

II. TARIM ŞURASI

IV.KOMİSYON

HAYVAN SU ÜRÜNLERİ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE SAĞLIĞI

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

BÜYÜKBAŞ VE KÜÇÜKBAŞ HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

1. GİRİŞ

2. MEVCUT DURUM

- 2.1. Hayvan Varlığı
- 2.2. Hayvansal Üretim
- 2.3. İşletme Yapısı
- 2.4. Bakım ve Besleme

3. SORUNLAR

- 3.1. Hayvan Varlığı
- 3.2. Hayvansal Üretim
- 3.3. İşletme Yapısı
- 3.4. Bakım-Besleme

4. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

- 4.1. Hayvan Varlığı
- 4.2. Hayvansal Üretim
- 4.3. İşletme Yapısı
- 4.4. Bakım-Besleme

KÜMES HAYVANLARI YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

1. GİRİŞ

2. MEVCUT DURUM

2.1. Tavuk Yetiştiriciliği

- 2.1.1. Üretim Alanı
- 2.1.2. Üretim
- 2.1.3. Tüketim
- 2.1.4. Kapasite Kullanımı
- 2.1.5. AB'ye Uyum Çalışmaları
- 2.1.6. Dış Ticaret
- 2.1.7. Ülke Ekonomisindeki Yeri

2.2. Hindi Yetiştiriciliği

- 2.2.1. Üretim Alanı
- 2.2.2. Üretim
- 2.2.3. Tüketim
- 2.2.4. Kapasite Kullanımı
- 2.2.5. AB'ye Uyum Çalışmaları
- 2.2.6. Dış Ticaret

3. TAVUK VE HİNDİ YETİŞTİRİCİLİĞİNDE SORUNLAR VE ÖNERİLER

3.1. Maliyetleri

- 3.1.1. Yem Hammaddeleri
- 3.1.2. Kredi Faizleri
- 3.1.3. KDV Oranı
- 3.1.4. Yem zayıfatı ve ölüm oranları

3.2. Araştırma Faaliyetleri

3.3. İhracatın Geliştirilmesi

3.4. AB Standartlarında Üretim Sağlanması ve Yaygınlaştırılması

3.5. Gıda Güvenliği

- 3.6. Laboratuvar Olanaklarının Geliştirilmesi
- 3.7. Yumurta Sanayi
- 3.8. Değişen İklim Koşulları
- 3.9. Tüketim
- 3.10. İşletme Yeri Seçimi
- 3.11. İşletme Kapasitesi
- 3.12. Yetiştirilmiş Personel
- 3.13. Üretici Birlikleri
- 3.14. Dışa Bağımlılık
- 3.14.1. Damızlıkta Dışa Bağımlılık
- 3.14.2. Aşı, İlaç, Yem Katkı Maddelerinde ve Ekipmanda Dışa Bağımlılık
- 3.14.3. Yem Hammaddelerinde Dışa Bağımlılık
- 3.15. Organik Kanatlı Yetiştiriciliği
- 3.16. Sözleşmeli Üretim Modeli

5. DİĞER KANATLILAR VE TAVŞAN YETİŞTİRİCİLİĞİ

- 5.1. Bildircin Yetiştiriciliği
 - 5.1.1 Mevcut durum
 - 5.1.2. Üretim
 - 5.1.2.1. Üretim miktarları
 - 5.1.3. Dış ticaret durumu
 - 5.1.4. Yurt içi tüketim
 - 5.1.5. Sorunlar ve çözüm önerileri
- 5.2. Ördek ve Kaz Yetiştiriciliği
 - 5.2.1. Mevcut durum
 - 5.2.2. Üretim
 - 5.2.3. İç tüketim
 - 5.2.4. Dış ticaret
 - 5.2.5. Sorunlar ve çözüm önerileri
- 5.3. Devekuşu Yetiştiriciliği
 - 5.3.1. Mevcut durum
 - 5.3.2. Üretim
 - 5.3.3. Tüketim
 - 5.3.4. Dış ticaret durumu
 - 5.3.5. Sorunlar ve çözüm önerileri
- 5.4. Tavşan Yetiştiriciliği
 - 5.4.1. Mevcut durum
 - 5.4.2. Üretim
 - 5.4.3. Tüketim
 - 5.4.4. Dış ticaret
 - 5.4.5. Sorunlar ve çözüm önerileri

ARI VE İPEKBÖCEĞİ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

1. ARI YETİŞTİRİCİLİĞİ

- 1.1. Giriş
- 1.2. Mevcut Durum
 - 1.2.1. Sorunlar
 - 1.2.2. Çözüm Önerileri
- 1.3. Üretim
 - 1.3.1. Mevcut durum
 - 1.3.1.1. Sorunlar
 - 1.3.1.2. Çözüm önerileri

2. İPEKBÖCEĞİ YETİŞTİRİCİLİĞİ

- 2.1. Mevcut Durum
- 2.2. Sorunlar
- 2.3. Çözüm Önerileri

ORGANİK HAYVANCILIK

1. GİRİŞ

2. MEVCUT DURUM

- 2.1. Organik Hayvancılık ve Hayvansal Ürün Üretim Potansiyeli
- 2.2. Sorunlar
 - 2.2.1. Organik hayvancılığa geçişte yaşanabilecek sorunlar
 - 2.2.2. Organik ürünün fiyatının yüksek olmasının nedenleri
 - 2.2.3. Organik ürün üretiminin gelişmesi için gerekli desteğin yetersizliği
 - 2.2.4. Bakım ve besleme
 - 2.2.5. Eğitim, araştırma ve planlama
 - 2.2.6. Pazarlama ve organik hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi
- 2.3. Çözüm Önerileri

SU ÜRÜNLERİ ÜRETİM

1. GİRİŞ

2. SU ÜRÜNLERİ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

- 2.1. Giriş
- 2.2. Mevcut Durum ve Potansiyel
- 2.3. Sorunlar
- 2.4. Çözüm Yolları

3. SU ÜRÜNLERİ VE ÇEVRE

- 3.1. Mevcut Durum
- 3.2. Sorunlar
- 3.3. Çözüm Yolları

4. SU ÜRÜNLERİ AVCILIĞI

- 4.1. Mevcut Durum
- 4.2. Sorunlar
- 4.3. Çözüm Yolları

5. SU ÜRÜNLERİ ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME (AR-GE)

- 5.1. AB ile İlgili Gelişmeler
- 5.2. Su Ürünleri Sektöründe AR-GE Gereksinimleri

HAYVAN VE SU ÜRÜNLERİ SAĞLIĞI VE ÇEVRE İLİŞKİLERİ

1. BÜYÜKBAŞ VE KÜÇÜKBAŞ HAYVAN SAĞLIĞI

- 1.1. Giriş
- 1.2. Mevcut Durum ve Sorunlar
 - 1.2.1. Hayvan varlığı ve hayvancılık işletmeleri
 - 1.2.2. Hayvan sağlığı hizmetlerinin organizasyonu

- 1.2.3. Hayvan hastalıkları
- 1.2.4. Hayvan sağlığında görevli personel sayıları
- 1.2.5. Hayvan sağlığı teğhis hizmetleri
- 1.2.6. Finansman
- 1.2.7. Hayvan hareketleri
- 1.2.8. Hayvan neslinin iyileğtirilmesi ve sağlık hizmetleri
- 1.2.9. Damızlık hayvanların seçimi ve ithali
- 1.2.10. Ağı, ilaç ve biyolojik madde üretimi, ithalatı ve kullanım
- 1.2.11. Eğitim, AR-GE ve Yayın Faaliyetleri
 - 1.2.11.1. Eğitim
 - 1.2.11.2. AR-GE Faaliyetleri
 - 1.2.11.3. Yayın Faaliyetleri
- 1.3. zmnerileri
 - 1.3.1. Hizmet retimi
 - 1.3.2. Personel politikası
 - 1.3.3. Finansman
 - 1.3.4. Hayvan Hastalıkları ile Mücadele

2. KANATLI SAğLIğI

- 2.1. Mevcut Durum
- 2.2. Sorunlar
- 2.3. zmnerileri

3. ARI SAğLIğI

- 3.1. Mevcut Durum
- 3.2. Sorunlar
- 3.3. zmnerileri

4. SU ÜRÜNLERİ SAğLIğI

- 4.1. Giriğ
- 4.2. Mevcut Durum ve Sorunlar
- 4.3. zmnerileri

HEDEFLER VE STRATEJİLER

Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler
Orta Vadeli Hedefler ve Stratejiler
Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

GENEL DEğERLENDİRME

SONUÇ

TABLolar DİZİNİ

BÜYÜKBAŞ VE KÜÇÜKBAŞ HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

- Tablo 1. Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayıları
- Tablo 2. Büyükbaş ve Küçükbaş Et Üretimi
- Tablo 3 Hayvansal Ürün Üretim Miktarı
- Tablo 4. Bazı Hayvan Ürünlerinin Üretim Miktarları
- Tablo 5. Türkiye Tarım İşletmelerinin Yapısı

KÜMES HAYVANLARI YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

- Tablo 1. Kanatlı Eti ve Sofralık Yumurta Üretimi
- Tablo 2. Hindi Eti Üretimi
- Tablo 3. Türkiye Kişi Başına Yıllık Hindi Eti Tüketimi (kg/yıl)
- Tablo 4. Türkiye Hindi Eti İhracat ve İthalatı
- Tablo 5. Türkiye'nin Ördek ve Kaz Varlığı

ARI VE İPEKBÖCEĞİ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

- Tablo 1. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'nın 2002 yılı raporu
- Tablo 2. Türkiye Arıcılığının Gelişimi
- Tablo 3. Dünya bal Üretimi
- Tablo 4. Türkiye Bal İhracatı
- Tablo 5. Türkiye İpekböcekçiliğine İlişkin Veriler

ORGANİK HAYVANCILIK

- Tablo 1. Türkiye Organik Bal İhracatı
- Tablo 2. Ülkemizde Organik Hayvancılık İle İlgili İstatistik Bilgileri

SU ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ

- Tablo 1. Türkiye Su Kaynakları
- Tablo 2. Yıllara Göre Türkiye Su Ürünleri Üretimi
- Tablo 3. Tür Ve Yıllara Göre Türkiye'de Su Ürünleri Yetiştiriciliğinden Sağlanan Üretim
- Tablo 4. Balık Çiftlikleri; Sayısı, Kapasiteler ve Üretim

GİRİŞ

Bilindiği üzere Tarım, genel kabul gören bir tarife göre; ekip, biçmek, dikip, toplamak, besleyip, büyütmek, işleyip, değerlendirmek olarak tanımlanmaktadır. Bu ifadedeki “besleyip, büyütmek” kelimeleri Hayvancılığa tekabül etmektedir. Diğer taraftan Avrupa Birliğinin tarımına yön veren Roma Anlaşmasının 38. maddesinde ise topraktan, bitkiden, hayvandan, sudan (su ürünleri) elde edilen ürünler, verimler ve bunların ilk kademede işlenmiş olanları Tarım ürünü olarak tanımlanmaktadır. Halen, Milletlerarası Standart Sanayi Sınıflandırmasına (ISIC Revize 3) göre ise tüm sektörler mal bazında, numara verilerek sınıflandırılmaktadır. Hayvancılık içerisinde genel olarak; büyükbaş, küçükbaş, kanatlı hayvanlar, bal arısı, ipekböceği ve bunlardan elde edilen et, süt, yumurta, bal, ipek, yapağı, kıl, tiftik gibi verimler bulunmaktadır. Ancak bu verimlerin ilk kademede işlenmişleri ise AB’nin aksine, Ülkemizde gıda sektörü (sanayi) içerisinde yer almaktadır.

Ülkemizde, yapılan politika değişikliklerinin, uygulamada meydana gelen aksamaların veya ekonomide uygulanmaya konulan kararların Hayvancılık ve Su Ürünleri Sektörlerine etkilerini, bu sektörlerin karakterleri gereği, alınan kararların meydana getirdiği, getireceği olumlu veya olumsuz tesirleri kısa sürede görebilmek, tahmin ve ölçebilmek çeşitli nedenlerle kolayca mümkün olamamaktadır. Misal vermek gerekir ise bir buzağıdan süt alınabilmesi için en az 2,5-3 yıl geçmesi gerekmektedir. Hassas bir faaliyet dalı olan Hayvancılık; 50’li yıllarda tarımda başlatılan hızlı mekanizasyon nedeniyle meraların sürülerek hububat tarımına geçirilmesinden, tarımla ilgili kuruluşlarda sık, sık yapılan reorganizasyonlardan, ülkede ve yurtdışında tarımla ilgili olarak alınan ticari kararlardan, tüketim alışkanlıklarında meydana gelen değişikliklerden, sanayileşmeden ve hatta ülke içindeki nüfus hareketlerinden olumsuz olarak etkilenmiştir ve etkilenmektedir. Terörden etkilenen üreticilerin köylerinden kentlere göç edişleri sırasında elden çıkardıkları veya kestikleri hayvanlarının; ekonomide meydana gelen krizlerden etkilenecek faaliyetlerini geçici olarak durduran, küçülen veya kapanan hayvancılık ve su ürünleri işletmelerinin ve bunlarla ilgili işleme (sanayi) tesislerinin yerlerine yenilerini koymak, bunları yeniden işletmeye açmak çok önemli gayret, zaman ve masraf gerektirmektedir.

Aşağıda Hayvancılık ve Su Ürünleri ile ilgili olarak T.C. 1982 Anayasa’sında yer alan maddeler, Devletin, ilgili kuruluş ve kişilerin bu konularda görevlerinin ne olduğunu hatırlatma bakımından Şura katılımcılarının dikkatine sunulmaktadır.

Tarım, Hayvancılık ve Bu Üretim Dallarında Çalışanların Korunması.

MADDE 45. – Devlet, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır.

Devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır.

Toprak Mülkiyeti.

MADDE 44. – Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Kanun, bu amaçla, değişik tarım bölgeleri ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini tespit edebilir. Topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yer altı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz.

Bu amaçla dağıtılan topraklar bölünemez, miras hükümleri dışında başkalarına devredilemez ve ancak dağıtılan çiftçilerle mirasçıları tarafından işletilebilir. Bu şartların kaybı halinde, dağıtılan toprağın Devletçe geri alınmasına ilişkin esaslar kanunla düzenlenir.

Kıyılardan Yararlanma

MADDE 43. – Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir.

Kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanılış amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkan ve şartları kanunla düzenlenir.

HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

BÜYÜKBAŞ VE KÜÇÜKBAŞ HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

1. GİRİŞ

Hayvancılık tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de ekonomik, sosyal ve beslenme açılarından önem taşıyan vazgeçilmez bir sektördür. Türkiye’de GSMH içerisinde yalnızca hayvancılığın % 6’lar düzeyinde bir paya sahip olması bunun önemli bir göstergesidir. Hayvancılığın ülke sosyo-ekonomik yapısındaki yeri ve önemi aşağıdaki maddeler halinde belirtilebilir.

- Ülke ekonomisini geliştiren, birim yatırıma yüksek katma değer yaratan ve düşük maliyetle istihdam imkanı sağlayan bir sektördür.
- İnsanların yeterli ve dengeli beslenmeleri için gerekli olan et, süt ve yumurta gibi hayvansal ürünler üretmektedir.
- Ülke ihracat gelirlerine değişen ölçülerde katkı sağlama potansiyeline sahiptir.
- Et, süt, tekstil ve deri gibi çeşitli endüstri kollarına hammadde sağlamaktadır.
- Yem, ilaç ve ekipman gibi yan sanayi kollarının kurulmasına imkan sağlamaktadır,
- Gübresi ile toprağın verimliliğini arttırmaktadır,
- Tarımdaki gizli işsizliği önlemektedir.

Hayvancılık sektöründe son 20 yılda çok büyük değişimler olmuştur. Büyükbaş ve küçük baş hayvan varlığımız azalmış, hayvan başına üretim miktarı artmış olmasına rağmen halen hayvancılığı gelişmiş ülkelerle mukayese edilmeyecek düzeyde gerilerde kalmıştır. Hayvancılıkta, üretim artışları çok çeşitli nedenlerle beklenen seviyelere çıkarılamamış bulunmaktadır.

2. MEVCUT DURUM

2.1. Hayvan Varlığı

Türkiye’de büyükbaş (Sığır ve Manda) ve küçükbaş (Koyun-Keçi) hayvan sayıları yıllar itibariyle Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayıları (Bin Baş)

Yıllar	Sığır	Manda	Koyun	Keçi	Toplam
1980	15.894	1.031	48.630	19.043	84.598
1985	12.466	551	42.500	13.336	68.853
1990	11.377	371	40.553	10.977	63.278
1995	11.789	255	33.791	9.111	54.946
2000	10.765	146	28.492	7.201	46.604
2002	9.803	121	25.173	6.780	41.877

Kaynak: DİE

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığımız Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren sürekli artış gösterirken, 1980 yılından sonra ani bir düşüş göstermiştir. Bu düşüşe 1980-85 yılları arasında hayvancılık istatistiklerinde yapılan metot değişikliğinin yanı sıra 1980

yılı sonrası yaşanan terör, göç, uygulanan hayvancılık politikaları ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığında süre gelen 'reorganizasyon' adı altındaki teşkilatlanma neden olmuştur.

1980-2002 yılları arasında toplam büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı % 50.5, Sığır sayısı % 38.3, Manda sayısı % 88.3, koyun sayısı % 48.2 ve keçi sayısı % 64.4 azalmıştır. Ankara keçisi sayısında ise bu düşüş % 90'lar düzeyindedir. Belirtilen dönemler arasında nüfus % 55.9 oranında artarken, hayvan sayısındaki bu azalma düşündürücüdür.

Sığır varlığının, 2002 yılı verilerine göre, % 18,97'si kültür ırkı, % 44.45'i kültür melezi ve % 36.57'si yerli ırklardan, koyun varlığının % 2.8'si kültür ırkı ve % 97.2'si yerli ırklardan ve keçi varlığının ise % 100'ü yerli ırklardan oluşmaktadır.

2.2. Hayvansal Üretim

1980-2002 yılları arasında ülkemiz hayvan sayısı önemli miktarda azalırken, birim hayvan başına elde edilen verimin artışına bağlı olarak toplam hayvansal gıda üretimimizde artışlar olmuştur.

Yıllar itibariyle büyükbaş ve küçükbaş et üretimi ve hayvansal ürün üretim miktarları Tablo 2, 3 ve 4'te verilmiştir.

Tablo 2. Büyükbaş ve Küçükbaş Et Üretimi

Yıllar	Büyükbaş			Küçükbaş		
	Kesilen Hayvan Sayısı (baş)	Üretilen Et (ton)	Ortalama Karkas Ağırlığı (Kg)	Kesilen Hayvan Sayısı (baş)	Üretilen Et (ton)	Ortalama Karkas Ağırlığı (Kg)
1980	1.917.910	119.350	62.23	6.766.120	84.645	12.51
1985	2.217.241	267.661	120.72	9.302.620	142.945	15.37
1990	2.372.247	327.974	138.25	9.885.517	148.345	15.01
1995	1.859.080	298.545	160.59	6.336.290	116.240	18.35
2000	2.125.101	358.683	168.78	7.277.022	132.532	18.21
2002	1.784.217	329.260	184.59	4.692.858	91.282	19.45

Kaynak: DİE

Not:: Yukarıda belirtilen kırmızı et üretim rakamları sadece mezbaha, kombina ve Kurban Bayramı kesimlerinin toplamıdır.

Tablo 3 Hayvansal Ürün Üretim Miktarı (Ton)

Yıllar	Süt	Kırmızı Et	Yapağı	Kıl	Tiftik
1980	4.817.270	203.995	62.310	8.960	6.085
1985	5.472.345	410.606	68.000	4.461	2.271
1990	9.670.125	476.319	60.559	4.070	1.495
1995	9.617.415	414.795	50.775	3.400	800
2000	10.076.526	491.223	43.139	2.697	421
2002	8.408.566	420.597	38.244	2.589	318

Kaynak: DİE

Tablo 4. Bazı Hayvan Ürünlerinin Üretim Miktarları (Bin Ton)

Yıllar Mallar	2000	2001	2002	2003	2004 (Tahmin)
Kırmızı Et	864	850	840	845	855
Süt	9350	9.500	9.520	9.625	9.750

Kaynak: DPT

Not: Beş Yıllık Kalkınma Planları Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonlarında kullanılan ve bir heyet tarafından belirlenen üretim katsayılarına göre hesaplanmıştır.

1980-2002 yılları arasında, büyükbaş karkas ağırlığında % 196, küçükbaş karkas ağırlığında % 55, inek başına süt üretiminde ise % 195 oranında artış (1980'de 577 kg, 2002'de 1705 kg) görülmüştür. İnek sütünün toplam süt üretimindeki payı 1980 yılında % 63 iken, 2002 yılında % 89'a ulaşmıştır. Büyükbaş ve küçükbaş karkas ağırlığındaki artışlar besicilik yapan işletme sayısının artışından, inek başına süt üretimindeki artış ise kültür ırkı ve melezi inek sayısındaki artıştan kaynaklanmıştır.

Bu verilere göre, 2002 yılında kişi başı süt tüketimi 125.5 kg ve kırmızı et tüketimi ise 6.28 kg olarak hesaplanmaktadır. Bu değerler gelişmiş ülkelere göre oldukça düşüktür. Ancak, yukarıda hesaplanan kırmızı et tüketimi mezbaha, kombina kesimleri dikkate alınarak hesaplanmıştır. Hayvancılık üretim katsayıları kullanılarak yapılan üretim hesaplarına göre ise toplam kırmızı et üretim miktarı 2002 yılında 840.000 ton olup; bu durumda kırmızı et tüketimi 12,7 kg. civarında bulunmaktadır.

DİE ve DPT rakamlarındaki bu çelişkilerin giderilmesi amacıyla gerekli çalışmalar en kısa zamanda başlatılmalıdır.

2.3. İşletme Yapısı

Hayvancılık için büyük bir potansiyele ve iklim yapısına sahip olan Türkiye'de üreticiler, yıllardan beri gelen alışkanlıkları gereği, kendi kendine yeterliliği benimseyen kapalı sistem bir üretim modeli içerisinde, hayvansal ürün ihtiyacını karşılama çabasında olmuşlardır.

Türkiye'de tarım işletmelerinin yapısal durumu Tablo 5'de verilmiştir. 2001 yılı Genel Tarım Sayımına göre, yalnızca hayvancılık yapan işletme oranı % 2,36 bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapan işletme oranı ise % 97,64'dür.

Tablo 5. Türkiye Tarım İşletmelerinin Yapısı

Genel Sayım Yılı	Toplam Tarım İşletmesi Sayısı *	Bitkisel ve Hayvansal Üretimi Beraber Yapılan İşletme Sayısı	Oran (%)	Yalnızca Hayvancılık Yapılan İşletme Sayısı	Oran (%)
1991	4.091.530	3.943.340	96,38	148.190	3,62
2001	3.075.516 **	3.002.934	97,64	72.582	2,36

Kaynak: DİE 1991 ve 2001 Genel Tarım Sayımı Sonuçları

* İşletme sayıları (Hane Halkı)5.000 ve daha aşağı nüfuslu yerlerdeki sayılardır.

** 2001 Genel Tarım Sayımında 25.000 ve daha az nüfuslu yerlerdeki toplam tarım işletmeleri sayıları (Hane Halkı) ise 4.106.983 olarak belirtilmektedir.

Mevcut işletmelerin büyük çoğunluğu, ekonomik işletmecilikten uzak orta ölçekli veya küçük aile işletmeciliği tarzındadır. Bu işletmelerde daha yüksek verim için uygun çevre sağlamak yerine, mevcut koşullara uyum göstermek söz konusudur.

4 Haziran 2000 tarih ve 24069 sayılı Resmi Gazete’de “Geviş Getiren Büyükbaş Hayvanların Tanımlama Tescili ve İzlenmesine Dair Yönetmelik” yayımlanmış ve 2001 yılı Eylül ayından itibaren sığırlar kayıt altına alınmaya başlanmıştır.

1769/2000 sayılı AB regülasyonuna ve diğer ilgili direktif ve kararlara uygun olarak 28 Temmuz 2002 tarih ve 24829 sayılı Resmi Gazete’de “Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesine Dair Yönetmelik” yayımlanmış olup, hayvanların kayıt altına alınmasında AB’ ye uyumlu olarak güncelleştirilerek devam edilmiştir. Bu kapsamda bilgisayar destekli veri tabanı oluşturulmuş, 81 İl Tarım Müdürlüğü ve pek çok İlçe Müdürlüğü ile internet bağlantısı sağlanmıştır. Bugüne kadar 10.700.000 sığır cinsi hayvan ve 1.665.000 adet işletme kayıt altına alınmıştır. Ancak, kayıt altına alınmış hayvanların kesilmesi sırasında düşümlerin yapılamaması sonucunda hayvan mevcudu fazla görülmektedir.

Küçükbaş hayvanlar, bugüne kadar kayıt altına alınmamış olup, söz konusu hayvanlarında kayıt altına alınması amacıyla AB’ye uyumlu olarak mevzuat hazırlıkları tamamlanmak üzeredir. 2008 yılına kadar küçükbaş hayvanlarda kayıt alınacaktır.

2.4. Bakım ve Besleme

Bütün canlılarda olduğu gibi, evcil çiftlik hayvanlarında da verimler, genetik yapının ve çevrenin etkisiyle şekillenir. Bir hayvanın genetik yapısı ne kadar üstün olursa olsun, genetik kapasitesini göstermesi için, uygun çevre şartları sağlanmazsa, beklenen verimi almak mümkün değildir. Hayvanlarda verimleri etkileyen çevre şartlarından en önemlileri bakım ve beslemedir.

Daha önceki konularda da belirtildiği gibi, Türkiye’deki hayvancılık işletmelerinin büyük çoğunluğu küçük ölçekli aile işletmeciliği tarzındadır. Bu işletmelerin büyük çoğunluğunda hayvan barınakları, alçak, basık, havalandırması yetersiz ve ilkel şartlardadır. Bu barınaklarda barındırılan hayvanlarda, verimleri olumsuz yönde etkileyen kronik solunum sistemi, sindirim sistemi, üreme sistemi, meme, göz ve ayak enfeksiyonları gibi yetiştirme hastalıklarına sıkça rastlanmaktadır.

Üretim maliyetlerinin yüksekliği ve halkın bilinçsizliği nedeniyle, besi hayvanları kesim ağırlığını geçtikten çok sonra veya kesim ağırlığına ulaşmadan kesime sevk edilmektedir. Bu durum hem et üretiminde maliyeti arttırmakta hem de et kalitesini düşürme ve mevcut potansiyelin tam değerlendirilememesi problemlerini de beraberinde getirmektedir.

Belirtilen bakım ve yönetim hatalarının yanı sıra, ülkede hayvan besleme alanında da önemli eksiklikler söz konusudur. Kaliteli kaba yemin ve yem bitkisi üretiminin azlığı, meraların yetersizliği ve mevcutların da kontrolsüz otlatılması, yetersiz beslenme sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca bu durum, hayvancılıkta hem pahalı hem de besin değeri oldukça düşük olan kalitesiz kaba yem (hububat samanı) kullanımını arttırmaktadır. Bu da verimlerin düşüklüğüne sebep olmakta veya üretim maliyetini

arttırmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse, samanın besin değeri kuru yoncadan 7 kat, mısır silajından ise 3-4 kat daha düşüktür. Bunun yanında samanın bugünkü piyasa değeri yoncanın yarısı, silajın ise 2-3 katı düzeyindedir. Entansif hayvancılık işletmelerinde maliyetin % 70-75'ini yem girdilerinin oluşturduğu unutulmamalıdır. Bu maliyet ne kadar aşağı çekilirse işletmenin karı o düzeyde artar.

Hayvancılık yönünden gelişmiş ülkelerde; hayvancılık girdi maliyetlerinin büyük kısmını teşkil eden yem bitkisi ekim alanları, toplam ekilebilir tarım alanları içerisinde % 20-30 gibi bir paya sahipken, bu oran Türkiye'de % 6-7 düzeyindedir. Bu nedenle, Türkiye'de kaliteli kaba yem üretimi yetersizliğine bağlı olarak, hayvancılık girdi maliyetleri artmakta ve karlılık azalmaktadır. Bununla birlikte, 1950'li yıllarda 40 milyon hektar olan mera alanı, bugün 14.6 milyon hektara düşmüştür. Mevcut olan çayır-mera alanı düzensiz ve aşırı otlatma nedeniyle yetersiz durumdadır.

3. SORUNLAR

3.1. Hayvan Varlığı

1. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren süregelen ıslah çalışmalarına rağmen mevcut sığır varlığının 2002 yılı itibarıyla % 18,97'si kültür ırkı, % 44.45'i kültür melezi ve % 36.57'si yerli ırklardan oluşmaktadır.
2. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren damızlık hayvan yetiştirmek amacıyla kurulan haralar, bugün Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü bünyesinde üretim işletmesi olarak işlevine devam etmektedir. Bunun yanında özel damızlık işletme sayısı oldukça sınırlı olup damızlık üretimi örgütlü ve yeterli bir şekilde yapılamamaktadır.
3. Damızlık işletmeleri olarak adlandırılan kamu ve özel hayvancılık işletmelerinde hayvanların Döl Kontrolü (Progeny Testing) ve En İyi Doğrusal Tahmin (BLUP: Best Linear Unbiased Prediction) yöntemleri uygulanarak damızlık değerleri tespit edilmemekte, sadece dış görünüşlerine (fenotip) bakılarak damızlık değerleri tahmin edilmektedir. Ancak, son yıllarda Bakanlık ve Damızlık Sığır Yetiştirici Birlikleri Merkez Birliğince yapılan ortak çalışmalarla Progeny Testing çalışmaları sürdürülmektedir.
4. Sığırcılığın geliştirilmesi amacıyla damızlık hayvan ithalinde beklenen yararlar istenilen yararlar sağlanamamıştır. Devlet kredisi ile satın alınan damızlıklar yetiştiricilerin eğitimsiz ve yetiştirme koşullarının (bakım, besleme ve barındırma koşulları) elverişsiz olması ve makro ekonomik şartlardan dolayı getirilen damızlıkların büyük çoğunluğu (%80) ikinci doğumlarını gerçekleştirmeden kasaplık yapılmak zorunda kalmıştır. 1986 yılında koyun varlığımızın ıslahı amacıyla Border Leicester, Lincoln, Hampshire, Dorset Down ve Alman Siyah Başlı koyun ırkları getirilmiş, bu koyun ırkları ile bölgelerimize uygun ne bir koyun tipi geliştirilmiş ne de bu ırklar saf olarak korunabilmiştir. Keçi ırklarının ıslahı amacıyla programlı gerçekçi bir adım atılamamıştır.
5. Halen uygulanan suni tohumlama çalışmalarından istenen düzeyde başarı sağlanamamıştır. Hayvan ıslahının en önemli uygulaması olan suni tohumlama çalışmaları için gerekli alt yapı oluşturulamamıştır.
6. Damızlık hayvanların fiyatları zaman zaman kasaplık hayvan değerlerine yakın olması nedeniyle, damızlık hayvanların et amaçlı kesilmeleri önlenememektedir.

3.2. Hayvansal Üretim

1. Türkiye’de hayvansal ürünlerde birim hayvan başına üretim, hayvancılıkta gelişmiş ülkelerin 1/3’ü ile 1/5’i kadardır.
2. Son 20 yılda yapağıda % 38, kılda % 71 ve tiftikte % 94 oranında azalma olmuştur.
3. Nüfus artışına paralel olarak kırmızı et üretiminde yeterli artış sağlanamamıştır.
4. Ürünlerin fiyatlandırılmasında kalite sınıflandırılması yapılmadığından kaliteli üretim yapılamamaktadır.
5. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde genelde ekstansif yetiştiriciliğin uygulanması, ürün-yem fiyatları arasındaki dengesizlik, üretim artışını ve kaliteli ürün elde edilmesini olumsuz yönde etkilemektedir.
6. Hayvancılıktaki örgütsüzlük, dağınık yapıya ve plansız üretime neden olmaktadır.
7. Örgütsüzlük nedeniyle, üretici ve tüketici arasında aracının çoğalmasına ve tüketicinin ödediği paranın % 30’unun üreticinin eline geçmesine neden olmaktadır.

3.3. İşletme Yapısı

1. Çok sayıdaki küçük aile işletmeleri eğitim ve teknik elemandan yoksundur.
2. Bu yapıdaki işletme yapısı devletin hayvancılığa götürdüğü hizmet etkinliğini azaltmaktadır.
3. Küçük aile işletmeciliğinde fiziki alt yapı yetersizliği kaliteli üretimi engellemektedir.
4. İşletmelerin büyük çoğunluğunun küçük ölçekli olması, karlı bir hayvancılık yapılmasını engellemektedir.
5. Devam etmekte olan devletin destek ve teşvik politikaları, arzulanmayan küçük ölçekli işletmelerin sayısını artırıcı yöndedir.
6. İşletmelerin küçüklüğü, coğrafi yapı, personel ve ekipman yetersizliği, halkın duyarsızlığı gibi sebeplerden dolayı hayvanların ve işletmelerin kayıt altına alınmasında aksamalar yaşanmaktadır.

3.4. Bakım-Besleme

1. Hayvancılık işletmelerin büyük çoğunluğundaki barındırma koşulları yetersizdir. Bu durum, hayvanlardan beklenen verimlerin alınamamasının yanında, yaşamlarını da olumsuz yönde etkilemektedir.
2. İşletmelerin büyük bir çoğunluğunda verim kontrolleri ve kayıtlı yetiştiricilik yapılmamaktadır.
3. Mevcut hayvan potansiyelimize göre kaliteli kaba yem açığı % 60 ve kesif yem açığı % 65’dir.
4. Hayvancılığı gelişmiş ülkelerde hayvan altlığı olarak kullanılan saman ülkemizde temel kaba yem olarak kullanılmaktadır.
5. Mevcut çayır-mera alanı, düzensiz ve aşırı otlatma nedeniyle yetersiz durumdadır.
6. Kaliteli kaba yem üretimi ve silaj yapımı istenilen düzeyde yaygınlaştırılamamıştır.

7. Hayvancılığı ileri ülkelerde yem bitkileri ekim alanlarının toplam ekilebilir alan içindeki payı % 20-30 iken ülkemizde bu oran % 6-7 arasındadır.
8. Kesif yem üretiminde kullanılan hammadde üretimi yetersiz ve kalitesizdir.
9. Hayvan beslenmesinde önemli olan kesif yemin kalitesi büyük ölçüde düşük, fiyatının yüksek olması ve yetiştiricinin beslenme konusundaki eğitimsizliği nedeniyle yeterli düzeyde kullanılmamaktadır.
10. Hayvan yetiştiricisi, bitkisel üretime verilen destekler nedeniyle tahılları dünya borsa fiyatları üzerinden satın almakta ve yemi pahalıya mal etmektedir. Bu durum yetiştiricileri uygun bakım ve besleme şartlarından uzaklaştırmış, kesif yemi lüks tüketim malzemesi haline getirmiştir.
11. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, mevcut yapısı ile kesif yem üretimini ülke genelinde yeterince denetleyecek ve düzenleyecek idari alt yapıya sahip değildir.

4. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

4.1. Hayvan Varlığı

1. Damızlık hayvan gereksiniminin yurt içinden sağlanması amaçlanmalıdır. Bu doğrultuda büyük ölçekli damızlık işletmelerin kurulması teşvik edilmelidir.
2. Damızlık hayvan üretimi için verilecek destek ve krediler damızlık üretim sertifikasına sahip işletmelere verilmelidir.
3. Damızlık hayvan üretimi amacına yönelik faaliyet gösteren yetiştirici birlikleri teşvik edilmeli ve güçlenmeleri için gerekli önlemler alınmalıdır.
4. Kaliteli damızlık üretimi için ihtiyaç duyulan bilimsel, teknolojik ve biyoteknolojik çalışmalar öncelikle desteklenmeli ve ülke çapında yaygınlaştırılmalıdır.
5. Bu çalışmalar için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Üniversiteler ve Damızlık Yetiştirici Birlikleri arasında işbirliği geliştirilmelidir.
6. Suni tohumlama için gerekli spermaların temin edildiği boğalar titizlikle seçilmeli ve suni tohumlama hızla yaygınlaştırılmalıdır. Bu amaçla uygun ulaşım ve haberleşme ağına sahip ve her türlü teknik bilgi ve imkanları olan özel firmalar desteklenmelidir.
7. Suni tohumlama çalışmalarında gen kaynaklarının korunması dikkate alınmalı, kontrolsüz yapılmamalıdır.
8. Hayvancılığın desteklenmesi ile ilgili kararnamenin geliştirilmesi ve miktarlarının artırılarak çıkartılması gerekmektedir. Bu arada kamuda görev yapan suni tohumlama uygulayıcılarının teşvik edilmesi için prim ile ödüllendirilmelidir.
9. Ülkemizin belli sayıdaki sığır, koyun, keçi ve manda damızlık ihtiyacının karşılanmasında yurt dışından faydalanabilmelidir. Damızlık materyal seçiminde konularında uzman elemanlar yer almalıdır.
10. İnternet ortamında çalışabilen, Türkiye'nin her tarafından ulaşılabilen alıcı ve satıcının aracısız işlem yapabileceği Merkez Birlik kontrolünde 'Damızlık Hayvan Borsası' oluşturulmalıdır.
11. Yüksek Damızlık değere sahip hayvanlar için sigorta zorunluluğu getirilmelidir.
12. Kendi çevrelerine uyum sağlamış yerli ırklarımızdan gerektiğinde yararlanmak üzere uygun büyüklükte sürüler oluşturarak yetiştirilmeleri sağlanmalıdır.

4.2. Hayvansal Üretim

1. Hayvan başına verim düzeyinin yükseltilip, toplam hayvansal ürün miktarını arttırmak için hayvanların genetik değerini yükseltmek, genotiplerini fenotiplerine yansıtabilecek uygun çevresel faktörleri (besleme, bakım, sağlık vb.) sağlamak gerekir.
2. Sektöre yatırım yapmak ve entansif yetiştiricilik yapmak için bu sektörü cazip kılıcı teşvik ve destekler süreklilik arz edici ve yeterli düzeyde olmalıdır.
3. Verilecek teşviklerin, mevzuata, çevreye, hayvan sağlığı ve hayvan refahına uygunluğu bazında ele alınarak verilmelidir.
4. Destekler, tarımsal bölgelerin ekonomik, sosyal, coğrafi ve demografik yapılarına en uygun, yapılabilecek ve yetiştirilebilecek hayvancılık sektörleri belirlenmeli. Bölge şartlarına uygun hayvancılık ve destekleme politikaları geliştirilmelidir.
5. Hayvancılık sektörünün üretimden pazarlamaya kadar olan sorunlarının çözümünde ilçe bazında ve tür bazında örgütlenme şarttır.
6. Hayvansal ürün üretim bölgelerine göre, ürünleri yerinde değerlendirebilecek entegre tesislerin kurulmasına ilişkin kredi ve destekleme politikaları geliştirilmelidir. Bu kredi ve destekler sanayi kapsamında değil tarım kapsamında değerlendirilmelidir.

4.3. İşletme Yapısı

1. Özellikle örnek damızlık işletmelerin kurdurulup desteklenmesi, bölge çiftçisinin damızlık ihtiyacını yurt içinden karşılama ve demonstratif işlev yapma yönünden, yararı oldukça büyüktür. Bölgeler itibarı ile çok küçük ölçekli desteklerden ziyade, ekonomik örnek işletmeler kurdurulup desteklenmelidir.
2. Bölgesel bazda hayvancılık işletme tipleri ve bulunması gereken fiziki alt yapı tespit edilmelidir.
3. Bölgesel bazda optimum işletme büyüklükleri tespit edilmeli, bu ölçü yetiştirici birliklerine üye olma ile devletin teşvik, kredi ve damızlık dağıtımında kriter olarak kullanılmalıdır.
4. İşletmelerin ve hayvanların kayıt altına alınmasında, yeterli alet ekipman ve personel sağlanarak, çiftçiden hiçbir ücret alınmadan tamamen devlet desteği ile kayıt altına alınma işlemlerinin yapılması sağlanmalıdır.

4.4. Bakım-Besleme

1. Kaliteli kaba yem bitkisi üretiminin arttırılması yönünde verilen destek ve teşviklerin geliştirilerek verilmesine devam edilmelidir. Tarla bitkileri ekim alanı içerisinde, yem bitkileri ekim alanı oranının arttırılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.
2. Bitkisel ürün olarak ekimi sınırlandırılan (tütün, haşhaş vb) arazilerde ve ana ürünün alınmasından sonra ikinci ürün olarak yem bitkileri yetiştiriciliği teşvik edilmelidir.
3. Meraların korunması ve geliştirilmesi amacıyla, çıkarılan Mera Kanunu kapsamında uygulamaya yönelik çalışmalara hız verilmelidir.
4. Mevcut çayır-meraların iyileştirilmesi ve özel çayır-meraların kurulması teşvik edilmesi ve desteklenmelidir.

5. Yurtdışından ithal edilen mısır, çekirdek soya ve soya küspesinin yurt içinde üretimi teşvik edilmeli, yem sanayimiz ithalata bağımlı olmaktan kurtarılmalıdır.
6. Kesif yem üretim sektörünü denetleyecek ve düzenleyecek mevcut idari yapı güçlendirilmelidir.
7. Yetiştiricilerin bilinçlenmesi amacıyla etkin ve yaygın eğitim programlarının yapılması. Bu çerçevede hayvanlardan optimum verim elde etmeyi sağlayacak uygun barınak, bakım, yönetim şartları ve silaj yapımı ile ilgili eğitimler yaygınlaştırılmalıdır.

KÜMES HAYVANLARI YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

1. GİRİŞ

Türkiye'nin kanatlı sektöründe en önemli yeri işgal eden piliç eti üretimi 1980'li yıllarda entegre üretim tesislerinin çoğalması ve sözleşmeli üretim modelinin uygulanması ile önemli bir yapısal değişim göstermiştir. 1990'lı yıllarda piliç eti üretiminde de büyük yatırımlar yapılarak dünya standartları yakalanmış ve üretim sürekli artırılarak bu günlere gelinmiştir. Kanatlı etinin ikinci önemli dalı hindiciliktir. 1995 yılından itibaren hibrit beyaz hindilerin ülkemize getirilmesi ve sözleşmeli üretim modelinin devreye sokulmasıyla hindi eti üretiminde de önemli gelişmeler olmuştur. 1990'lı yıllarda yumurta üretiminde %50'ye varan artışlar kaydedilmiş, yumurta üretimi 1998 yılında rekor düzeye çıkmıştır. Türkiye'de yumurta, piliç ve hindi eti dışındaki kanatlı hayvanların üretimi ise küçük kapasiteli aile işletmelerinde gerçekleştirilmektedir.

2. MEVCUT DURUM

2.1. TAVUK YETİŞTİRİCİLİĞİ

2.1.1. Üretim Alanı

Türkiye' de piliç eti üretimi: Ankara, Balıkesir, Bolu, Bursa, Düzce, Elazığ, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Manisa, Sakarya, Yozgat ve Çukurova'da (Adana, Mersin), yumurta üretimi: Afyon, Balıkesir, Bursa, Çorum, İzmir, Kayseri, Konya ve Manisa illerinde yoğun olarak sürdürülmektedir.

2.1.2. Üretim

Tarım ve Köyişleri Bakanlığının 1997 yılı kayıtlarına göre Türkiye'de 3202'si yumurtacı, 6785' i etçi olmak üzere toplam 9987 ticari işletme vardır. 1990–2000 dönemi içinde tavuk eti üretiminin yıllık ortalama büyüme hızı %14,4'tür. Sektörün büyüme trendi sadece 1994 ve 2001 kriz yıllarında düşüş göstermiştir.

1990 yılında 7.7 milyar adet (DİE) olan yumurta üretimi, 1998 yılında 12 milyar adede (BESD-BİR) ulaşmıştır. 1998 yılında ulaşılan bu üretim seviyesi yıllar süren bir krizin de başlangıcını oluşturmuştur. Her yıl yaşanan fiyat dalgalanmaları ekonomik krizin de etkisiyle üreticiyi büyük zararlara uğratmış, bir kısım yetiştirici üretimden çekilmiştir.

2002 yılı istatistiklerine göre, Türkiye Dünya piliç eti üretimi sıralamasında 25.sırada, yumurta üretiminde 17.sırada bulunmaktadır.

Tablo 1. Kanatlı Eti ve Sofralık Yumurta Üretimi

Yıllar	Piliç Eti Üretimi	Köy ve Yum. Tavukları Diğer Kanatlı Eti (Ton)	Toplam Kanatlı Eti Üretimi (Ton)	Tavuk Eti Üretim Artışı (%)*	Yumurta Üretimi (.000.000 Adet)	Yumurta Üretim Artışı (%)*
2000	662.096	90.286	752.382	14,68	7.245	-26,94
2001	592.567	80.804	673.371	-10,50	8.194	13,10
2002	620.581	84.625	705.206	4,73	7,809	4,70
2003	768.012	85.333	853.345	21,01	9,816	25,70

Kaynak: BESD-BİR

(*) Bir önceki yıla göre

2.1.3. Tüketim

Türkiye’ de 1994-2000 yılları arası kişi başı tüketilen piliç eti 1994 yılından 2000’e kadar %126 artarak 11.1 kg’a ulaşmıştır. 2001 ve 2002 yıllarında ise ekonomik krizin etkisi ile kişi başı tüketim ne yazık ki 9,5-10 kg’lara düşmüştür. 2003 yılında tüketim yaklaşık 12 kg’dır. Kişi başı yumurta tüketimi 1990’da 139 adet, 1998’de 177 adet iken, 2002 yılında 111 adede düşmüştür. 2003 yılında tüketim 137 adede yükselmiştir.

2002 yılı verilerine göre, Dünya’da kişi başı piliç eti tüketimi en yüksek 56,4 kg ile Birleşik Arap Emirlikleri’ nde, en düşük tüketim ise 400 g ile Tacikistan’da görülmektedir. 135 ülke arasında 9,9 kg tüketimle Türkiye 82. sırada yer almıştır (Kaynak: 2003/04 Executive Guide To World Poultry Trends).

2000 yılı Dünya yumurta tüketiminde Hollanda kişi başı 19,7 kg tüketimle birinci sırada yer almaktadır. Kişi başı 100 g tüketim ile Tacikistan kanatlı etinde olduğu gibi bu sıralamada da sonuncu sırada yer almıştır. Türkiye 9 kg tüketimle bu listede 47.sıradadır (Kaynak: 2003/04 Executive Guide To World Poultry Trends).

2.1.4. Kapasite Kullanımı

Türkiye’ de 2000 yılında kesilen piliç adedi yaklaşık 518 milyon, üretilen toplam piliç eti miktarı (Damızlık ve yumurta tavuk etleri hariç) yaklaşık 663 bin tondur. 1990 yılına göre kesilen tavuk sayısı 3,9 kat, üretilen piliç eti ise 4,2 kat artmıştır. Türkiye’nin günlük kesim kapasitesi 3500 Ton, yıllık kesim kapasitesi de yaklaşık 1.150.000 Ton’dur. Kesimhane ve yetiştirme kümeslerinde 2003 yılı kapasite kullanım oranı yaklaşık %74’dür.

1997 yılında 36 milyona ulaşan olan yumurtacı civciv üretimi, 1999’da 21 milyona düşmüş, 2003 yılında 31 milyona çıkmıştır. Yumurtacı damızlık kuruluşlarının bir kısmı üretimden tamamen çekilmiş, diğerleri kapasite küçültmüştür. Kümes kapasite kullanımı 2000 yılında %40'lara kadar gerilemiştir. 2003 yılı kapasite kullanımı %55 olarak tahmin edilmektedir.

2.1.5. AB'ye Uyum Çalışmaları

Kanatlı sektörüne ilişkin mevzuatın AB Direktiflerine uyumu Bakanlık ve sektör temsilcilerinin müşterek çalışmasıyla büyük ölçüde tamamlanmıştır. Yumurta ve kümes hayvanları "Ortak Piyasa Düzeni AB Müktesebatına Uyum Grubu"nın çalışmaları ise devam etmektedir. 2003 yılında AB Gıda ve Veterinerlik Ofisi tarafından 15-26 Eylül tarihlerinde ülkemizde yapılan denetimin sonucu olumlu bir rapor düzenlenerek işleme konulmuştur. AB'ye uygunluk norm numarasının alınması için prosedürün tamamlanması beklenilmektedir. Aynı zamanda ülkemizin hazırladığı "Kalıntı İzleme Planı"nın da AB yetkili kurulunca onaylanması gerekmektedir. Her iki konuda da Türkiye'nin, AB'nin ithalat yapabileceği üçüncü ülkeler listesine girmesi beklenmektedir. Türkiye'nin ihracatta bir hamle yapabilmesi bu prosedürlerin bir an önce tamamlanmasına bağlıdır.

2.1.6. Dış Ticaret

Tavukçuluk sektöründe Türkiye'nin dış satımı günümüz koşullarında son derece sınırlıdır. Toplam kanatlı eti dış satımının üçte ikisi tavuk ayağından oluşmaktadır. Dünya dış ticaretine konu olan piliç etinin 1/3 lük kısmı Ortadoğu Ülkeleri ve Rusya Devletler Topluluğu tarafından satın alınmaktadır. Bu ülkelerin Türkiye'nin komşuları olması önemli bir dış satım potansiyeli yaratmış olmakla birlikte bu pazardan alabildiğimiz pay %0,1'in altındadır. Mevcut olan bu potansiyel günümüze kadar yeterince değerlendirilememiştir.

Piliç eti dış ticaretinde ithalat yok denecek kadar azdır. İhracatın en yüksek olduğu 1994 ve 2001'de 12,500 ton piliç eti dış satımı yapılmıştır. 2003 yılında tavuk eti ihracatı 8.414 ton, ayak ve sakatat 15.818 tondur.

1998 yılında 616 milyon adet olan sofralık yumurta ihracatımız 2001 yılında 285 milyon adede, 2002 yılında da 30 milyon adede gerilemiştir. 2003 yılında yaklaşık 48 milyon adedi kuluçkalık, 77 milyon adet sofralık olmak üzere toplam 125 milyon adet yumurta ihracatı olmuştur. 1990 ve 1991 yılları hariç ithalatımızın tamamına yakını damızlık yumurtadan oluşmaktadır.

Son birkaç yıldır yurt içi talep artışının üretimdeki artış oranının altında kalması nedeniyle pazarlamada büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu durum ihracata olan ihtiyacı giderek artırmaktadır. Özellikle üretim maliyetlerinin yüksekliği ve ihracat teşviklerinin yetersizliği bu konudaki en büyük engeli oluşturmaktadır.

2.1.7. Ülke Ekonomisindeki Yeri

Tavukçuluk sektörü Ülkemiz tarımı içinde en güçlü olan sektörlerden biridir. Sektörde kayıt dışı işletmeler dahil yaklaşık 10.000 adet broiler, 5.000 adet de yumurta işletmesinin mevcut olduğu tahmin edilmektedir. Geçimini tavukçuluk sektöründen temin eden (üretici çiftçi, sektörle ilgili esnaf, yem, ilaç, ekipman vb. yan sanayi, nakliye, pazarlama dahil) insan sayısı yaklaşık 2 milyondur. Sektörün yıllık cirosu 2,5 milyar \$ civarındadır.

2.2. HİNDİ YETİŞTİRİCİLİĞİ

2.2.1. Üretim Alanı

Ankara, Antalya, İstanbul, İzmir, Balıkesir, Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce, Eskişehir, Kırşehir ve Van illerinde entansif şekilde yapılmaktadır. Devlete ait Hindicilik Üretme İstasyonlarının kapatılması sonucu tamamen özel teşebbüs tarafından yapılan sözleşmeli üretime dayalı bir gelişme izlenmektedir.

2.2.2. Üretim

Hindicilik ülkemizde uzun yıllar devlet eliyle geliştirilmeye çalışılmış, mer'a yönlü Siyah-Bronz hindi üretimi tercih edilmiştir. Türkiye'de broiler tipi hindi üretimi, 1995 yılında beyaz Kaliforniya hibrit yumurtalarının ithaliyle başlamıştır. Bunu takip eden yıllarda yapılan yeni yatırımlarla entegre olarak hindi eti üreten firma sayısında artış olmuştur. Ayrıca, bir entegrasyona bağlı olmadan ithal ettikleri yumurtaları kuluçkahanelerinde civciv haline getirerek yetiştiricilere satan firmalar da üretime katılmışlardır. Bir entegre firmanın kurduğu hindi damızlık üretim tesisi dışında damızlık tesis bulunmamaktadır. Hindi eti üreticiliği belirli bir kapasiteye ulaşınca kadar damızlık ünitelerin karlı bir şekilde çalışması zor görülmektedir. Bundan dolayı sektörün gelişmesi için kuluçkalık yumurta ithalatına bir süre daha devam edilmek zorunluluğu bulunmaktadır. Kayıt dışı ve yöresel yılbaşı üretimini saymazsak ülkede faaliyette olan hindi kesimhaneleri altyapı ve teknoloji olarak dünya standartlarındadır

Hindicilik halen gelişmekte olan bir üretim dalıdır. Gelişmiş ülkelerde kişi başı hindi eti tüketimi 8-10 kg iken Türkiye'de ortalama 500 g'dır. Türkiye hindi eti üretimi aşağıdaki gibidir.

Tablo 2. Hindi Eti Üretimi (ton)

Yıllar	Üretim	Yıllar	Üretim
1995	2.646	2000	23.265
1996	3.223	2001	38.991
1997	2.678	2002	24.582
1998	9.577	2003	34.078
1999	18.270		

Kaynak: BESD-BİR

2.2.3. Tüketim

Broiler tipi hindi üretiminin devreye girmesiyle 1998 yılından başlayarak üretimde olduğu gibi tüketimde de büyük artışlar görülmüştür. Yılın her gününde piyasada hindi eti bulunması yanında entegrasyonlarca sağlanan ürün çeşitliliği tüketim artışında etkili olmuştur.

Tablo 3.Türkiye Kişi Başına Yıllık Hindi Eti Tüketimi (kg/yıl)

Yıllar	Tüketim	Yıllar	Tüketim
1995	0,043	2000	0,364
1996	0,051	2001	0,563
1997	0,042	2002	0,341
1998	0,146	2003	0,468
1999	0,275		

Kaynak: BESD-BİR

Hindi eti tüketimi 2001 yılında 0,563 Kg ile en yüksek seviyesine çıkmıştır. Ancak bundan sonraki iki yılda ekonomik krizin etkisi ile bu seviyenin altında kalmıştır.

2.2.4. Kapasite Kullanımı

Ülkede hindi eti üretimi amacı ile inşa edilen barınak sayısı oldukça az olup, hindi eti üretimi genelde broiler kümeslerinde gerçekleştirilmektedir. Yeterli bilgi sağlanamamış olmasına rağmen kurulu kapasitenin yaklaşık %65'inin kullanılabildiği düşünülmektedir.

2.2.5. AB'ye Uyum Çalışmaları

Bu konudaki gelişmeler tavukçuluk bölümünde "1.6 AB'ye Uyum Çalışmaları" başlığı altında açıklandığı gibidir.

2.2.6. Dış Ticaret

Yurt içi talebin yeterli olmaması nedeniyle ihracata olan ihtiyaç her sene giderek artmaktadır. Ancak, üretim maliyetlerinin yüksekliği ve ihracat iadesinin düşüklüğü nedeniyle ihracat bir türlü gelişmemektedir. AB'ye ihracat yapılabilmesi için gerekli kriterler tamamlanmak üzeredir.

Tablo 4. Türkiye Hindi Eti İhracat ve İthalatı (Ton)

Yıllar	İhracat	İthalat	Yıllar	İhracat	İthalat
1995	0	0	2000	33	1.446
1996	0	0	2001	285	103
1997	2	53	2002	685	0
1998	14	12	2003	823	0
1999	0	8			

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı

3. TAVUK VE HİNDİ YETİŞTİRİCİLİĞİNDE SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

3.1. Maliyetler

Kanatlı eti ve yumurtasında üretim maliyetlerinin dış ülkelere kıyasla yüksek olması önde gelen sorunlardan biridir. Üretim maliyetleri dış dünya ülkeleriyle aynı seviyeye çekilemediği takdirde ülkemiz kanatlı sektörünün geleceği daima sıkıntılı olacaktır. Yurt içi üretimini korumak amacıyla, kanatlı etine %65, sofralık yumurtaya %76,5 oranında Gümrük Vergileri uygulanmaktadır. Bu engelleme sayesinde dış pazarın rekabeti önlenmektedir. Ancak, tarımsal ürünlerin tamamının Gümrük Birliğine

alındığı gün ithalata konulan vergiler kalkacak, dış ülkelerin kanatlı ürünleri ülkemize rahatlıkla girecek ve üretimimizi durma noktasına getirebilecektir. Bu sorunun çözümü öncelikle ele alınmalıdır. Üretim maliyeti ana unsurları tek tek ele alınarak konu aşağıdaki şekilde incelenmiştir.

3.1.1. Yem Hammaddeleri

Kanatlı eti ve yumurta üretim maliyetinin yaklaşık %70'ini yem bedeli oluşturmaktadır. Maliyeti düşürme operasyonunun yem hammaddelerinden başlatılması bu nedenle zorunlu görülmektedir.

Devletin uyguladığı fiyat politikası sonucu mısırın iç pazar fiyatları dış pazar fiyatlarının iki katını aşmıştır. Üretim maliyetleri bu nedenle yükselmektedir. Kanatlı yemlerinin ucuzlatılabilmesi için hammadde maliyetini düşürmek gereklidir. Dış ve iç pazarlar arasındaki bu aşırı fiyat farkı kaldırılmalı, yem sanayicisinin dış pazar fiyatlarından hammadde alması sağlanmalıdır.

Bunun için yem hammaddesi gümrük vergileri düşürülmeli, iç pazar ürün borsalarında oluşacak fiyatlarla Devletin önceden açıkladığı fiyat arasındaki fark çiftçilere satış belgesi karşılığı destekleme primi olarak Bütçede oluşturulacak fondan ödenmeli veya mısır ve soya ithalatından elde edilecek Gümrük Vergileri bir fonda toplanmalı, bu paranın bir kısmı mısır ve soya üreticisine destekleme olarak, kalanı da kanatlı eti ve yumurta ihracatçısına teşvik olarak ödenmelidir. Böylece bir yandan üretim maliyetleri aşağıya çekilirken diğer yandan ihracat teşvik edilmiş olacaktır.

Öneri

Ülkemizde yeterli miktarda üretilemeyen yem hammaddesi mısırın %30'u, soyanın ise %90'ı ithalattan karşılanmaktadır. Değişen döviz kurları maliyetler üzerinde etkili olmaktadır. Mısır ve soyanın ihtiyaca yeterli miktarda yurt içinde üretilmesini temin için, teşvik primi kapsamında tutulmalı, alternatif ürün projesi kapsamındaki ürünler listesindeki yem hammaddeleri mısır, tritcale, sorghum gibi ürünlere öncelik verilmeli ve desteklenmesine devam edilmeli ve üretiminin artırılması sağlanmalıdır.

TMO'nun uyguladığı fiyat politikasında maliyet bazlı belirlemeler yapması ve üreticiyi koruduğu gibi tüketiciyi de koruyacak bir yol izlemesi sağlanmalıdır.

3.1.2. Kredi Faizleri

T.C. Ziraat Bankasının tarımsal kredilere uyguladığı faiz oranı yüksektir. Son olarak çıkarılan indirimli faiz uygulamasından tavukçuluk yararlanılmamıştır.

Öneri

Kanatlı üretimi bu Kararname kapsamına alınmalı ve yem hammaddesi alımında kullanılmak üzere firmalara kapasiteleri oranında iki yıl vadeli rehabilitasyon kredisi verilebilmelidir. TMO'nun zaman zaman yaptığı sıfır faizli 3-5 aylık yem hammaddesi satışları yararlı olup devamında fayda görülmektedir.

3.1.3. KDV Oranı

Canlı tavuk, hindi ve civciv ile yumurta ve kanatlı etlerine, bir kısım yem hammaddelerine uygulanan KDV'nin % 8'dir. İleri işlenmiş kanatlı eti ürünlerine uygulanan KDV de %18'dir.

Öneri

Diğer temel gıda maddelerinde olduğu gibi KDV'nin % 1'e indirilmesi, maliyetlerin düşürülmesi açısından son derece yararlı olacaktır. İleri işlenmiş kanatlı eti ürünlerine uygulanan KDV'nin de %8'e indirilmesinde aynı şekilde yarar görülmektedir. Bu ürünlerdeki KDV'nin indirilmesi halinde kayıt dışı üretimin kayıt altına girmesi sonucu devletin vergi gelirlerinde düşüş değil artış sağlanacak, aynı zamanda ürün satış bedellerinde % 7-10'luk bir düşme sağlanacak, bu da tüketimi artıracaktır.

3.1.4. Yem Zayıfatı ve Ölüm Oranları

Türkiye broiler yetiştiriciliğinde üretim dönemi ölüm oranı %10'dan %7'lerin altına indirilmiş ise de gelişmiş ülkelerde normal kabul edilen %3-4'ün halen üstündedir. Aynı şekilde yem zayıfatının da fazla olduğu bilinmektedir.

Öneri

Yetiştiricilikte modern tavukçuluk kuralları uygulanmalıdır. Canlı güvenliği (biosecurity) kuralları tam uygulanarak ilaç ve dezenfektanlar gibi hem maliyeti yükselten hem de insan sağlığına ve çevreye zararlı olan maddelerin kullanımı mümkün olduğu kadar azaltılmalı ve gerektiğinde yüksek ücret ödeyerek tavuk yetiştiriciliği konusunda uzman ve deneyimli kişiler çalıştırılmalıdır.

3.2. Araştırma Faaliyetleri

Yem maliyetlerini düşürücü, verimi artırıcı, fire ve benzeri kayıpları azaltıcı araştırmalar yetersizdir. Bu konuda araştırmalar yapan Bolu-İstanbul hattında faaliyet gösteren kanatlı entegre firmaların kurmuş olduğu Kanatlı AR-GE A.Ş. ile Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü ve Üniversitelerde yapılan çalışmalar yeterli olmamaktadır.

Öneri

Kanatlı AR-GE A.Ş benzeri kuruluşlar çoğaltılmalıdır. Üniversitelerin, Bakanlığın araştırma Kuruluşlarının ve sivil toplum örgütlerinin AR-GE konusunda işbirliği ve bilgi paylaşımı sağlanmalıdır. Bu tür pahalı araştırmalar devlet tarafından subvansiyon edilmeli, firmaların AR-GE amaçlı harcamalarına yeterli kaynak desteği yapılmalıdır. Araştırma konuları probleme dönük ve sahaya kolaylıkla aktarılabilir nitelikte olmalıdır.

3.3. İhracatın Geliştirilmesi

AB'ye uygunluk norm numarasının alınması ve ülkemizin Kalıntı İzleme Planının onaylanması sonrasında Türkiye'nin AB'nin ithalat yapabileceği üçüncü ülkeler listesine girmesiyle birlikte ihracatımızda bir sıçrama yaşanabilir. Ancak üretimdeki yüksek maliyetler ihracatımızı olumsuz etkilemeye devam edecektir.

Kanatlı eti ihracatına AB Ülkelerinde 310 \$/Ton, ABD 600 \$/Ton civarında yüksek sübvansiyonlar uygulanmaktadır. Ülkemizde ise ihracat sübvansiyonu (Ele geçen net miktar olarak), kanatlı etinde 26 \$/Ton, 1000 adet yumurtada 4,7 \$'dır.

Öneri

Dış pazarlarda bu ülkelerle rekabet edebilmemiz için mevcut ihracat iadelerine ek olarak; Piliç etine 300 \$/Ton, civcive 25 \$/1000 adet, kuluçkalık ve damızlık yumurtaya 20 \$/1000 adet, sofralık yumurtaya 10 \$/1000 adet ihracat iadesi verilmelidir.

Mısır ve soya ithalatından alınan Gümrük Vergileri bir fonda toplanmalı, bir kısmı kanatlı etine ve yumurtaya ihracat iadesi olarak, kalanı mısır ve soya üreticisine prim şeklinde verilmelidir.

Tüm kanatlı ürünlerinin pazarlanmasında yakın komşularımız hedef kitle olarak ele alınmalıdır. Dünya tavuk eti dış ticaretinin 1/3' ünün yakın komşularımıza yapılması ve bu ihracatta Türkiye'nin payının %0.1'in altında olduğu düşünülürse konunun önemi daha iyi anlaşılabacaktır.

3.4. AB Standartlarında Üretim Sağlanması ve Yaygınlaştırılması

Türkiye'de kanatlı hayvan sektöründe faaliyet gösteren bir çok firma, teknoloji transferi ve kullanımına ilişkin olarak AB üyesi ülkeleri yakalamış, hatta 4 piliç, 2 hindi kesimhanesi AB'ye uygunluk onayı alma aşamasında olmalarına rağmen, ürünlerin hijyenik kalitelerinde aynı standartlara henüz ulaşamamıştır. Sektörde düşük kaliteli üretim yapan kuruluşların varlığı ve bunların hijyen kurallarından uzak ürettikleri kanatlı etleri modern kuruluşları da olumsuz etkilemektedir.

Hayvan refahı ile ilgili olarak Avrupa Birliği ülkelerinde tavukların doğal davranış özelliklerini sergileyebilmelerini sağlayan klasik kafeslere alternatif modifiye kafesler, kuşluklu ve tünekli sistemlerin uygulanması başlamıştır. 2013 yılından sonra geleneksel kafeslerin kullanımı yasaklanacaktır. Bu gelişmelere paralel olarak yakın gelecekte Türkiye yumurta tavukçuluğunda da bir teknoloji değişimi yaşanacaktır.

Öneri

Bu tür sakıncalı tesislerin uygun hale getirilmeli, konu ile ilgili mevcut yönetmeliğin eksik ve hatalı kısımları AB direktiflerine uyumlu hale getirilerek etkin bir şekilde uygulanmalıdır. AB standartlarında üretim yapan kesimhanelerin bu ruhsata sahip olmaları ihracat açısından atılması gereken önemli adımlardan birisidir. AB' ye giriş için aday olduğumuz dönemde, başta piliç ve hindi eti olmak üzere bütün kanatlı ürünlerinin ilgili yönetmeliklere uygun kesimhanelerde işlenmesini ve kapalı ambalajda satılmasını sağlayacak tedbirlerin tedricen alınması ve sıkı bir şekilde kontrolü gereklidir. Bu amaçla eski teknolojiye sahip kesimhanelerin yenilenmesi için gerekli kolaylıklar sağlanmalıdır.

Hayvan refahı ile ilgili olarak yumurta tavukçuluğunda teknoloji üretimi ve değişimi teşvik edilmeli, altyapı hazırlıklarına başlanmalıdır.

Kalıntı izleme mevzuat çalışmaları ve antibiyotik kalıntı takibi kanatlı kesim hanelerinin AB standartlarına uygunluk ruhsat numarası alabilmesi için önemlidir.

Buna uygun bir yönetmelik çıkarılmalı, yönetmelik kurallarının uygulanıp uygulanmadığını takip için gerekli laboratuvarlar kurulmalıdır.

3.5. Gıda Güvenliği

Halk sağlığının korunması ve ekonomik kayıpların en az düzeye indirgenmesi için kanatlı etleri ve yumurtası, ulusal ve uluslararası mevzuatın öngördüğü şekilde kontrolden geçirilmemektedir.

Öneri

Üretimin tüm aşamalarında HACCP ve GMP gibi gıda güvenirliliği ve kalite kontrolünü sağlayan sistemlerin yaygın biçimde kullanılması için işletmeler teşvik edilmelidir. Sadece ürün işleme aşamasında değil, kümeden sofraya gıda güvenliği konularını da dikkate alarak üretimin tüm aşamalarında bu konulara yeterince önem verilmelidir. Bu uygulamaların yaygınlaşması uluslararası ticarete rekabet gücümüzün artmasına neden olacaktır. Özellikle belirli bir kapasitenin üstünde olan işletmelerde bu uygulamaların zorunlu hale gelmesi hem rekabet gücümüzün artması hem de kaliteli ürün tüketme yönünden oldukça faydalı olacaktır.

3.6. Laboratuvar Olanaklarının Geliştirilmesi

Kanatlı hastalıklarının teşhisi amacıyla hizmet veren laboratuvarların alt yapı ve donanımlarının yeni gelişme ve teknolojik imkanlar ile yetişmiş personel açısından yetersizlikleri mevcuttur.

Öneri

Mevcut kanatlı teşhis laboratuvarlarının teknolojik yönden iyileştirilmesi yanında özellikle kanatlı hayvan yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı bölgelerde yeni laboratuvarlar kurulmalı ve buralarda görev yapan uzmanların eğitilmeleri, uzman kadroları takviye edilmelidir.

3.7. Yumurta Sanayi

Yumurtada yıl içinde arz fazlalığı olduğu dönemler giderek artmakta, bunun sonucu yaşanan aşırı fiyat dalgalanmaları sektörü yıpratmaktadır. Arz fazlası olan dönemlerde yumurtayı işleyerek dayanıklılığını ve depolama süresini uzatacak sanayi kuruluşlarına ihtiyaç vardır. Ülkemizde küçük kapasiteli bir kaç tane yumurta işleyen sanayi tesisi kurulmuş ise de yeterli değildir.

Öneri

Endüstri ürünü (pastörize, likit ve toz) yumurtanın kullanımını yaygınlaştırmak için güçlü bir tanıtım yapılmasına ve yumurtayı işleyecek yeterli kapasitede sanayi tesislerinin kurulmasına ihtiyaç vardır. Yumurta sanayinin yanında arz-talep dengesini sağlayarak üretime istikrar getiren entegrasyonlar sağlanmalı ve teşvik edilmelidir.

3.8. Değişen İklim Koşulları

Dünya ikliminin giderek ısınmakta olduğu bilinmektedir. Bunun üretim ve verimlilik üzerine olumsuz etkileri giderek artmaktadır.

Öneri

Türkiye’de sıcak iklim tavukçuluğunun alt yapısını hazırlamalıdır. Kümeslerde klimalandırma yatırımlarına önem verilmeli, üretimde kullanılan hibritlerin sıcağa dayanıklılığını artırmak için gerekli araştırmalar yapılmalıdır. Aksi takdirde verim düşüklüğü ve ölümlerin artmasıyla maliyet yükselecektir.

3.9. Tüketim

Kanatlı sektörünün diğer önemli bir sorunu pazarlamadır. Halen başta piliç ve hindi eti olmak üzere üretilen kanatlı eti ve ürünlerinin tamamına yakın bir kısmı iç piyasada tüketilmektedir. Sektörün büyüme hızı dikkate alındığında ihracat imkanlarının açılmasının yanında, iç piyasadaki tüketimin artırılması da bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Tüketimimiz AB ülkelerinin tüketim miktarlarının çok altında, hatta yarısı kadardır. Tüketimin artırılmasının gelir düzeyi ile yakın ilişkisi olduğu bilinmekle beraber, tavuk eti ve yumurtanın insan sağlığı açısından önemli ve ekonomik birer kaynak olduğu ülkemiz insanına yeterince duyurulması halinde tüketimi artırıcı etki yapacağı muhakkaktır.

Öneri

Kanatlı ürünlerinin tanıtım faaliyetlerinde insan beslenmesindeki önemi üzerinde durulmalıdır. Tüketimi artırmada promosyonun etkisinden yararlanmak için bir kampanya düzenlenmesi, bu kampanyada, süt ve mercimek tüketimini artırmada olduğu gibi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın önderliğinde koordinasyonun sağlanarak üretici firmaların katılımının temin edilmesi mümkün ve gerekli görülmektedir.

Basın ve yayın kuruluşları aracılığı ile tavuk eti ve özellikle yumurta tüketimi ile ilgili olumsuz haber ve yorumlar yapılmaktadır. Tüketime olumsuz etkileri olan ve bilinçsiz yapılan bu yorumların önüne geçilmelidir.

3.10. İşletme Yeri Seçimi

Türkiye’de kanatlı hayvan yetiştiriciliğinin belli bölgelerde büyük yoğunluk kazanması bulaşıcı hastalıkların kolayca yayılmasına neden olmaktadır. Özellikle salgın hastalıkların kontrolü bakımından kurulacak damızlık tesisler ve yetiştirici kümesleri için yer seçimi büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla, çevresinde kuluçkahane, kümes veya kesimhane olmayan, hijyenik açıdan kirletici yapı ve tesislerden yeterince uzak, mümkün olduğunca izole bir yerde yatırım yapan damızlık işletmeleri ve kanatlı üreticilerini koruyan bir yasal düzenleme bugüne kadar yapılamamıştır. Yönetmeliklerle bazı koruma şeridi tesisi gayretleri bulunmakla beraber yeterli ve etkili değildir. Koruma bandını ihlal eden yapılarla ilgili davalar yıllarca sürmekte ve istenen sonuç alınamamaktadır.

Öneri

Yeni kurulacak her türlü tarımsal tesis için Tarım İl Müdürlüklerinden izin alınırken, bu sırada koruma bandı öncelikle dikkate alınmalı, ayrıca verimli tarım arazilerinin üzerine kümes tesis edilmesi önlenmeli, verimsiz ve işlenemeyen araziler üzerine bu tür tesislerin yapılmasına izin verilmelidir. Bu konuda yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır.

3.11. İşletme Kapasitesi

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı verilerine göre kanatlı işletmelerinin büyük çoğunluğu ekonomik kapasitelerin altındadır.

Entegre hindi üretiminin yapıldığı bölgelerin genelde entegre piliç eti üretim alanları olması nedeni ile piliç kümeslerinin bir kısmı hindi eti üretimi amacı ile kullanılmakta, bu da modern kümeslere olan gereksinimi artırmaktadır.

Öneri

Teknolojinin tam anlamı ile kullanılabilmesi ve ekonomik bir üretim için kurulu kümes kapasitelerinin en az 15 bin olması gerekmektedir. Hindi üretimi amacıyla tesis edilmiş modern kümeslerin artırılmasına gerek vardır.

3.12. Yetiştirilmiş Personel

Kanatlı sektörünün diğer önemli bir sorunu hemen her alanda yetişmiş eleman eksikliğidir. Sektörün kendine özgü yapısı nedeni ile Veteriner ve Ziraat Fakülteleri eğitim ve öğretiminde lisans düzeyinde yer alan ders ve konular oldukça yetersiz kalmaktadır. Fakültelerin ders müfredatı içinde kanatlı ile ilgili ders ve konuların toplama oranı % 2-3'leri maalesef geçmemektedir. Üniversitelerde doğrudan kanatlı sektörü ile ilgilenen akademisyen sayısının azlığına bağlı olarak Türkiye’de Üniversiteler ve özel sektör tarafından bilgi ve teknoloji üretimi son derece yetersizdir. Üniversitelerde kanatlı sektörüne yönelik spesifik uzmanlık alanlarında (besleme, teşhis, sağlık koruma, kanatlı eti hijyeni ve muayenesi vb.) gereksinim duyulan eleman açığını giderecek lisans üstü programlar yeterli değildir.

Öneri

İlgili fakültelerin bu konuya eğilerek ders programlarına gerekli ilaveleri yapmaları yararlı olacaktır.

3.13. Üretici Birlikleri

Tavukçuluk sektörünün sorunlarını sahiplenecek az sayıda dernek ve danışma kurulu mevcut olsa da diğer kanatlı sektörünün sorunlarını gündeme getirecek bir birlik bulunmamaktadır.

Öneri

Kanatlı eti ve yumurta konusunda üretim planlamasından ve pazarlamaya kadar etkin rol oynayacak Tarımsal Üretici Birliklerinin kurulmasına gereksinim bulunmaktadır.

3.14. Dışa Bağımlılık

3.14.1. Damızlıkta Dışa Bağımlılık

Tavukçulukta ve hindicilikte ebeveyn ve büyük-ebeveyn bakımından dışa bağımlılık halen devam etmektedir. Her yıl damızlık ve kuluçkalık yumurta veya civciv ithal edilerek sektörün ihtiyacı karşılanmaktadır. Her hangi bir ticari ambargo uygulanması veya hastalık nedeniyle karantina uygulanan ülkelerden ithalatın yapılamaması gibi durumlarda tavukçuluk sektörünün kısa sürede darboğaza girmesi kaçınılmaz olacaktır. Son yıllarda damızlık ithal ettiğimiz ülkelerin bir kısmında ortaya çıkan hastalıklar nedeniyle canlı kanatlı hayvanların ve ürünlerinin ithalatının yasaklanması, damızlık ihtiyacı olan firmalarımızı ciddi sıkıntılara sokmuştur.

Tavukçulukta damızlık ırk araştırmaları ve üretiminin pahalı yatırımları ve çok özel uzmanların istihdamını gerektiriyor olması, bu konuda yapılacak kamu ve özel sektör yatırımlarını olumsuz yönde etkilememelidir.

Öneri

Sektörün damızlık konusunda dışa bağımlılıktan kurtarılabilmesi için, saf hatlardan başlayarak kesintisiz üretim zincirinin tüm aşamalarını elinde tutacak kamu veya özel sektör ıslah işletmeleri oluşturulmalıdır. Bu kuruluşlar hibe, düşük faizli kredi, vergi muafiyeti gibi teşviklerle desteklenmeli, yatırımlar özendirilmelidir. Uzun süredir Ankara, Selçuk, 19 Mayıs ve Ege Üniversiteleri ve Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü eşgüdümüyle yürütülmeye çalışılan bu tür projelerin etkili bir sonuca ulaşabilmeleri için ilgili fonlardan hibe şeklinde destekler sağlanmalıdır.

3.14.2. Aşı, İlaç, Yem katkı maddeleri ve Ekipmanlarda Dışa Bağımlılık

Sektörde kullanılan aşılardan tamamı ithal aşıdır. Türkiye genelinde kullanılan yem katkı maddelerinin % 70'lik kısmı kanatlı grubuna aittir ve çoğunluğu ithal edilmektedir. Aşıdan etkili bir şekilde yararlanılması için lokal suşlardan üretilmesi en uygun şekildir. Hindi hastalıklarına karşı özel aşılarda bulunmamakta, bazı hastalıklara karşı ise tavuklarda uygulanan aşılarda kullanılmaktadır.

Benzer şekilde, yüksek teknoloji kullanılarak üretilen çeşitli ürünler (aşı, antibiyotik, biyolojik ve kimyasal etkin maddeler, yem katkı maddeleri, büyüme faktörleri, vb.) ve kümes, kuluçkahane, yem fabrikası ve kesimhane ekipmanları da önemli ölçüde yurt dışından satın alınmaktadır.

Öneri

Bakanlığın gerekli teşvikleri sağlayıp, projelendirmeleri yaparak tercihen özel sektörle işbirliği içinde aşı, ilaç ve premiks üretimi için girişimde bulunması, bu konuda yapılacak yatırımları teşvik edici kararların çıkarılması yararlı olacaktır.

3.14..3. Yem Hammaddelerinde Dışa Bağımlılık

Başta mısır ve soya fasulyesi olmak üzere çeşitli yem hammaddeleri de yurt dışından alınmaktadır. Bu durum uluslararası rekabet şansımızı da azaltmaktadır.

Öneri

Mısır ve Soyanın ihtiyaca yeterli miktarda yurt içinde üretilmesini temin için, teşvik primi ödenerek üretim cazip hale getirilmelidir. Alternatif ürün projesi kapsamındaki ürünler listesindeki yem hammaddeleri mısır, triticale, sorghum gibi ürünlere öncelik verilmeli ve desteklenerek üretiminin artırılması sağlanmalıdır.

3.15. Organik Kanatlı Yetiştiriciliği

Kanatlı işletmelerinin gelirlerini artırmanın önemli bir yolu yeni ve alternatif ürünleri piyasaya sunabilmektir.

Öneri

Günümüzde organik yumurta ve kanatlı eti üretimi yetiştiriciler için önemli bir avantaj olabilir. Tarımsal üretimle birlikte düşünülmesi gereken organik üretim ihracata dönük olarak düşünüldüğünde kanatlı hayvan yetiştiricileri için önemli bir gelir kapısı olacaktır. Bunun yanında klasik üretimde de alternatif gelir kaynakları aranmalı, alternatif et ürünleri imali, ambalaj ve pazarlanması, yan ürünlerin değerlendirilmesi, çevre sağlığı veya planlanması gibi bir çok konuda yönlendirici bir rol oynayacaktır. Organik olarak kanatlı eti ve yumurta üretimi konusunda yapılan çalışmalar var ise de geliştirilmeye muhtaçtır. Bu konuda üretim yapan ve bu üretimi denetleyen örnek firmalara ihtiyaç vardır.

3.16. Sözleşmeli üretim modeli

Etlik piliç yetiştiricisinin günümüz yapısına gelmesinde sözleşmeli üretim modelinin önemli bir katkısı olmuştur.

Öneri

Türkiye koşullarında ekonomik istikrarı sağlama, üretim planlaması ve güvenli gıda üretimine katkı sağlama bakımından sözleşmeli üretim teşvik edilmelidir.

4. DİĞER KANATLILAR VE TAVŞAN YETİŞTİRİCİLİĞİ

4.1. Bildircin Yetiştiriciliği

4.1.1 Mevcut Durum

Kanatlı kümes hayvanlarına diğer bir seçenek bildircindir. Bildircin gerek av hayvanı olarak, gerekse et ve yumurta verimi yönünden alternatif bir protein kaynağıdır. Türkiye'de entansif bildircin yetiştiriciliği 1970'lerden beri yapılmaktadır. Yer yer üretimin henüz talebi karşılayacak düzeyde olmadığı görülmektedir. Ayrıca,

ürünlerinin tüketici tarafından tedavi amaçlı kullanılması özel bir gıda olma özelliği kazanmasına neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı bıldırcın işletmelerinin halihazırda diğer kanatlı işletmelerine oranla ekonomik verimliliği daha yüksektir. Yarı modern tarzda teknoloji üretimi mevcut olsa da genel olarak işletme büyüklükleri de teknoloji kullanımına müsait büyüklükte değildir. Türkiye’ de bıldırcın kesimine dönük teknoloji üretimi son derece yetersizdir. Kesim makinesi, haşlama kazanı, yolma makinesi gibi araçlarda, modern olmayan bir teknoloji hakim durumdadır. Üretim ve kesim bu araçlarda yapılmaktadır.

Ayrıca damızlık olarak geliştirilmiş, iri genotip sağlamada üreticilerin sıkıntıları bulunmaktadır. Yem konusu da halen sorun durumundadır. Çünkü üreticilerin entegrasyon ya da birlikte hareket edebilecekleri bir yapıya kavuşturulamamıştır. Ayrıca kuluçka makinesi, barınak ve ekipmanları konularında kalite yetersizliği vardır.

4.1.2. Üretim

İstanbul, Ankara, Bursa, Eskişehir, Mersin, Konya gibi iller başta olmak üzere tavukçuluk yapılan birçok yerde bıldırcın da üretilmektedir. Ayrıca Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı araştırma kuruluşlarında ve çeşitli üniversitelerin ilgili fakültelerinde de bıldırcın yetiştiriciliği yapılmaktadır.

4.1.2.1. Üretim Miktarları

Bıldırcın ülkenin birçok yerinde yetiştirilmesine rağmen pazar darlığı ve kontrollü bir üretim olmayışı nedeniyle sağlıklı sayılardan söz edilememektedir.

4.1.3. Dış Ticaret Durumu

Bıldırcın yetiştiricileri genelde damızlıklarını da, ürünlerini de iç pazarda tüketime sunmaktadır. Bu nedenle dış satım yoktur. Bazı üreticiler tarafından zaman zaman dışarıdan damızlık yumurta getirilmektedir.

4.1.4. Yurt İçi Tüketim

Üretimin tamamı yurt içinde tüketilmektedir. Ancak özellikle canlı ağırlık yönünden diğer kanatlı kümes hayvanlarından küçük olması ve satış fiyatının eşit ağırlık için bıldırcın yönünde yüksek olması iç tüketimde bu hayvandan yeterince yararlanılmasını engellemektedir. Genellikle lüks lokantaların yemeği olma özelliğini taşımaktadır.

Son yıllarda özellikle yumurtasının tavuk yumurtasından çok daha yüksek bir fiyatla alıcı bulunduğu görülmektedir. Ancak bu tüketimin bıldırcın yumurtası yeme isteğinden çok, halkın sağlık koruma için hastanelerden daha farklı bir yol arayışının bir sonucudur.

4.1.5. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Geçmiş yıllara göre kısmen bir ilerleme sağlanmışsa da bıldırcın tüketimi istikrarlı bir gelişmeyi sağlayacak düzeyde değildir. Bazı sağlık sorunlarına iyi geldiği kabul edildiği için yumurta tüketimi artmakta ise de bu isteklerin sürekliliği yoktur. Et

tüketiminde ise tavuk fiyatları esas alındığı için tüketici bıldırcını tercih etmemektedir. Pazar ancak fiyat düşüşleri ile açılabilir.

Öneriler:

1. Karlılığın artırılması için damızlık hayvan ve yem üretiminden pazarlamaya kadar üretim tam entegre olarak düşünülmelidir.
2. Bıldırcınlarda et ve yumurta veriminin iyileştirilmesine yönelik çalışmaları teşvik etmeli ve desteklemelidir.
3. Tüketimi teşvik edici tanıtım faaliyetleri ve alternatif tüketim modelleri artırılmalıdır.
4. Bıldırcın sadece gıda üretim sektöründe yer almamalı, aynı zamanda avlalara salınacak bir av hayvanı olarak da değerlendirilmesi teşvik edilmelidir.
5. Bıldırcın ürünleri iç piyasada henüz tam anlamı ile tanınmadığı gibi, özellikle Ortadoğu ülkeleri en büyük alıcı durumundadır. Buna dönük olarak düşünüldüğünde kapasite artırımı yönünden bıldırcın yetiştiriciliğinin geleceği bir hayli açıktır. Ancak pazar durumu çözümlenmeden yeni işletmelerin kurulması ve üretimin artması durumunda diğer kanatlı sektöründe karşılaşılan sorunlar ile karşılaşılabilir. Özellikle yeni kurulacak işletmelerde mutlaka AB kriterlerine uygunluk aranmalıdır.

4.2. Ördek ve Kaz Yetiştiriciliği

4.2.1. Mevcut Durum

Dünyada birçok ülkede kaz ve ördek yetiştiriciliği hayvancılık işletmeleri arasında önemli bir yer tutmasına rağmen Türkiye’de uzun yıllardan beri hala aile tipi işletme şeklinde yapılmaktadır ve gereken ilgiyi görmemektedir. Genelde et, yumurta, tüy, yağ ve süs hayvanı olarak yetiştirilen bu kanatlılar soğuk iklim şartlarına çok dayanıklı olduğu ve etinin yağlı olması dolayısıyla kalori bakımından zengin olduğu için Rusya gibi ülkelerde tüketimi tavuk eti tüketiminden sonra gelmektedir. Türkiye’nin Kars ve Erzurum gibi bölgeleri de iklimin soğuk olması bakımından Rusya’ya benzerlik göstermektedir. Bu ve buna benzer bölgelerde kaz ve ördek yetiştiriciliği geliştirilebilir. Özellikle son yıllarda bazı Avrupa ülkelerinin taleplerindeki artışa paralel olarak Türkiye’de de dikkat çekmeye başlamıştır. Özellikle soğuk iklimlerde kolaylıkla üretilmesi bu hayvanlara bir avantaj getirmektedir.

4.2.2. Üretim

Kaz özellikle Kars, Erzurum gibi soğuk bölgeler başta olmak üzere Türkiye’nin hemen her bölgesinde yetiştirilir. Ördek ise halk elinde Türkiye’nin her bölgesinde rahatça üretilen bir hayvandır. Antalya ve Ankara’da Pekin ördeğinin, Kastamonu’da Muskovi ördeğinin ticari amaçla üretilme çalışmaları yapılmaktadır. Gerek kaz, gerekse ördek halk elinde ve ciddi bir ticari amaç gözetmeden, yalnızca ailenin kendi gereksinimlerini karşılamak amacıyla üretildiği için özel bir barınak ve teknoloji kullanılmamaktadır. Ancak bu işi ticari olarak yapmayı planlayan girişimciler vardır ve bunlar Üniversitelerdeki konunun uzmanı öğretim üyelerinin önerileri doğrultusunda özel barınaklar ve teknolojiyi oluşturmayı düşünmektedirler.

Ördek ve kaz için başlıca verim ettir. Ancak Türkiye’de özellikle ördek etinde hissedilen koku et talebini düşürmektedir. Son yıllarda özellikle tüy ve karaciğere yurt dışı talep olduğunun duyulması ördek yetiştiriciliğini bu yönleri doğru kaydırmaktadır. Bunun yanı sıra ördek halk tarafından biraz da alışkanlık olarak dere ve göllerde süs amaçlı üretilmeğe devam etmektedir. Özellikle Pekin ördeğine bu amaçlı talepler dikkat çekicidir. Kaz eti ise özellikle soğuk bölgelerin halkı tarafından kış mevsimlerinin başlıca protein enerji kaynaklarından biri olarak tüketilmektedir. Ayrıca kazın yağı da halkın severek tükettiği bir üründür. Aşağıda Türkiye’nin yıllar üzerinden ördek ve kaz varlığı verilmiştir:

Tablo 5. Türkiye’nin Ördek ve Kaz Varlığı (Adet)

Yıllar	Ördek	Kaz
1996	1.094.000	1.642.000
1997	1.829.000	1.795.000
1998	1.339.000	1.771.000
1999	1.295.000	1.671.000
2000	1.104.000	1.497.000

Kaynak: DİE

Kaz ve ördeklerde üretilen ürün tip ve miktarları ile ilgili sağlıklı bir istatistik bulunmadığı için gerek üretilen miktar, gerekse tüketim hakkında bir şeyler söylenememektedir. Ancak son yıllarda avlaklara ördek ve kaz konulmasına yönelik yaklaşımlar da görülmektedir.

4.2.3. İç Tüketim

Yurt içinde üretilen ördek ve kazların eti ve yağı tamamen iç tüketime sunulmakta, çoğu kez aileler ürettiklerini kendileri tüketmektedirler. Tüylerinin ise sağlıklı şekilde değerlendirildiğini söylemek bugün için zordur. Yumurtaları ise kuluçkalık olarak kullanılmaktadır.

4.2.4. Dış Ticaret

Bu konuda kayda değer bir bilgi yoktur. Üretim kısıtlı olduğu için henüz dış ticaretin söz konusu olmadığı tahmin edilmekte, ancak yakın bir gelecekte bu konuda açık bir pazardan yararlanma olanağı var gibi görünmektedir.

4.2.5. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Kaz ve ördek yetiştiriciliği dünya ülkelerinde oldukça ciddi bir biçimde yapılmaktadır. Rusya gibi komşu ülkelerimizde tavuktan sonra en çok tüketilen kanatlı hayvan olduğu bilinmektedir. Türkiye de bu hayvanların kolaylıkla üreyebildiği ve yaşayabildiği bir ülkedir. Bu hayvan türlerinin ticari olarak yetiştirilebilmesi için;

Öneriler:

1. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde kaz ve ördek yetiştiriciliği konusunda eğitim görmüş uzman kişilerden oluşan bir ünite oluşturulmalıdır.

2. Türkiye’de kaz ördek yetiştiriciliği için uygun bölgelerin saptanması, uygun ırkların belirlenmesi ve uygun yetiştirme şeklinin tespit edilmesi çalışmalarına başlanması gerekmektedir.
3. Yerli ırkların ıslahı ile ilgili üniversitelerin projeler hazırlaması teşvik edilmeli ve yapılan ciddi projeler desteklenmelidir.
4. Kaz ve ördek yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması ve kaz ve ördek eti üretim ve tüketiminin özendirilmesi için gerek yazılı ve görsel medya aracılığıyla gerekse kitapçık, broşür ve seminerler düzenlenerek yetiştiricilik, pazarlama ve hastalıklar hakkında aydınlatıcı bilgiler içeren programlar yapılmalıdır.
5. Ördek ve kaz etinin yurt içinde değişik kampanyalar ile tanıtımının yanında elde edilen ürünlerin ihracat yolları araştırılmalıdır. Kaz ciğeri üretimi gibi lüks gıda tüketimine yönelik taleplerin araştırılması, teşvik edilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir.
6. Kaz ve ördek üretim işletmelerinin kurulması için Türkiye’nin sosyal ve coğrafik durumu göz önünde tutularak AB yasalarına uygun kriterler belirlenmeli ve işletme izinleri bu kriterlere göre verilmelidir.

4.3. Devekuşu Yetiştiriciliği

4.3.1. Mevcut Durum

Dünya’ da ki gelişimine bağlı olarak Türkiye’de de devekuşu yetiştiriciliği son on yılda oldukça hızlı bir gelişme göstermiştir.

4.3.2. Üretim

Başlıca Antalya, Denizli, Kırşehir, Konya, Bursa, Van, Kayseri, Ankara, Balıkesir, Gaziantep, Şanlıurfa illeri olmak üzere Türkiye’ nin bir çok ilinde üretim yapılmaktadır. DPT’nin açıklamalarına göre ülkemizdeki devekuşu işletme sayısı 250 adedin üzerindedir. İşletmelerin tamamının damızlık yumurta ve civciv üretimine dönük görünmesi, et ve deri gibi ürünlerin pazarlamaya dönük projeksiyonlarının yapılmaması ve damızlık materyale olan talebin giderek azalması ile birlikte sektör duraklama noktasına gelmiştir. Öncelikle halihazırda iç içe bulunan damızlıkçı işletme, kuluçkahane, büyütme ünitesi gibi oluşumların birbirinden ayrılması ve canlı güvenliği başta olmak üzere hayvanların fizyolojik ihtiyaçlarına uygun olarak barınakların yeniden organize edilmesi sağlanmalıdır.

4.3.3. Tüketim

Şu anda üretici adayları firmalar, damızlık alıp yüksek fiyatla iç pazarda yavru satmayı amaçlamaktadırlar. Yurt içi ve yurt dışından yoğun bir hayvan alımı yapılmaktadırlar. Et üretimi amaçlanmadığından henüz devekuşu etinin yurt içinde yaygın olarak tüketileceği aşamaya gelinmemiştir. Devekuşu etinin kırmızı etin 2-3 katı fiyatla satılıyor olması, et standardının oluşmaması iç tüketim ve ihracat şansını azaltmaktadır.

4.3.4. Dış Ticaret Durumu

Giderek azalmakla birlikte damızlık yumurta, yavru, ergin hayvan ve damızlık hayvan ithalatı devam etmektedir. Planlı bir üretim yapılmadığından ihracat yapma şansı bulunmamaktadır. Ülkede devekuşu sektörünün önünün açılabilmesi için üretim et ve deri üretimine dönük olarak düşünülmeli ve hedef kitle olarak bu konuda en büyük alıcı Avrupa ve ABD seçilmelidir. Bu konuda İsrail oldukça güzel bir örnektir. Dini nedenlerden dolayı kendi halkı devekuşu eti tüketmeyen İsrail güney Afrika'dan sonra dünyanın en büyük devekuşu üreticisidir. Ürettiği et ve deriyi hiç işlemeden ihraç etmektedir.

4.3.5. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Devekuşu yetiştiriciliği Türkiye'de gerekli altyapı oluşturulmadan başlatılmış üretim dalıdır. Her ne kadar ilk başlayanlar reklam mahiyetindeki yayınlar, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının teşvik edici açıklamaları ile hızlı bir gelişim göstermişse de bunun kendisine bir iş kolu arayan girişimcileri yanlış yönlendirdiği görülmektedir. Çünkü yapılan incelemeler bu hayvanların maliyetinin ilk açıklamalar kadar düşük olmadığını, ürünlerinin ise iç pazarda yer alma şansının çok sınırlı olduğunu göstermektedir. Yeni girişimcilere hayvan ya da yumurta satan yabancı firmalar ise hiçbir şekilde pazarlamada güvence vermemektedirler. Ayrıca Türkiye'de bu hayvanların kesimi için uygun teknolojiye kurulmuş kesimhane yetersizliği, kuluçka makinelerinin kalitesizliği, üreticilerin konu hakkındaki bilgi eksikliği gibi yetersizlikler de bu hayvanlara yatırım yapanlar yönünden hoş olmayan görüntüler getirmektedir.

Öneriler:

Bu konuya ayrıntılı bir ön inceleme yapılmadan girilmiş olmasından kaynaklanan hatalı ve korkutucu gelişmenin önlenmesi gereklidir. Yeni yatırımcılara bu hayvancılıktaki olumsuzluklar açıkça anlatılmalıdır. Başlanmış olan üretimlerin de sınırlı ve programlı hale getirilmesini sağlayacak bir politika belirlenmelidir. Bu sektörün, en azından başlayanların yaşayabilmesi ve gelişmesi için ortadaki sorunları çözmeğe ve eksiklikleri gidermeğe yönelik yollar izlenmelidir.

1. Kontrolsüz ithalatın durdurulması için önlem alınması gerekmektedir.
2. İnsanlarımızın kötü niyetli kişilerin hayali söylemlerine kanmamaları için çeşitli vesilelerle aydınlatıcı, bilinçlendirici açıklamalar yapılmalı, bu konuda Devlet yönlendirici rol oynamalı, eğitici kurslar açmalıdır.
3. Devekuşu yetiştiriciliğini ciddi anlamda plan ve programlı şekilde yapmak isteyen girişimcilere belirli bölgelerde izin verilmeli ve teşvik edilmelidir.
4. Damızlık, kuluçka ve besi işletmeleri birbirinden ayrılmalı, özellikle et üretimi amacı ile genç hayvanlar kullanılmalıdır.
5. Sağlıklı ve uygun teknolojiye sahip kesimhaneler, kuluçkahaneler kurulmalıdır.
6. Deri ve tüylerden gerektiği gibi yararlanmak için modern teknoloji ile donatılmış ünitelerin kurulması gereklidir.
7. Devekuşu hastalıkları ile ilgili laboratuvar teşhis metotları geliştirerek bu hayvanlardan yayılması muhtemel salgın hastalıkların önlenmesine çalışılmalıdır.

4.4. Tavşan Yetiştiriciliği

4.4.1. Mevcut Durum

Türkiye’de et üretimine dönük olarak birkaç aile işletmesinin dışında üretim yapan işletme bulunmamaktadır. Bunun yanında son yıllarda yün üretimi amacı ile çok sayıda Ankara tavşanı yetiştiren işletme kurulmuştur.

4.4.2. Üretim

Ülkede çok sayıda Ankara tavşanı yetiştiren işletme mevcut olsa da bunların kuruluş amacı yün üretiminden çok damızlık hayvan satışıdır. Bu nedenle ülke tavşan yünü ve eti üretimine dönük sağlıklı bilgiler bulunmamaktadır.

4.4.3. Tüketim

Bazı dini inançlar gereği ve Kaprofaji (kendi dışkısını yeme) özelliği nedeniyle tavşan eti tüketimi yeterince yaygınlaşmamıştır. Kürkü için fazlaca üretildiği yıllarda da etinin tüketimi sağlanamamış, daha çok et kemik unu üretiminde kullanılmıştır. Oysa hayvansal protein kaynağı olarak önemli bir gıdadır.

4.4.4. Dış Ticaret

1970’li yılların ilk yarısında tavşan kürkünün ihracatının geliştiğini ve yurt içi üretiminin de bu paralelde geliştiğini söylemek mümkündür. Ancak 1975 ve sonraki yıllarda kürk ihracatının durması üzerine tavşan üretim işletmelerinin hepsi kısa sürede üretimden çekilmiştir. Şu anda kayda değer bir ihracat yoktur.

4.4.5. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Ülke koşullarında ağırlıklı olarak kürk hayvanı şeklinde değerlendirme imkanına sahip olması üretimi sınırlandırmaktadır. Geçmişteki olumsuz deneyim muhtemel yeni bir yatırım girişimini olumsuz etkilemektedir. Ankara tavşanı da yün amaçlı olarak üretilme şansına sahiptir. Ancak yünün pazarlama koşulları belirsizdir.

Öneriler:

1. Her ne kadar yakın gelecekte Türkiye’de tavşan eti tüketiminin yaygınlaşmasının mümkün olmadığı görülüyor ise de Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından tavşan sayısı, işletme sayısı ve tipi, pazarlama ve ihracat imkanları ve yetiştiricilik bilgileri ve buna uygun bölgelerin saptanması ve benzer konularla ilgili çalışmaların başlatılmasında yarar vardır.
2. Kaliteli ve değerli yün elde etmek için Ankara tavşanı yetiştiriciliğinin desteklenmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla çalışmaların başlatılmasının yanında Ankara tavşanı yetiştiriciliğinde en önemli zorluk olan ürünün pazarlanması ve ihraç edilmesi sorunun çözülmesi gerekmektedir. Pazarlama konusundaki bu gibi sıkıntıları çözmede devletin üreticiye yardımcı olması gerekir.

3. Et üretimi için yapılan tavşan yetiştiriciliğinde Türkiye şartlarına uygun etçi tavşanların getirilmesi ve yerli ırkların ıslah edilmesi gibi çalışmaların başlatılmasında yarar vardır.

ARI VE İPEKBÖCEĞİ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

1. ARI YETİŞTİRİCİLİĞİ

1.1. Giriş

Arıcılık; bitkisel kaynakları, arıyı ve emeği bir arada kullanarak, beslenme, sağlığı koruma ve tedavi amacıyla kullanmaktan vazgeçemediği bal, arısütü, propolis, polen, arı zehiri, apilarnil, bal mumu gibi ürünler ile günümüzde arıcılığın önemli gelir unsurlarından olan ana arı, oğul, paket arı gibi canlı materyal üretme faaliyetidir.

Arı varlığı bakımından Dünyada 2. sırada bulunan ülkemizin; bu kaynağı yeterince değerlendirmesi gerekmektedir. Hem bitkisel üretimdeki yeri (tozlaşma) hem de insan sağlığındaki önemi arıcılığı önemli bir uğraş haline getirmektedir. Ayrıca kırsal kalkınmadaki arıcılığın rolü yadsınamaz

1.2. Mevcut Durum

Günümüzde gerek gelişmiş gerek gelişmekte olan ülkelerde arıcılık, değişik amaçlarla da olsa, önem verilen bir hayvancılık dalıdır. Arıcılık Avrupa'da genellikle geleneksel bir uğraşı; İspanya, Polonya, Macaristan, Yunanistan, Türkiye gibi ülkelerde kırsal geliri artırıcı bir araç; Uzak doğu, Orta ve Güney Amerika ülkelerinde önemli bir dış gelir kaynağı ve A.B.D., Kanada, Japonya gibi ülkelerde ise ağırlıklı olarak bitkisel tozlaşmada kullanmak amacıyla yapılmaktadır.

Türkiye coğrafyasının genellikle dikkate alındığında, rakım hem batıdan doğuya hem de kuzey-güney doğrultusunda iç kesimlere doğru artmaktadır. Anadolu'nun bu kendine özgü topoğrafik yapısı, çiçeklenmenin farklı bölgelerde yılın değişik dönemlerinde yol açarak ülkemizi arıcılık için uygun bir ekolojiye sahip kılmaktadır. Bu topoğrafik yapısının ve dünya coğrafyasındaki konumunun sonucu olarak dünyada mevcut ballı bitki türlerinin 3/4'üne sahip olan ülkemizde doğal arı meralarının dışında tarımsal alanların yonca, korunga gibi yem bitkilerinden; soya fasulyesi, ayçiçeği gibi yağlı tohumlu bitkilerden; elma, narenciye, badem gibi meyve ağaçlarından oluşması Türkiye'nin arıcılıktaki şansını artırmaktadır. Ayrıca, çam, köknar gibi salgı balı kaynağı ağaçlar ile akasya, ıhlamur, Akçaağaç, kestane gibi orman ağaçları da önemli nektar kaynaklarımızdır.

Arıcılık, Anadolu'nun en eski ve en yaygın yapılan üretim etkinliklerinden biridir. Arı gen merkezlerinden biri sayılan Türkiye, 4 milyonu aşan koloni varlığı, 60 bin ton bal ve 4500 ton balmumu üretimi ve 32 milyon \$ değerindeki arıcılık ürünü satımı ile sayılı ülkeler arasındadır.

Tablo 1 Çeşitli Ülkelerdeki Koloni Varlığı

Sıra	Ülke	Koloni Sayısı (Bin)	Kg/ Koloni	Koloni/ m ²
1	Çin	6.898	37,25	0,72
2	Türkiye	4.115	14,62	5,28
3	Rusya	3.441	15,98	0,20
4	Etiyopya	3.308	8,46	3,00
5	İran	3.400	8,24	2,07
6	A.B.D.	2.515	35,78	0,25
7	Tanzanya	2.650	10,00	2,80
8	Arjantin	2.900	29,31	0,68
9	İspanya	1.900	16,84	3,76
10	Meksika	1,800	30,66	0,91
11	Mısır	1.570	5,44	1,56
12	O.Afrika.C	1.380	9,42	2,21
13	Kore	1,350	15,18	6,07
14	Polonya	1.300	6,92	4,16
15	Yunanistan	1.250	11,20	9,46
16	Fransa	1.150	13,04	2,08
	DÜNYA	58,104		

Kaynak : FAO 2002

Koloni sayılarına baktığımızda 2. durumda gözüküyoruz. Bal üretiminde de 4. durumdayız. Koloni başına üretim miktarında ise 16Kg la 8. sırada bulunmaktayız. Koloni sayısının az yada çok oluşu bir anlamda önem taşımamaktadır. Yoğun üretimde birim başına verim temel ölçüt olduğuna göre, arıcılıkta da bir koloninin bal verimi değerlendirmede en önemli kıstastır. Türkiye, yaklaşık 16,0 kg/koloni bal verimi ile gerilere düşmektedir. Durum irdelendiğinde, diğer nedenler bir yana, km² ye düşen koloni sayısının sürekli arttığı görülür. Verimlilikte önemli sıçrayışı 1980-1990 yılları arasında, hem ilkel kovan sayısının %30 azalması hem de modern kovan sayısının yaklaşık 2 katına çıkması sonucu gerçekleşmiştir. 1990 yılından bugüne verimlilikte önemli bir değişim gözlenmezken arı yoğunluğu sürekli bir artış içerisinde. Bundan özellikle yerel yönetimler ve diğer kaynaklarla arıcı türetileme çabaları çok etkilidir. Yerleşim alanları artarken orman ve çayır-mera alanlarının azalması, pestisit kullanımının ve çevre kirliliğinin artması gibi olumsuz etkiler de Türkiye arıcılığının gelişimini engellemektedir.

1.2.1. Sorunlar

1. Ülkemizde üretilen Damızlık ana arıların bölgesel adaptasyonları sorunlar yaşanmaktadır.
2. Ülkemizde mevcut bulunan yöre arılarının tespit edilerek bu arılardan üstün verimli, hastalıklara dayanıklı arıların elde edilmesi için ıslah çalışmalarının yapılmaması.
3. Ülkemizin yıllık ana arı ihtiyacı 1- 1,5 milyon iken yetiştirilen ana arı sayısı 150 bini geçmemektedir.
1. Yurt dışından kaçak ana arı getirilerek dağıtılması.

4. Kovan verim kayıtlarının tutulmaması ve bunun sonucu standartların belirlenmemesi.
5. Değişik kamu ve özel kuruluşlar tarafından kısa süreli kurslarla yeni arıcıların türetilmesi, bedelsiz kovan dağıtımı zaman ve para kaybına yol açılması.
6. Arı yetiştiriciliğinin tek yönlü bal üretimi olarak yapılması polen, propolis, arı zehiri, arı sütü, bal mumu, apilarnil gibi diğer ürünlere yer verilmemesi.
7. Kovan standartları olmasına rağmen, karmaşaya neden olması ve giderleri yükseltmesi nedeniyle uygulanamamaktadır.
8. Hastalıklara dirençli arılar üzerinde çalışılmaması.
9. Arılardan tozlaştırıcı olarak yeterince yararlanılmaması. Bombus arısının örtü altı tarımında daha etkin kullanılmaması.
10. Gezgin arıcıların konaklamada karşılaştığı problemler.
11. Arıların şekerle beslenmesinden kaynaklanan problemler,
12. Temel peteklerin muhafazasında Naftalin kullanımı,
13. Yetiştiricilerin teknik bilgi eksikliğinin yetersiz oluşu.
14. Arıcıların kayıt altına alınmaması.
15. Kafkas arısı gen merkezi olan Ardahan ve Artvin illeri ve ilçelerinde koruma altına alınmış bulunmaktadır. Bu arıların üretim amaçlı olarak kullanılması sonucunda Trakya, Marmara ve Ege bölgelerinde uyum sorunları yaşanmıştır.

Tablo 2. Türkiye Arıcılığının Gelişimi

Yıllar	İlkel Kovan (Bin Adet)	Modern Kovan (Bin Adet)	Toplam (Bin Adet)	İlkel Kovan (%)	Koloni (m ²)
1993	235	3.451	3.686	6,37	4.72
1994	219	3.567	3.786	5,78	4.85
1995	215	3.701	3.916	5,49	5.02
1996	217	3.748	3.965	5,47	5.08
1997	204	3.798	4.002	5,09	5.13
1998	194	4.005	4.199	4,62	5.38
1999	186	4.136	4.322	4,30	5.54
2000	200	4.068	4.268	4,68	5.47

Kaynak : DİE

1.2.2. Çözüm önerileri

1. Her 2 yılda bir ana arı değiştirilmesinin sağlanması. Bakanlıkça uygulanan ana arı desteklemesinde ana arı yetiştiricilerini de içine alacak şekilde uygulama şartlarının iyileştirilerek devam etmelidir.
2. Gezgin arıcıların konaklama ve yer problemlerinde Avrupa ve Amerika modeli uygulanmalı bu konuda yetiştiricilere teşvik ve destekleme uygulanmalıdır.
3. Ülkemizde mevcut bulunan yöre arılarının tespit edilerek bu arılardan üstün verimli,hastalıklara dayanıklı arıların elde edilmesi için ıslah çalışmalarına en kısa zamanda başlanmalıdır.
4. Kovan kayıt sistemi oluşturulmalı ve verim kayıtları tutulmalıdır.
5. Arıcı birlikleri ile birlikte eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmelidir.
6. Örtü altı tarımında polinasyonda kullanılan Bombus arısı özendirilmeli ve bu konuda çalışan kuruluşlar desteklenme kapsamına alınmalıdır.

7. TSE standartlarında kovan üretimi sağlanmalıdır.
8. Bal arıcılıkta tek ürün olarak ele alınmaktadır. TKB önderliğinde TAB üyelerinin katılımıyla Ürün çeşitliliğiyle ilgili projeler hazırlanarak hayata geçirilmelidir.
9. Arıcılar çiftçi kayıt sistemine dahil edilerek kayıt altına alınmalıdır.
10. Gen merkezlerinde koruma altına alınmış bulunan Kafkas arılarının üretim amaçlı kullanımının yasaklanarak Ana arı yetiştiren işletmelerde kullanmalarını ve istenilen bazı özelliklerinden dolayı ıslah materyali olarak kullanılması sağlanmalıdır.
11. Bakanlığımızca düzenlenmekte olan arıcılık kursları bundan sonra TAB tarafından Üniversite ve özel sektörde bulunan konu uzmanı kişilerden yararlanılarak Bakanlık gözetiminde açılmalıdır. Arıcılıktaki gelişmeler aktarılmalı ve ihtisas kursları düzenlenmelidir.

1.3. Üretim

1.3.1. Mevcut durum

Arıcılık, Anadolu'nun en eski ve en yaygın yapılan üretim etkinliklerinden biridir. Arı gen merkezlerinden biri sayılan Türkiye, 4 milyonu aşan koloni varlığı, 60 bin ton bal ve 4500 ton balmumu üretimi ve 32 milyon \$ değerindeki arıcılık ürünü satımı ile sayılı ülkeler arasındadır.

Türkiye 2002 yılında AB ye 12 bin ton bal satmış ve 23,8 milyon \$ döviz kazanmıştır. Türkiye'nin ihracatı Dış Ticaret müsteşarlığından alınan resmi rakamlara göre büyük bir sıçrama göstererek 16.105 Tona ulaşmış ve Ülkemize 32,335 Milyon \$ döviz getirmiştir.

Diğer önemli bal dış alımcı ülkeler Arap ülkeleridir. Dışalım miktarı bilinmemekle birlikte, bu ülkelerde de büyük dış satımcılar söz sahibidirler ve Türkiye'nin payı en çok %10 tahmin edilmektedir. Türkiye'nin Arap ülkelerine bal dış satımı 1.7 bin ton karşılığında 1,26 milyon \$ dır. AB nin öncelikli olarak en büyük üreticisi olduğumuz çam balını, Arap dünyasının da petekli balı tercih etmeleri Türkiye arıcılarını daha da bilinçli yapmaya zorlamalıdır.

Diğer önemli bal dış alımcı ülke ise ABD dir. Türkiye'nin ABD ne 2002 yılındaki ihracatı 2.3 bin ton ve karşılığı da 4,6 milyon \$ dır.

Türkiye'nin 2002 yılı itibariyle bal ihracatı aşağıdaki şekilde olup, başata Almanya olmak üzere, İspanya, ABD., Hollanda, İtalya, Belçika, İsveç, Suudi Arabistan, Fransa, İsviçre, Avustralya, Danimarka, Norveç, Yunanistan, Kuveyt, B.Arap Emirlikleri, Avustralya, Japonya, Türkmenistan, Makedonya, Endonezya ve K.K.T.C'ye ihraç edilmektedir.

Tablo 3. Dünya Bal Üretimi

Sıra	Ülke	Bal Üretimi (Ton)
1	Çin	257,000
2	A.B.D.	90,000
3	Arjantin	85,000
4	Türkiye	60,190
5	Ukrayna	60,000
6	Meksika	55,189
7	Rusya	55,000
8	Hindistan	52,000
9	Kanada	33,297
10	İspanya	32,000
11	İran	28,045
12	Etiyopya	28,000
13	Tanzanya	26,500
14	Kenya	24,940
15	Brezilya	22,000
16	Almanya	22,000
	DÜNYA	1,270,002

Kaynak : FAO 2002

Tablo 4. Türkiye Bal İhracatı

Yıllar	TON	DOLAR
1996	4.333	8.616.907
1997	6.857	12.575.548
1998	3.766	7.153.940
1999	3.338	6.153.520
2000	3.514	5.880.000
2001	4.327	6.790.000
2002	16.348	32.834.000
2003	14.940	36.966.000

Kaynak : DTM

1.3.1.1. Sorunlar

2. Ülkemiz mevcut kovan sayısı bakımından dünya sıralamasında ikinci olmamıza karşın bal üretiminde 4. sırada ve koloni başına verimde 8. sırada bulunmaktadır. Diğer arı ürünlerinden propolis, polen, arı sütü, arı zehiri, balmumu, apilarnil de adı dahi geçmemektedir.
3. Birim koloni başına bal üretimi oldukça düşük (16 kg) bulunmaktadır.
4. İhraç edilmek üzere yurt dışına gönderilen ballarda Naftalin, antibiyotik ve pestisitlerin çıkması üretim ve pazarlamayı olumsuz yönde etkilemektedir.
5. Balın kendisinin organik olmasına rağmen organik bal üretimi (ekolojik) için önemli ölçüde çalışmalar yapılmaktadır.
6. Belirli standartlarda arı ürünleri üretilmemesi, gerek yurt içinde gerekse yurt dışına pazarlanmasında büyük sıkıntılara yol açmaktadır.

7. Kovan standardının tam olarak uygulamaya yansımaması üretime bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır.
8. Hormonsuz bitkisel üretimin yapılabilmesi için örtü altı tarımında Bombus arısının etkin olarak kullanılmamaktadır.
9. Üretimi etkileyen problemlerden olan genç ve üstün verimli ana arılar ile çalışılmaması.
10. Sahte bal üreticileri ile yeterince mücadele edilememesi.
11. Temel petek üreticilerinin yeterince denetlenmemesi.
12. Medya yoluyla bal tüketimini olumsuz yönde etkileyen yayınların yapılması.

Çözüm Önerileri

1. Arı mera alanları belirlenmeli, verim kayıt defteri her üretici için zorunlu olmalı bu konuda TAB ile koordinasyona gidilerek üniversitelerle ortak çalışmaya gidilmelidir.
2. Üretim hedefi kovan başına 20 kg'ın üzerinde olmalıdır.
3. Organik arıcılığı özendirmek için örnek teşkil edecek pilot havza oluşturulmalıdır.
4. Arı ürünleri analizlerinde mevzuata uygun destekleme uygulanmalıdır.
5. Her 2 yılda bir ana arı değiştirilmesinin sağlanması. Bakanlıkça uygulanan ana arı desteklemesinde ana arı yetiştiricilerini de içine alacak şekilde uygulama şartlarının iyileştirilerek devam etmelidir.
6. Diğer hayvancılık ürünlerinde olduğu gibi ürün etiket sistemi zorunlu olmalıdır.
7. Örtü altı tarımında polinasyon amacıyla kullanılan Bombus arısı üreticileri destekleme kapsamına alınmalıdır.
8. Alternatif tıpta dünyada önemli bir yeri olan Apiterapi konusu ile ilgili bir planlama yapılmalı bu konuda Sağlık Bakanlığı ile ortak projeler oluşturulmalıdır.
9. İhraç balı ve diğer arı ürünleri (arı sütü, arı zehiri, polen, propolis, bal mumu, apilarnil) destekleme kapsamına alınmalıdır.
10. Arı ürünleri tüketimini özendirmek için medya kanalıyla yayınlar yapılmalıdır.

2. İPEKBÖCEĞİ YETİŞTİRİCİLİĞİ

2.1. Mevcut Durum

Yıllardır düşüşte olan yaş koza üretimimiz 2003 yılında yükselişe geçmiş ülkemizde 24 ilde 2758 aile tarafından 5094 kutu ipekböceği beslemeye alınarak 169 ton yaş koza üretilmiştir (Tablo 5). Yaş koza üretimimiz geçen yıla göre %69.9 artmıştır. Yaş koza ortalama fiyatı 10.000.000 TL/kg olarak gerçekleşmiştir. Üreticinin gayri safi geliri yaklaşık 1.69 Trilyon TL olmuştur. Yaş kozanın ipek halı haline geldiğinde 14 kat katma değer kazandığı göz önüne alınırsa bu rakam 23.6 trilyonu bulur. Üretimde en çok payı olan il ise 44,335 kg ile Bilecik'tir. Bu oran %26 dır. İkinci sırada %21,61 kg ile Antalya gelmektedir.

2002 yılında ilkbahar besleme döneminde 2356 üretici, 3885 kutu ipekböceği tohumu beslemeye alarak 100ton yaş koza elde etmiştir. 2001 yılına göre yaş koza üretimi %115 artmıştır.Üretilen yaş kozanın tamamına yakını Koza Birlik tarafından satın alınmıştır.

2.2. Sorunlar

1. Çin'in üretimini aşırı yükseltmesi sonucu fiyatların düşmesi rekabet şansını azaltmıştır.
2. Zirai mücadele ilaçlarının aşırı ve bilinçsiz kullanımının ipek böcekçiliği üretimine verdiği zararlar.
3. İpekböcekçiliği Araştırma Enstitüsünün kapatılması ile gen kaynaklarının korunması problemi.
4. Uzman personel yetiştirilmemesi, var olan uzman personel sayısının da her geçen gün azalması.
5. Sektörde konu ile ilgili gerek yurt içi gerekse uluslar arası kuruluşlarla işbirliğinin olmaması.
6. Dut alanlarının giderek daralması.
7. Kaçak giren yarı mamul ve mamul ürünler için tedbir alınmaması.

Tablo 5. Türkiye İpekböcekçiliğine İlişkin Veriler

Yıllar	İl Sayısı	Köy Sayısı	Aile Sayısı	Açılan Kutu Sayısı	Ham İpek Üretimi (Ton)	Yaş Koza Üretimi (Ton)
1990	41	1916	44541	80544	320	2189
1991	39	1635	30079	50726	230	1364
1992	32	1012	17707	27733	140	791
1993	28	941	14544	25584	130	723
1994	27	647	12189	17953	80	459
1995	23	532	7493	9702	50	278
1996	24	398	5756	7529	40	217
1997	17	325	3863	5738	27	162
1998	13	255	3115	4540	21	137
1999	12	260	3019	4962	22	135
2000	12	230	2210	3143	10	61
2001	13	213	1555	2228	7	47
2002	13	327	2356	3885	16	100
2003	24	280	2758	5094	28	169

Kaynak : Bursa İpekböcekçiliği Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü
Bursa Koza Tarım Satış Kooperatifler (Koza Birlik)

2.3. Çözüm Önerileri

1. İpek böcekçiliğini canlandırmak için kredi ve teşvikler uygulanmalıdır.
2. Özellikle İpek böcekçiliği GAP içinde yer alması için desteklenmelidir.
3. Çin ve Hindistan gibi ülkelere giren mamul ve yarı mamul ürünlerin vergi oranları artırılmalıdır.
4. Milli değerimiz olan mevcut ipekböceği gen kaynaklarının muhafazası için Bakanlık tarafından gerekli düzenlemeler yapılmalı ve bu amaçla Bursa İpekböcekçiliği Araştırma Enstitüsünün kapatılması ile ortaya çıkan boşluk giderilmelidir.
5. Kaçak giren yarı mamul ve mamul ürünlerin engellenmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

ORGANİK HAYVANCILIK

1. GİRİŞ

Yoğun nüfus artışı olan ve gelişen dünyada; gıda tüketiminin artışına bağlı olarak besin maddesi ihtiyacını karşılamak amacıyla tarımsal faaliyetler üzerinde yoğun baskılar oluşmuştur. Yapılan araştırmalar sonucu gelecekte tarımın daha da entansif yapılacağını göstermekte ve beraberinde de ciddi sorunlar getireceği düşünülmektedir. Entansif tarıma paralel olarak ortaya çıkan sorunlara, ekolojik dengenin ve biyolojik gelişimin bozulması, tarımsal ürünlerdeki kimyasal artıkların insan sağlığını tehdit eder hale gelmesi, bitki ve hayvan sağlığının bozulması ve tüm bunlara bağlı olarak üretim maliyetlerinin gün geçtikçe artması vb. örnek verilebilir. Tüm bu nedenlerden dolayı Organik Tarım kavramı son yıllarda ABD, Avrupa, Japonya ve ülkemizde tarımsal üretim sistemleri içerisinde büyük bir önem kazanmıştır.

Ülkemizde 80'li yılların başlarında ithalatçı ülkelerin ilgili mevzuatına uygun olarak yapılan organik ürün üretimi, ihracatı ve bu konudaki çalışmalar birkaç defa revize edilmiş ve en son mevcut, 11 Temmuz 2002 tarih ve 24812 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik" çerçevesinde yürütülmektedir. "Organik Tarım Kanun Tasarısı" 2004 Temmuz ayının başında yasalaşmak üzere Meclis'e gönderilmiştir.

Organik Tarım; bitkisel ve hayvansal üretimleri birlikte içeren karma bir sistem olarak ele alınmakta, dolayısıyla da tarımın iki ana kolundan birisi olan hayvansal üretimin ekolojik dengeyi koruyacak ve biyolojik gelişmeyi sağlayacak şekilde yürütülmesi, hem bu faaliyetlerin devamlılığın sağlanması, hem de insan sağlığının korunması açısından son derece önemlidir.

Organik hayvancılık; yüksek kaliteli, sağlıklı ve risksiz ürünler talep eden tüketici kitlesine yönelik, çevre dostu üretim teknikleriyle kontrollü ve sertifikalı olarak gerçekleştirilen bir üretim faaliyetidir.

Organik hayvancılığın konvansiyonel yetiştiricilikten başlıca farklılıkları aşağıdaki konularda yoğunlaşmıştır. Bunlar:

- Hayvan sağlığı ve tedavi,
- Bakım ve barındırma,
- Organik yemle besleme ve
- Uygun damızlık ve ırk seçimidir.

2. MEVCUT DURUM

2.1. Organik Hayvancılık ve Hayvansal Ürün Üretim Potansiyeli

Dünyada şu an birçok gelişmiş ülkede organik hayvancılığa önemli ölçüde geçildiği görülmektedir. Özellikle süt, et, yumurta ve bal üretiminde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ülkemizde; hayvancılıkta organik üretim ilk defa arıcılıkta başlamıştır. 2002 yılında organik arıcılıkta faaliyet gösteren şirket sayısı 152 adet olup organik bal üretimi de 1130 ton dolayındaydı. (TKB-Organik Tarım Sekreteryası) Türkiye'nin yıllara göre organik bal ihracat miktarları Tablo1'de verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye Organik Bal İhracatı

Yıllar	1997	1998	1999	2000	Ortalama
Bal (kg)	20 000	105 131	78 700	20 400	56 058
Tutarı (\$)	53 453	271 882	183 091	38 202	136 657

Kaynak: Ege İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Kayıtları, İzmir, Çeşitli Yıllar

Bugün ülkemizde; 2003 yılı Aralık ayı verilerine göre geçiş sürecini tamamlamış 38 çiftçi ile organik et,süt ve yumurta üretimi ve 12653 kovan sayısı ile de organik bal üretimi gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında çok sayıda firma, müteşebbis ve yetiştirici birlikleri (Doğan Holding, Iğdır Yetiştirici Birlikleri, Aysüt vb.) organik hayvansal üretim için Kontrol ve Sertifikasyon firmalarına başvurmuşlar ve şu anda geçiş sürecindedirler.

Tablo 2. Ülkemizde Organik Hayvancılık İle İlgili İstatistik Bilgileri

Ürün Adı	Çiftçi sayısı	Sayısı (adet)	Üretim miktarı (ton)	İller
Toplam Kovan Sayısı		12653		
İnek(süt)	6	6	48	İzmir
Dana(et)	6	6	8	İzmir
Buzağı	6	4		İzmir
Koyun(et)	6	98	4	İzmir
Keçi(et)	2	76		İzmir
Tavuk(et)	6	345	0,52	İzmir
Tavuk(yumurta)	6	345	34500 adet	İzmir

Kaynak: TÜGEM Web sayfası, 2003 yılı verileri

2.2. Sorunlar

Türkiye Organik Hayvancılığının Sorunları başlıklar halinde belirtilmiştir.

2.2.1. Organik Hayvancılığa Geçişte Yaşanabilecek Sorunlar

1. Hayvancılık işletmelerinde sürü büyüklükleri ve kapasitelerin yetersizliği,
2. Tarım işletmelerinde geçimlik üretimin esas alınması,
3. Hayvan sağlığına ve refahına yeterli önemin verilmemesi,
4. Üretici örgütlenmesinin yetersizliği,
5. Teknik bilgi ve eleman yetersizliği,
6. Konuyla ilgili araştırmaların sınırlı olması,
7. Teşvik politikalarının oluşturulması ve uygulanmasındaki güçlükler,
8. Kalite-kontrol hizmetlerindeki yetersizlikler,
9. Beslenme alışkanlıkları ve tüketici bilincinin oluşturulamaması,
10. Hayvansal ürün fiyatlarındaki yükselişler,
11. Üretim- Pazarlama Politikalarındaki yetersizlikler,
12. Kişi başına düşen gelire bağlı olarak düşük iç talep,
13. Dış Pazar yönünden önemli rakip ülkelerin olması,
14. Kalıntı analizleri yapacak akredite laboratuvarın olmaması,
15. Organik hayvancılığa geçişin bazı sektörlerde(tarımsal ilaçlar, veteriner ilaçları, kimyasal gübre,karma yem ve katkı maddeleri) ekonomik darboğaza yol açması ve önemli istihdam sorunları ile yüz yüze gelinmesidir.

2.2.2. Organik Ürünün Fiyatının Yüksek Olmasının Nedenleri

Üretici ile tüketiciye ulaşma noktasındaki fiyat yüksekliğinden bahsedilerek yurt içindeki talebin artması noktasındaki sıkıntılar mevcut. Üreticiler örgütsüz olduğundan küçük alanlar için denetim ve sertifikasyon kuruluşları ile anlaşmalar maliyet artırıcı bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Organik ürünlerin pazarlanmasında; **“Türkiye’de aracı sayısı da çoktur. Üretici ürünü ucuza satmasına rağmen, tüketiciler bu ürünleri yüksek fiyattan satın almaktadır.”**

Yönetmelik çerçevesince; organik ürünlerin taşınması, depolanması ve pazarlanması belli kurallar içerisinde yürütülmektedir. Bu nedenle organik ürünlerin maliyetini bir miktar artırmaktadır. Organik ürünler açık alanlarda ve pazarlarda satışı yasak olduğundan sadece organik ürün mağazaları ve büyük süpermarketlerin içerisinde diğer ürünlerle karışmayacak şekilde ayrı standlarda satışa sunulmaktadır. Bu süpermarketlerin stand ücretlerinin yüksekliği de organik ürünün tüketiciye daha pahalı ulaşmada etken olmakta, ayrıca da tüketiciye ulaşmak için satış alanını daraltmada da bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizde organik ürünlerin daha uygun fiyatlarla tüketiciye ulaşması noktasında muhakkak söz konusu stand ücretlerinin aşağıya çekilmesi çalışmaları yapılmalı ve bu konuda gerekirse kredilerle desteklenmeli.

2.2.3. Organik Ürün Üretimine Gelişmesi İçin Gerekli Desteğin Yetersizliği

Avrupa Birliği'nde, çiftçiler organik tarıma geçme konusunda teşvik edilmektedir. Bu teşvikler; araştırma, yayım ve pazarlama konularında sağlanmaktadır. Bu yardım programları, organik tarımla ilgili eğitim kurslarını ve yıllık ödemeler şeklindeki parasal yardımları da kapsamaktadır.

Organik tarımın Avrupa Birliği ülkelerinde hızla gelişmesinde yardım programlarının yanı sıra, tüketicilerin organik tarım ürünlerine olan taleplerindeki artışın da etkisi olmuştur. Bunların sonucu olarak da Avrupa Birliği'nde organik tarım yapılan alan 1986 yılında 120 000 hektar iken 1998 yılında 2,9 milyon hektara ulaşmıştır.

Organik tarımın AB ülkelerinde hızlı ve başarılı bir gelişme göstermesinde, üreticilere sağlanan maddi desteğin etkisi büyüktür.

Ülkemizde organik tarım konusunda uzun yıllardır herhangi bir destekleme programı uygulanmamıştır. Organik tarım ile uğraşan üreticilerimizin büyük bir kısmı çok parçalı ve küçük işletmelerden oluşmaktadır. Bu da organik üretimde kullanılması gereken girdilerde maliyeti artırmakta ve satış döneminde de pazarlık kabiliyetini düşürücü rol oynamaktadır.

Ayrıca, organik hayvancılık yapacak işletmeler, hayvan refahı ilkeleri doğrultusunda sağlıklı bir barınak, hayvanlara serbest dolaşım imkanları ve organik yemle beslenmeleri gerekliliği ve yönetmeliğe uygun diğer organik girdilerin sağlanması bağlamında ciddi bir yatırım maliyeti ile karşılaşmaktadırlar.

Ülkemizde organik tarım konusunda 25.02.2004 tarihinde çıkarılan 6840 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereğince 25384 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 9 nolu tebliğ ile organik üretim yapacak üreticilere ve yetiştiricilere yönelik Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca tahsis edilen 2 Trilyon TL.; Ziraat Bankası tarafından %60 indirimli(%12-14 tekabül etmekte) faiz uygulanarak destek kullandırılmaktadır. Önümüzdeki yıllarda bu desteklerin artırılması ve çeşitlendirilmesi organik hayvancılığın yaygınlaştırılması konusunda önemli katkı sağlayacaktır.

2.2.4. Bakım ve Besleme

Organik yetiştirmede hayvanların refahı için, öncelikle iyi bir barınak ve dikkatli bakım koşulları sağlanmalıdır.

Mevcut yönetmelik çerçevesince, Organik hayvan yetiştiriciliğinde kullanılacak barınaklar, hayvanlara yeterli temiz hava ve gün ışığı sağlayarak, ekstrem hava koşullarından koruyacak şekilde inşa edilmeli, kullanılan yapı materyalleri ve üretim ekipmanları da hayvan ve insan sağlığına zarar vermemelidir. Barınaklar şekilleri ve boyutları bakımından hayvanların doğal davranışlarına cevap verebilecek nitelikte olmaları ile konvansiyonel hayvan yetiştiriciliğinde kullanılanlardan farklıdır.

Hayvanların barınak içi ve dışında yeterli hareket alanlarının olması ise, bağışıklık sistemlerinin güçlü olmasını sağlamakta, tırnak ve ayak rahatsızlıklarına bağlı hastalıkları da azaltmaktadır. Konvansiyonel hayvancılıkta hayvanların yeterli hareket alanlarının olmaması, yani sıkışık barındırılmaları stres hormonlarının salgılanması arttırmaktadır. Bu da onların, bağışıklık sistemlerinin zayıflamasına ve dolayısıyla daha kolay hastalanabilmelerine neden olmaktadır. Sıkışık barındırma, aynı zamanda solunum yolu hastalıklarının yayılmasını da hızlandırmaktadır.

Organik yetiştirmede, iyi bir barınak koşulları sağlandıktan sonra, önemli olan dikkatli bir bakımdır. Hayvan sağlığının korunması için veteriner hekim önerileri ile dezenfeksiyon ve aşı gibi her türlü hijyenik tedbirlere müsaade edilmektedir. Ancak, hijyenik koşullar sağlandıktan sonra da, sağlık problemleri çıkarsa öncelikle hayvansal ürünlerde kalıntı bırakmayan alternatif tıp teknikleri ve tedavi preparatlarından (Bitkisel İlaçlar, Probiyotikler, Homeopatı, Biyodinamik Teknikler ile Akupunktur) yararlanılmalıdır. Acil durumlarda ise, sentetik kimyasal ilaç gerekirse toksikoloji listesi dikkate alınarak kullanılmalıdır.

Ruminantlara, organik besleme olanakları verilmedikçe sağlıklarının korunması ve onlardan sağlıklı ürünler alınması mümkün değildir. Nitekim, konvansiyonel hayvansal üretimde en önemli sağlık sorunlarının hayvan beslemede yapılan hatalardan kaynaklandığı görülmektedir.

Organik ruminant beslemede kaba ve yoğun yemler, organik ve özellikle bitkisel kaynaklı olmalı ve üreticiler bu yemleri mümkün olduğunca kendi işletmelerinden veya yakın işletmelerden temin etmelidir.

Organik (ekolojik, biyolojik) hayvansal üretim, ekolojik denge, ürün miktarı yanında ürün kalitesinde sağlık kriterlerinin de dikkate alındığı bir üretim şeklidir. Bu üretim sisteminde, hayvanlara organik yetiştirme ve besleme olanakları verilmelidir.

2.2.5. Eğitim, Araştırma ve Planlama

Ülkemizde organik tarım başlığı altındaki faaliyetlerin gelişimi oldukça yakın bir geçmişe sahiptir. Organik hayvancılık ile ilgili araştırma ve uygulama düzeyindeki her türlü gayretinse ilgili kuruluşların yasal düzenlemeler konusundaki çalışmaları dışında bitkisel üretim sistemleri ile ilgili çabaların gerisinde kalmış olduğu gözlenmektedir. Organik hayvancılık pratiklerinin ulusal koşullarımızda yaygınlık kazanması ve sürdürülebilirliği adına yolun başında olduğumuzu söylemek mümkündür. Sadece, TAGEM tarafından yürütülecek olan Organik Arı Yetiştiriciliği (Ordu-Arıcılık Araştırma Enstitüsü), Kuzey Marmara şartlarında Organik Koyun-Kuzu Yetiştiriciliği (Marmara Hayvancılığı Araştırma Enstitüsü-Bandırma), Organik Balık Yetiştiriciliği (Trabzon-Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü) ve bazı Üniversitelerde az sayıda organik hayvancılık projeleri başlangıç aşamasında olduğundan organik hayvancılıkta karşılaşılabilecek hastalıklar, beslenme problemleri ve diğer çeşitli problemlerin ortadan kaldırılması ile ilgili sorunlara cevap bulmakta zorluklar mevcuttur.

2.2.6. Pazarlama ve Organik Hayvansal Ürünlerin Değerlendirilmesi

Türkiye’de organik tarım potansiyelinin yeterince değerlendirilemediği görülmektedir. Sorunun en önemli kaynağı, üreticinin örgütsüz olmasına bağlanabilir. Üreticiler örgütsüz olduğundan küçük alanlar için denetim ve sertifikasyon kuruluşları ile anlaşmalar maliyet artırıcı bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Organik ürünlerin pazarlanmasında Türkiye’de aracı sayısı da çoktur. Üretici ürünü ucuza satmasına rağmen, tüketiciler bu ürünleri yüksek fiyattan satın almaktadır.

2.3. Çözüm Önerileri

1. AB ve diğer gelişmiş ülkelere ihracatındaki bazı engeller nedeniyle hayvansal üretimde **“Hedef daha çok iç pazara yönelik”** olmalıdır. Ekolojik tarımda ürün pazarlamasında sorun yaşanmaması için üretim, tüketime paralel olarak artırılmalıdır.
2. Türkiye tarımının yapısal sorunların başında örgütlenme konusu gelmektedir. Burada üreticinin önünde iki seçenek sunulabilir. Bu iki seçenek ilk aşamada birbirine rakip gibi gözükmebilir. Bunlardan **“Birincisi”** sermayesi güçlü büyük şirketlerin yabancı organik ürün pazarlayan firmalarla sektöre girmesi şeklindedir. **“İkincisi”** ise, üreticilerin hızla örgütlenerek kooperatif örgütler aracılığıyla üretime ve ürünlerin değerlendirilmesine girmesidir. Gerek kooperatifler gerekse şirketlerin kuracağı süt işleme kurumlarının, sözleşmeli ya da üyelik üretim modeli ile önemli işgücü sağlaması söz konusu olabilecektir. **“Diğer yandan”** üreticinin ekonomik örgütlenmesi yanında teknik örgütlenmesi de önemlidir. Bu bağlamda, damızlıkçı yetiştirici birliklerinin örgütlenmesi hızla tamamlanmalıdır. Sığır yetiştiriciliğinde damızlıkçı birlikler belli bir gelişme göstermişlerdir, ancak koyun ve keçide başlangıç aşamasındadırlar. Bilindiği üzere bu örgütlerin temel görevi olan kayıt tutma, organik hayvancılık için koşuldur.
3. Türkiye’deki işletmelerin küçük, parçalı ve birbirine çok yakın olmasıdır. Bu durum nedeniyle, çevrede konvansiyonel tarım yapan işletmelerde kullanılan kimyasallardan dolayı organik üretimi olumsuz olarak etkileyecektir. Bu bağlamda, orta ve uzun dönemde tarımsal işletmelerin büyümesine yönelik düzenlemenin devreye sokulması gerekir.

4. Organik hayvancılıkta temel yem kaynağı olarak meraların kullanılması zorunlu olduğundan mera yasasıyla ilgili düzenlemeler yapılmalıdır. Özel şahısların kendilerine ait mera alanı oluşturabilmesine yasal imkan tanınmalıdır.
5. Türkiye’de organik süt hayvancılığı konusunda eğitimli ara elaman ve uzman sayısı yetersizdir. Atatürk Üniversitesi dışında diğer üniversitelerde organik hayvancılık lisans ve lisans üstü programı bulunmamaktadır. Bu nedenle, ivedilikle Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ya da üniversiteler tarafından üretim teknikleri hakkında ayrıntılı ve uygulamalı kurslar düzenlenmelidir. Ücretsiz danışma hatları kurulmalı, yayın faaliyetleri yeterli duruma getirilmelidir.
6. Bilgi akışının düzenli olmasının sağlanması amacıyla veri tabanı eksikliği giderilmelidir.
7. Organik tarım ve hayvancılık için özendirici bir destekleme sağlanmalıdır. Bunlar analiz ücretleri, sertifika ücretleri ve diğer girdilerin ücretlerinde belirli oranlarda indirim yapılması şeklinde olabilir.
8. Tüketicilerin organik hayvansal ürünler konusunda bilgi eksikliği hızla giderilmelidir. Yazılı ve Görsel Basında reklamlar yapılarak, görsel basında organik tarım konusunda ayrıntılı bilgiler içeren ve tartışma programları (siyaset meydanı, ceviz kabuğu vb.) yapılarak ve çeşitli panel ve sempozyumlarla tüketici bilincinin geliştirilmesi gerekir.
9. Fiyat yüksekliği dışında tüketiciler, organik ürünleri bir fantezi olarak görmektedirler. Bu ürünlerin özellikle çocuklar ve yaşlılar açısından önemi, iletişim organları aracılığıyla tanıtılmalıdır. İç pazarın geliştirilmesi açısından bunun önemi vardır. Ayrıca, yasal düzenleme yapılarak (0- 4 yaş) arası çocukların beslenmesi için organik mamaların kullanılması ve sosyal işletmelerde de organik ürünlerin kullanılması zorunluluk haline getirilmelidir.
10. Denetim ve sertifikasyon işlemleri çok uluslu firmaların denetiminde olmasından dolayı, maliyetleri yükselttiği gibi dışa bağımlılığı da beslemektedir. Bu konudaki yasal sorunlar çözümlenmelidir ve yerli kuruluşların özellikle iç tüketimde kontrol işlemlerini yapabilmesi için sektöre girmesi teşvik edilmelidir.
11. Çevre ve insan sağlığı açısından bu ürünlerin öneminin bilinmesi ve tüketici bilincinin artırılması ile ekolojik tarım ürünlerine talep artışı sağlanabilir. Bu sektörde sağlıklı bir büyüme için, günümüzde ihracata yönelik olan üretim, iç pazarla da desteklenmelidir.
12. Ülkemizde organik tarımın yaygınlaştırılması; doğanın ve eko sistemin korunmasına, küçük çiftçilerin gelir düzeyinin artırılmasına, köyden kente göçün önlenmesine, başta bebekler ve çocuklar olmak üzere insanlar için daha sağlıklı ürünler üretilmesine ve daha sağlıklı beslenmelerine olanak sağlayacağından, bunun için yeterli bir eğitim, iyi bir denetim ve üretimden pazarlamaya kadar çok iyi bir organizasyonun oluşturulması gereklidir.
13. Türkiye’de organik et üretim köylerinin kurulması aynı zamanda agro-turizmin gelişmesine de olanak tanıyacaktır. Seçilen köylerde sosyal tesisler ve gastronomi merkezleri kurulabilir. Bu köylerde geleneksel et ürünleri üretilir, “kendir pişir kendin ye piknik alanları” oluşturulabilir, böylelikle organik etin iç piyasada değerlendirilmesine de olanak sağlanabilir.
14. Organik et ürünlerinin iç pazarda tüketiminin artırılmasında organik lokantaların açılmaları teşvik edilmelidir.

15. Organik kırmızı et pazarında ham ürünler yanında, geleneksel tekniklerle işlenmiş et ürünlerine ile üretilmiş yemeklerinin tanıtımına yönelik yayın çalışmaları yapılmalıdır.
16. Türkiye’de yaygın kullanılan geleneksel marinatlama yöntemleri, pişirme teknikleri, bölgesel et yemekleri, organik et ürünleri başlığı altında gerek Internet ortamında gerekse iletişim organları aracılığıyla tanıtılmalıdır.
17. Türkiye’de organik bitkisel ve hayvansal üretiminin göreceli paylarının artışı, daha sağlıklı bir beslenme nedeniyle toplum sağlığını olumlu olarak etkileyecek ve çevrenin korunmasına da katkıda bulunacaktır. Bunların yanında daha bilinçli bir tarımsal üretimin devreye girmesiyle de kırsal kesimin gelirini artıracaktır.
18. Organik hayvancılığın gelişmesi için kaliteli ve sağlıklı ürünlere yönelik tüketici talebi artırılmalıdır.
19. Risk faktörlerinin değerlendirilmesi için epidemik inceleme ve araştırmalara yer verilmelidir.
20. Kaliteli üretim yöntemlerini geliştirmek için üretici kararlarını destekleyici sistemler göz önüne alınmalıdır.
21. Organik hayvansal üretimin, işletmelerde yerleştirilmesine ilişkin sosyo-ekonomik araştırmalar yapılmalıdır.
22. Organik hayvancılığa uygun ırkların ıslahı yada yetiştirilmesi ile birlikte organik hayvancılığın doğasına uygun koruyucu sağlık uygulamalarının hayata geçirilmesi önem taşımaktadır.
23. Üreticilerin organik üretimi benimsemesi yönünden, üretilecek organik ürünlerin maliyet ve farklılıkları araştırmalarla ortaya konulmalıdır.
24. Gerek üreticiye, gerekse tüketiciye organik tarım ile ilgili kurslar verilmelidir.
25. Türkiye’de mera alanları potansiyeli yüksek olan Doğu Anadolu, İç Anadolu gibi bölgelerde organik koyun ve keçi üretimine geçme yolları araştırılmalıdır.
26. TAGEM tarafından yürütülecek çok az sayıda olan organik hayvancılık projelerinin sayılarının artırılması ve araştırmaların çeşitlendirilmesi gerekmekte ve sonuçlarının sahaya aktarılmasında hızlı davranılması birçok soru işaretlerinin ortadan (Sağlık, Yetiştiricilik, vb.) kalkmasına yardımcı olacaktır.
27. Organik hayvansal üretimde özellikle tüketici güveninin sağlanması açısından kontroller sürdürülmeli ve bu ürünler için farklı etiket, ambalaj ve Ulusal logo kullanılmalı ve bir örneklik sağlanmalıdır.
28. Organik hayvansal ürünler için iç ve dış pazar araştırmaları yapılmalıdır.

SU ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ

1. GİRİŞ

"Su ürünleri" terimi balıkların yanı sıra insan gıdası olarak tüketilen ve suda yaşayan yumuşakçaları, kabukluları , bitkileri ve diğer su canlılarını kapsamaktadır. Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili bir ülke olarak, gölleri, barajları, akarsuları ve kaynak suları ile su kaynaklarının bolluğu ve çeşitliliği yönünden zengin sayılabilecek ülkelerden biridir (Tablo 1). Bu nedenle su ürünleri üretimi yönünden de şanslı bir ülke sayılabilir. Ancak, mevcut üretim ve tüketim değerlerine bakıldığında bu potansiyelin yeterince değerlendirilebildiği söylenemez.

Tablo 1. Türkiye Su Kaynakları

Su Ürünleri Kaynakları	Adet	Yüzey Alanı (Ha)	Uzunluk (Km)
Denizler	-	24,000,000	-
Göller	200	906,118	-
Baraj Gölleri	159	342,377	-
Göletler	952	27,032	-
Nehirler	33	-	177,714

Kaynak: TKB

Türkiye’de modern balıkçılık 1970’li yılların başında gelişmeye başlamıştır. 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü ile sektörün yönetimi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’na (TKB) geçmiştir. 1980’li yılların başında Genel Müdürlük kaldırılarak su ürünleri idaresi TKB içerisinde 4 Genel Müdürlük arasında dağıtılmıştır. Stok tespiti yapılmadan yapılan teşvikler nedeniyle avcılığın baskısı giderek artmış, kaynak yönetimi ve koruma kontrol faaliyetleri ile ilgili otorite zayıflamaya başlamış ve 1987-88 yıllarında üretim maksimum seviyeye (700,000 ton/yıl) ulaşmıştır. Ancak, Karadeniz’de çok faktörlü etkileşim sonucu küçük pelajik balık stoklarında görülen çökme tarihe “hamsi krizi” olarak geçmiş ve yıllık üretim 400,000 tonun altına düşmüştür. Balıkçılık, alınan bazı tedbirler sonucu birkaç yıl sonra tekrar canlanmaya başlamıştır. 2001 yılında 595 bin ton olan toplam üretim 2002 yılında 628 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

1990’lı yıllardaki en önemli pozitif değişim ise hızlı bir modern su ürünleri yetiştiriciliğinin gelişimi olmuştur. Hızla gelişmeye başlayan ve günümüzde 60-70 bin ton’a ulaşan su ürünleri yetiştiriciliği mevcut kaynaklarımızın rasyonel değerlendirilmesi, üretim artışı, artan su ürünleri talebinin karşılanması, doğal stokların doğrudan desteklenmesi, yeni istihdam imkanlarının yaratılması ve ihracatın geliştirilmesi açısından büyük katkılar sağlamaktadır.

Türkiye su ürünleri sektörü 1990’lı yıllarda AB’ye ihraç ürünlerinin öngörülen kalite kriterlerine uymadığı gerçeğiyle yasaklarla karşılaşmış, ancak alınan önlemler ve geliştirilen stratejilerle bu yasaklar aşılmıştır. Günümüzde ise AB Ortak Balıkçılık Politikası ile tanışarak mevzuat, kurumsal yapılanma ve kaynak yönetimi açısından uyum çalışmalarına başlamıştır. Bu nedenle, Türk su ürünleri sektörü 1970’li yıllardaki değişimlerden sonra 2. büyük değişimine hazırlanmaktadır.

2. SU ÜRÜNLERİ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE STRATEJİLERİ

2.1. Giriş

“Su ürünleri yetiştiriciliği veya akuakültür, su canlılarının (balıklar, çift kabuklu yumuşakçalar, eklembacaklılar, algler ve diğerleri) en azından hayatlarının belirli bir safhasında stoklama, besleme, büyütme, üretme, ıslah ve muhafaza amacıyla kontrollü şartlar altında yetiştirilmesi” olarak tanımlanmaktadır (FAO).

Su ürünleri yetiştiriciliği 1970’li yıllardan itibaren tüm dünyada hızlı bir gelişim göstermiştir. Günümüzde, dünya genelinde yıllık üretimi 50 milyon ton’a ulaşan su ürünleri yetiştiriciliği, toplam su ürünleri üretiminin 1/3’ünden fazlasını sağlamaktadır (FAO). Yetiştiriciliğin hızlı gelişiminde etkili en önemli faktörler arasında nüfus ve gelir düzeyindeki artışa karşın avcılık yoluyla sağlanan üretimin 100 milyon ton/yıl civarında maksimum düzeye ulaşması, bazı tür ve stokların aşırı avcılığa maruz kalması, su ürünleri avcılığının mevsimselliği, su kaynaklarından sağlanan üretimin son derece düşük olması sayılabilir. Ayrıca son yıllardaki önemli biyoteknolojik gelişmeler yetiştiriciliğin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Buna göre yetiştiriciliğin temel amaçları; başta gıda üretimi olmak üzere süs veya akvaryum balıkçılığı, stok takviyesi ve/veya balıklandırma, sportif balıkçılık, türlerin korunması ve bilimsel çalışmalar olarak özetlenebilir.

2.2. Mevcut Durum ve Potansiyel

Türkiye’de 1970’li yıllarda sazan ve alabalık yetiştiriciliği ile başlayan su ürünleri yetiştiriciliği, 1980’li yılların ortalarından itibaren Ege ve Akdeniz’de çipura/levrek, 1990’lı yıllarda Karadeniz’de kafeslerde alabalık yetiştiriciliği ve 2000’li yılların başında Ege ve Akdeniz’de orkinos yetiştiriciliğinin (semirtme) başlaması ile büyük ivme kazanmıştır. Halen iç sularda alabalık ve sazan, denizlerde ise çipura/levrek yetiştiriciliği yapılmaktadır. Diğer taraftan 1990’lı yıllarda Karadeniz’de somon ve Akdeniz’de karides yetiştiriciliği girişiminde bulunulmuş ve diğer türlerle ilgili çalışmalar devam etmektedir.

1971 yılında yürürlüğe giren 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu ile yetiştiriciliğin yasal temeli atılarak yetki ve sorumluk Tarım ve Köyşleri Bakanlığı’na verilmiştir.

Yetiştiricilikten sağlanan üretim son 10 yılda yıllık %20’nin üzerinde artış sağlayarak 2002 yılında 61.165 ton’a ulaşmış, yetiştiriciliğin toplam su ürünleri üretimindeki payı ise %10 civarında gerçekleşmiştir (Tablo 2 ve 3). Bu artış oranının önümüzdeki yıllarda da sürmesi beklenmektedir.

Türkiye su ürünleri yetiştiriciliğinin tipik özelliklerinden biri çoğunlukla karnivor balık türlerinin entansif üretimine dayanmasıdır. Üretimin %98,5’i karnivor balık türlerinden (gökkuşuğu alabalığı, levrek ve çipura) sağlanmaktadır. Yetiştirilen türler arasında alabalık ilk sırayı almakta (%56,4), bunu sırası ile levrek (%23,4), çipura (%19,1), midye ve sazan (%1,1) izlemektedir (Tablo 3). Son üç yılda av sezonunda yakalanan ton balıklarının Ege ve Akdeniz’de kafeslerde besiciliğe dayanan Mavi Yüzgeçli orkinos semirtmesi yapılmakta olup, 7 adet orkinos çiftliğinde toplam 1.600 ton/yıl civarında üretim yapılmaktadır. Üretimde iç su ve deniz balıkları yetiştiriciliği hemen

hemen eşit paya sahiptir (Tablo 3), ancak, deniz canlıları yetiştiriciliği tür yönünden çeşitlilik göstermektedir.

Tablo 2. Yıllara Göre Türkiye Su Ürünleri Üretimi

Yıllar	Avcılık		Yetiştiricilik		Toplam Ton	Tüketim Fert/kg
	Deniz Ton	İçsular Ton	Ton	%		
1986	539.565	40.280	3.075	0,5	582.920	8,5
1988	627.369	44.535	4.100	0,6	676.004	8,7
1990	342.017	37.315	5.782	1,5	385.114	6,2
1992	404.766	40.370	9.210	2,0	454.346	7,5
1994	542.268	42.838	15.998	2,7	601.104	8,2
1996	474.243	42.202	33.201	6,0	549.646	8,5
1998	432.700	54.500	56.700	10,4	543.900	8,3
2000	460.521	42.824	79.031	13,6	582.376	8,0
2001	484.410	43.323	67.244	11,3	594.977	7,6
2002	522.744	43.938	61.165	9,7	627.847	6,7

Kaynak: DİE

Tablo 3. Tür ve Yıllara Göre Türkiye’de Su Ürünleri Yetiştiriciliğinden Sağlanan Üretim (Ton/yıl)

Tür	1986*	1990	1995	2000	2001	2002
Gökkuşuğu alabalığı (içsu)	990	3.512	12.689	42.572	36.827	33.707
Gökkuşuğu alabalığı (deniz)	-	-	-	1.961	1.240	846
Deniz levreği	-	102	4.847	17.877	15.546	14.339
Çipura	34	1.031	2.773	15.460	12.939	11.681
Sazan	2.050	1.136	424	813	687	590
Midye	-	-	180	321	5	2
Somon balığı	-	-	654	-	-	-
Karides	-	-	40	27	-	-
Toplam	3.075	5.782	21.607	79.031	67.244	61.165

Kaynak: DİE

*: Yetiştiricilik istatistikleri 1986 yılından itibaren ayrı yayınlanmaya başlanmıştır.

İçsularda su ürünleri yetiştiriciliği ağırlıklı olarak havuzlarda, göl, baraj gölleri ve denizlerde ise çeşitli tip ve büyüklüklerdeki yüzer kafes sistemlerinde yapılmaktadır. İçsularda ve korunaklı koylarda halen küçük basit materyallerden yapılmış kafesler, kıyı ötesi alanlarda (offshore) ise ağırlıklı olarak çapları 16-24 m, ağ derinlikleri 12-18 m olan kafesler kullanılmaktadır. Orkinos ve bazı çipura/levrek yetiştiricileri 32-50 m’lik kafesler kullanmaya başlamıştır. Son yıllarda yeniden yapılanmaya giren sektör özellikle kıyı ötesi kafes sistemleri artan üretim ihtiyacına kolaylık getirmiş ve büyük ölçekli işletmelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Yetiştiricilikten sağlanan üretimde Ege Bölgesi en yüksek (%53), Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise en düşük (%1’lik) paya sahiptir (DİE). Türkiye su ürünleri yetiştiricilik sektörü çok sayıda küçük işletmeden oluşmaktadır. Halen 1215 içsu ve 345 adet deniz çiftliği bulunmaktadır (Tablo 4). Ancak içsu işletmelerinin 915’i, deniz işletmelerinin ise 260’ı aktif olarak üretim yapmaktadır. Deniz balıkları yetiştiriciliğinde

Muğla ili 137 çiftlikle ilk sırayı alırken, bu ili İzmir, Aydın ve Ordu izlemektedir. Deniz çiftliklerinin 222'sinde çipura ve levrek, 10'un da alabalık ve 7'sinde orkinos yetiştiriciliği yapılmaktadır. İçsularda çiftlik sayısı göz önüne alındığında Trabzon (65 adet) ilk sırayı almakta, Ordu, Sivas, Muğla, Samsun, Sakarya ve Rize 20-30 çiftlikle bu ili izlemektedir. Muğla ili içsu balıkları yetiştiriciliğinde de 31 000 ton/yıl ile ilk sırayı almaktadır.

Tablo 4. Balık çiftlikleri; sayısı, kapasiteler ve üretim

Tür	Çiftlik sayısı	Kapasite (ton/yıl)	Üretim (ton/yıl)
Alabalık (İçsu)	1215	29998	39674
Alabalık (Deniz)	11	1139	1194
Çipura ve levrek	345	51211	37773
Midye	2	320	815
Sazan	86	2613	543
Toplam	1659	85281	79943

Kaynak: Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü

Çiftliklerin büyük çoğunluğu küçük (<50 ton/yıl) aile işletmesi özelliği taşımaktadır. Ancak son yıllarda üreticiler önemli oranda kapasite artırımına gitmektedir. Ayrıca, 2000 yılından beri deniz kafeslerinde 100 ton, içsu kafeslerinde ise 25 ton'un altındaki projelere onay verilmemektedir.

Özellikle alabalık tesislerinin büyük bir bölümü kendi kuluçkahanesine sahiptir. Buna karşın, deniz balıkları yetiştiriciliğinde 18 adet kuluçkahane bulunmakta olup, bunların 11 adedi düzenli üretim yapmaktadır. 2000 yılında doğadan yavru toplama yasaklanmış olup çipura ve levrek yavru gereksiniminin tamamı kuluçkahanelerden karşılanmaktadır. Bu kuluçkahanelerde 2002 yılında 110 milyon adet levrek ve çipura yavrusu üretilmiştir (TÜGEM). Ayrıca, bir kaç kuluçkahanede deneme amaçlı fangri, mercan, sinagrit, sivri burun, lahoz ve eşkina gibi yeni türler üzerinde çalışılmaktadır. Kamuya ait (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı) 2 adet deniz balıkları kuluçkahanesinden birisi 2004 yılında kapatılmış olup işletilen Beymelek kuluçkahanesinde bir milyon adet levrek yavrusu üretilmiştir.

Denizde ağ kafeslerde alabalık yetiştiriciliğinin yanı sıra DSI'ye ait baraj göllerinde de önemli miktarda (yaklaşık 5.000 ton) gökkuşağı alabalığı üretilmektedir. Ayrıca, DSI ve Köy Hizmetleri tarafından sulama ve taşkından koruma amacıyla yapılmış olan 1000 civarındaki gölet de 2004 yılı itibariyle su ürünleri yetiştiriciliğine açılmıştır.

Dünya su ürünleri yetiştiriciliğinde çok büyük öneme sahip sazangil türlerinin üretimi Türkiye'de beklenen gelişmeyi gösterememiştir. Aynalı sazan 1970'li yıllarda, ülkemizde yetiştiricilik için ilk ele alınan türlerden olmasına rağmen, bu gün için ancak 500 ton civarında üretimi yapılmaktadır. Dünya genelinde ise 15 milyon ton sazangil türü yetiştirilmektedir. Oysa ülkemiz bu türlerin bir çoğunun doğal dağılım alanı içerisindedir.

Ülkemiz su ürünleri yetiştiriciliğinde kabuklu su ürünleri çok düşük bir katkıya sahiptir. Oysa bu katkı dünya genelinde %30, AB ülkelerinde ise %60 civarındadır. Çift kabuklu yumuşakça ve eklembacaklı türleri Türkiye'de su ürünleri yetiştiriciliğinin gelişimi ve üretimin artırılmasında henüz değerlendirilememiş bir potansiyele sahiptir. Ege Denizi'ndeki koylarda kidonya (*Venus verrucosa*), vongola veya cıkcık (*Venus*

gallina) ve akivades (*Tapes decussatus*) gibi çift kabuklu su ürünleri toplanarak gerek iç pazara, gerekse yurtdışı pazarlara sunulmaktadır. Ancak, Türkiye henüz kabuklu su ürünleri yetiştiriciliği yapılmamaktadır.

Ege ve Akdeniz’de yetiştiricilik iki türe (çipura ve levrek) dayalı olarak yürütülmüştür. Son yıllarda ise orkinos yetiştiriciliği veya semirtmesi yanında fangri, mercan, ve sinagrit gibi türlerin ticari düzeyde yetiştiriciliğine başlanmıştır. Üzerinde çalışılan ve yakın gelecekte piyasaya sunulması beklenen türler arasında ise sivri burun karagöz, lagos ve eşkina bulunmaktadır.

Karadeniz’de 1990’lı yıllarda denize kurulan ağ kafeslerde, araştırma-geliştirme ve pilot üretim çalışmaları yapılmaksızın doğrudan ticari somon ve alabalık yetiştiriciliğine başlanmıştır. Ancak, Karadeniz’de su sıcaklığının yaz aylarında somon balığı için yüksek olması nedeniyle başarılı olunamamıştır. Alabalık yetiştiriciliği ise halen Doğu Karadeniz’de 10 civarında işletmede sadece kış aylarında yürütülmektedir. Bunun dışında Ordu’nun Perşembe ilçesinde levrek yetiştiriciliği yapılmaktadır. Karadeniz’de balık yetiştiriciliği açısından büyük bir potansiyel olarak görülen kalkan ve deniz alabalığı üretimi ile ilgili çalışmalar ise halen devam etmektedir. Her iki türde de yavru üretimi ile ilgili önemli gelişmeler kaydedilmesine rağmen henüz ticari üretime geçilememiştir. Bunda özellikle söz konusu türlerin oldukça yavaş büyümeleri yanında su sıcaklığı önemli bir etkidir.

Su ürünleri yetiştiriciliği ile ilgili üretim istasyonlarına sahip diğer bir kuruluş da Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü’dür. DSİ’nin genellikle baraj gölleri ve göletlerin balıklandırılması amacıyla kullanılan 8 adet kuluçkahane-yavru büyütme istasyonu bulunmaktadır. 10-15 milyon yavru üretimini hedefleyen bu kuluçkahanelerde, Bolu-Gölköy hariç, sazan yavrusu üretilmekte ve büyük çoğunluğu DSİ’ye bağlı baraj gölü ve göletlerin balıklandırılmasında kullanılmaktadır.

Ülkemizin önemli biyoçeşitlilik ve genetik varyasyon kaynaklarından mersin balıkları, deniz alabalığı ve diğer doğal alabalık alttür veya ekotipleri acil koruma ve stok takviyesine gereksinim göstermesine rağmen, bunların stok takviyesi amacıyla yetiştiricilikleri konusunda hiçbir gelişme kaydedilememiştir. Özellikle mersin balıklarının havyar ve etinin değerli olması nedeniyle ekonomik değeri son derece yüksektir. Ancak, aşırı avcılık, çevre kirliliği ve habitat tahribatı (baraj inşaatı ve nehir yataklarının değiştirilmesi) nedeniyle göç yolları ve üreme alanları yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Dünyada doğadan yavru toplanarak üretimi yapılan yılan balığı, ülkemiz sularına da giren yegane katadrom balık türüdür. Özellikle kirlilik, habitat tahribatı ve aşırı avcılık nedeniyle stoklar gittikçe azalmaktadır. Bir çok ülkede, yılan balığı yavruları (elver) tatlısulara girişte yakalanmakta ve büyütülmektedir. Türkiye’de ise beslemede kullanılabilecek elver miktarı bilinmemektedir. Oysa Avrupa ülkeleri dahil dünyanın bir çok ülkesinde elver toplanarak yılan balığı yetiştiriciliği yapılmaktadır..

Akvaryum balıkları yetiştiriciliği ekonomik getirisi ile önemli bir su ürünleri alt sektörüdür. Halen ülke çapında 3000 civarında akvaryum balığı ve malzemeleri sağlayan girişimci bulunmaktadır. Akvaryum balıklarının ve malzemelerin büyük bir kısmı ithal edilip dağıtılmaktadır. Akvaryum balıkları ithalatının parasal değerinin 350

bin dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir. Buna karşın 20 bin dolar değerinde akvaryum balığı ihraç edilmektedir. Ülkemizin bir çok termal su kaynağına sahip olması yanında uygun iklim koşulları akvaryum balık ve bitkileri yetiştiriciliğinin yaygın olarak yapılmasına alt yapı oluşturmasına rağmen, bu alt sektörün geliştirilmesi için gerekli teşvik, destek ve yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Balık yemi üretiminde son on yıl içerisinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. 80 bin tonluk yıllık balık üretimi göz önüne alındığında, Türkiye'nin balık yemi gereksiniminin 150 bin ton civarında olduğu tahmin edilmektedir. Halen 10 fabrikada büyük-küçükbaş hayvan yemi yanı sıra balık yemi de üretilmektedir. Sadece balık yemi üreten 5 fabrika bulunmaktadır. Bunun dışında Avrupa'nın önemli bazı balık yemi üreticileri de Türkiye de faaliyet göstermektedir. Balık yeminin temel hammaddelerinden olan balık unu ve yağı gereksinimi ise sırası ile 55-60 bin ton ve 15-20 bin litre olarak tahmin edilmektedir. Halen 9 adet balık unu ve yağı fabrikasında 23-25 bin ton balık unu ve 14-15 bin litre balık yağı üretilmektedir. İhtiyaç duyulan balık ununun önemli bir kısmı ithal edilmektedir.

Yetiştiriciliğe destek sağlayan diğer servislerden tank ve kafes sistemleri yeterli sayıda yerli ve yabancı firma tarafından temin edilmektedir. Kafes ağları ise büyük oranda ithal edilmektedir. Bunların dışında aşı, ilaç, canlı yem (Artemia) ve cihaz sağlayan firmalar bulunmaktadır.

Bazı yerli ve yabancı sigorta şirketleri yetiştiricilik işletmelerine servis sunmasına rağmen, yetiştiricilikte sigorta uygulaması henüz yaygınlaşmamıştır. Ziraat Bankası girişimcilere kredi sağlamaktadır. Ancak, beklenen yararın sağlandığı söylenemez.

Su rnleri yetiştiriciliğinin sürdürülebilir gelişimi ile ilgili en önemli sorunlar tür sayısı ve yetiştiricilik yöntem çeşitliliğinin sınırlı ve girdilerin yüksek olmasıdır. Ayrıca retim, yem ve ilaç kullanımı gibi temel verilerin toplanmasında eksiklikler söz konusudur. Oldukça karmaşık ve zaman alıcı ruhsat alım prosedürü yanında, yer seçimi, yatırım ve işletme yönetimi ile ilgili ciddi problemlerle karşılaşılmaktadır. Özellikle deniz balıkları yetiştiriciliği belirli bölgelerde yoğunlaşmış olup turizm sektörü ile aynı çevreyi paylaşmaktadır. Bu ise sektörel çatışmaları ortaya çıkarmaktadır.

Yetiştiriciliğin gelişmeye başladığı ilk yıllarda bazı bölgelerde aşırı yoğunlaşma ve yanlış uygulamalar nedeniyle çevresel sorunlar yaşanmış, ancak alınan tedbirler ve üreticinin bilinçlenmesi ile bu tür problemler hızla çözüme kavuşmaktadır.

zet olarak ülkemiz zengin doğal su kaynaklarına sahip olmasına rağmen, 600 bin ton'u aşamayan yıllık su ürünleri üretimi ve kişi başına 8 kg/yıl'ın altına düşen tüketim, bu kaynakların arzulanın şekilde yönetilip değerlendirilemediğini, sağlıklı bir besin kaynağı olan balık etinin geniş halk kitleleri tarafından yoğun olarak tüketilmediğini göstermektedir. Kişi başına su ürünleri tüketiminde dünya ortalaması 16 kg, Avrupa Birliği ortalaması ise 22 kg'dır. Bu nedenle Türkiye'de kişi başına su ürünleri tüketiminin dünya ortalamasına çıkarılabilmesi için mevcut üretimin 2 kat, AB seviyesine çıkarılabilmesi içinse 3 kat artırılması gerekmektedir. Büyük oranda hamsi avcılığına dayanan deniz ürünleri istihsali ile sazan ve inci kefaline dayanan içsu balıkları avcılığından sağlanan üretimin artırılmasından ziyade mevcut üretimin sürdürülebilirliği üzerinde durulmaktadır.

2004 yılında yürürlüğe giren “Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yönetmeliği” ile sürdürülebilir su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesi ve etkin denetimi açısından önemli bir adım atılmıştır. Ayrıca, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı yetiştiricilik ürünlerine ilk defa doğrudan destek sağlamaya başlamıştır. 2003 yılında ICCAT (Uluslararası Atlantik Ton Balıkları Koruma Komisyonu)’na üye olunmuş ve orkinos kotalarının paylaşımında önemli sorunlardan birisi aşılmıştır. Yine 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu revize edilmiş ve 2004 yılında yürürlüğe giren “Üretici Birlikleri Yasası” ile su ürünleri yetiştiricilerinin örgütlenmesine yönelik yasal boşluk ortadan kaldırılmıştır.

Dünya genelinde olduğu gibi **yetiştiricilik** ve yetiştiricilik destekli balıkçılığın (stok takviyesi ve sportif balıkçılık Türkiye su ürünleri üretiminde artışı sağlayacak önemli bir kaynaktır. Ülkemizde su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesi genel bir politika olarak benimsenmiş, DPT’nin Beş Yıllık Kalkınma Planları’nda su ürünlerinde sürdürülebilir üretimin artırılması amacıyla; doğal kaynakların rasyonel kullanımının sağlanması, yetiştiricilik ve açık deniz balıkçılığının geliştirilmesi öngörülmektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ise yetiştiricilikten sağlanan üretimin orta vadede 250.000 ton’a ulaştırılabileceğini vurgulamaktadır.

2.3. Sorunlar

1997 yılında yapılan Türkiye I. Su Ürünleri Şurasında “Yetiştiricilik” komisyonu tarafından günün koşullarına göre oldukça detaylı bir rapor hazırlanmıştır (Hoşsucu ve ark., 1997). Söz konusu raporda, yetiştiricilik sektöründe yatırım, üretim ve pazarlama aşamasında karşılaşılan problemler sıralanmıştır. Aradan geçen 7 yıla rağmen bu problemlerin büyük bir kısmı hala geçerliliğini korumaktadır.

Türkiye su ürünleri yetiştiriciliğinin karşılaştığı sorunlar ve gelişimini sınırlayan darboğazlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesi ve bu yolla üretimin artırılması ulusal bir politika olarak benimsenmiş olmasına rağmen (DPT, 2000; TKB, 2001), strateji ve gelişim planları yürürlüğe konamamıştır. Yalnızca dış kaynaklı birkaç AR-GE projesi mevcuttur.
2. Bir çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de yetiştiricilik amacıyla ruhsat işlemleri oldukça karmaşık ve zaman alıcıdır. Yetiştiricilik ruhsatlarının verilmesi ve yetiştiricilik faaliyetlerinin yönetiminde yetkili kurum Tarım ve Köyişleri Bakanlığı olmasına rağmen, özellikle ruhsat aşamasında çok sayıda kurumun (yaklaşık 10 adet) doğrudan ve dolaylı olarak etkisi bulunmaktadır.
3. 1997 yılında başlayan Çevre Düzeni Planı (ÇDP) çalışmaları ile Muğla ilinde ÇDP tamamlanarak yürürlüğe konmuştur. İzmir, Antalya, Mersin, Aydın ve Balıkesir illerinde ise TKB ön çalışmalarını tamamlamış, ancak diğer paydaşlarla anlaşmaya varılamadığından sonuçlandırılmamıştır. Bu nedenle gerek kıyısularda, gerekse içsularda su ve alan/yer kiralama karşılaşılan problemler, yetiştiriciliğin gelişimini sınırlamaktadır. Yetiştiriciliğe tahsis edilmiş olan mevcut alanlar turizm ve diğer ilgili sektörler tarafından daraltılmaya çalışılmakta, onaylanmış ÇDP’da sık sık değişiklikler yapılmaktadır. Bu durum yatırımların önündeki en önemli sorunların başında gelmektedir.
4. Kamusal alan veya yer kiralama işlemleri de oldukça uzun sürmekte olup kira süreleri kısa tutulmaktadır. Özellikle kafeslerde yetiştiricilik yapılan sahalar ve hazineye ait kara alanlarından alınan kira bedelleri bölgeler arasında farklılık göstermekle beraber genel olarak oldukça yüksektir.

5. Özellikle altyapı yetersizlikleri nedeniyle ülkemizde gelişmiş ülkelerde olduğu gibi “iyi yetiştiricilik uygulamaları” yaygınlaştırılabilmiş değildir.
6. Türkiye’de su ürünleri yetiştiricilik sektörünün karşılaştığı en güncel sorunlardan birisi çevresel etkileşimlerdir. Buna rağmen ülke çapında izleme çalışmaları yetersiz kalmaktadır.
7. AR-GE çalışmaları, veri toplama ve değerlendirme, ürün kalitesinin denetlenmesi, yetiştiriciye bilgi sağlama (yayım ve haberleşme), üretici eğitimi gibi hususlarda kamu desteği yetersiz kalmaktadır.
8. Özellikle alabalık yetiştiriciliğinde uzmanlaşmış damızlık ve yumurta/yavru işletmeleri bulunmamaktadır. Bu nedenle yumurta ve yavru üretiminde yetersizlik ve istikrarsızlıklarla karşılaşmakta ve yumurta ithaline gidilmektedir.
9. Modern üretim teknolojilerinin gerektirdiği cihaz, malzeme ve servis üreten ve sağlayan ulusal sanayi, danışmanlık (proje hazırlama, tesis kurma, hastalık, kriz) servisleri, sigorta hizmetleri henüz yeterli ölçüde gelişmemiştir.
10. Kapalı devre sistemler, açık deniz ve/veya batır tip kafesler, tam otomatik yemleme sistemleri gibi teknolojiler yaygın olarak kullanılmamaktadır.
11. Yetiştiricilik ürünleri, genelde tüketici tarafından kabul görmesine rağmen, kamuoyunda “hormonlu” olduğu, aşırı kimyasal kalıntı içerdiği ve doğal balıkla aynı kalitede olmadığı gibi “yanlış” değerlendirmelere tabi tutulabilmektedir.
12. Yetiştiricilikte üretim süreci ve dolayısıyla ürünlerin pazara sunumu hala büyük oranda mevsimseldir. Yetiştirilen türün doğal özelliklerine göre belirli mevsimlerde yumurta ve yavru alınmakta ve belirli mevsimlerde pazarlanmaktadır.
13. Uygulamaya konabilecek hiçbir ıslah, genetik ve biyoteknolojik çalışma ve gelişme mevcut değildir.
14. Mevcut haliyle yetiştiricilik tamamen karnivor balıkların üretimine dayanmaktadır. Sazan ve kabuklular gibi omnivor ve herbivor türlerin yetiştiriciliğinde beklenen gelişmeler sağlanamamıştır. Bu nedenle sektör yem üretiminde temel girdi olarak balık unu ve yağına bağımlı kalmaktadır.
15. Gelişmiş ülkelerde yaygınlaşmaya başlayan organik balık yetiştiriciliği konusunda ülkemizde araştırma – geliştirme ve uygulamada teşvikler yetersizdir.
16. Yetiştirici, tüketici ve kamuoyuna kolay ulaşılabilen yeterli tanıtıcı ve teknik bilgi sağlanamamaktadır.
17. Küçük işletmelerin (özellikle içsu) önemli bir kısmı yeterli bilgi birikimine sahip olmadığı gibi teknik eleman veya danışman çalıştırmamakta, inşaat aşamasında hazırlanan projelere uyulmamakta ve gerekli kayıtlar düzenli olarak tutulmamaktadır.
18. Balıklandırma, stok takviyesi ve türlerin korunmasında yetiştiriciliğin potansiyeli yeterince değerlendirilebilmiş değildir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü’nün balıklandırma faaliyetleri az sayıda tür ve yetersiz miktarda balığın baraj gölü ve göletlere bırakılması ile sınırlı kalmaktadır. Bu konuda izleme çalışmaları da yetersizdir.
19. Elektrik, iskele, depo ve ulaşım gibi altyapı eksikleri giderilememiştir. Bu konuda yasal kısıtlamalar bulunmaktadır.
20. Katma Değer Vergisinin yüksek olması kayıt dışı satışları özendirilmektedir.

2.4. Çözüm Yolları

1997 yılında yapılan I. Tarım Şurası sonuç raporunda çevre ile uyumlu yetiştiricilik sistemlerinin teşvik edilmesi, yetiştiricilik için yeni alanların belirlenmesi, damızlık balık işletmelerinin teşvik edilmesi, stok takviyesi ve nesli tehlike de olan türlerin desteklenmesi, hazine ve orman arazilerinde kiralama süresinin uzatılması ve balık hastalıkları konusunda bir referans laboratuvarı kurulması tavsiye edilmiştir. Bu tavsiyelerle ilgili olarak Muğla (Bodrum ve Milas) , İzmir, Aydın, Çanakkale, Balıkesir, Antalya ve Mersin illerinde çevre düzeni planlarının hazırlanmasına yönelik saha çalışmaları tamamlanmıştır. Bu bağlamda özellikle Muğla ili Bodrum ve Milas civarındaki bir çok çiftlik kıyı ötesi olarak tanımlanan daha açık alanlara taşınmıştır. Etlik Veteriner Araştırma Laboratuvarı “referans”, Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü ise “yetkili” laboratuvar olarak belirlenmiştir. Stok takviyesi ve nesli tehlikede olan türlerin desteklenmesi ile ilgili olarak özellikle Karadeniz’de kalkan stokunun takviyesi amacıyla belirli sayıda yavru bırakılmıştır. Ayrıca deniz alabalığında stoklama amaçlı yavru üretimi ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Ülkemizde, su ürünleri üretiminin artırılmasında en büyük role sahip olan yetiştiriciliğin sürdürülebilir gelişimini sağlamak amacıyla alınması gereken önlemler şunlardır:

1. Su ürünleri yetiştiricilik potansiyeli ve mevcut durumu gözden geçirilerek sürdürülebilir bir gelişim stratejisi ve kısa (<5 yıl), orta (5-10 yıl) ve uzun (>10 yıl) vadeli hedefler içeren ulusal ve bölgesel “Su Ürünleri Yetiştiriciliği Ulusal Eylem Planları” hazırlanmalıdır. Söz konusu strateji AB Komisyonu tarafından 2002 yılında hazırlanan “Avrupa Sürdürülebilir Akuakültür Stratejisi” ile uyumlu olmalıdır.
2. Yetiştiricilik faaliyetleriyle ilgili olarak kurumlar arasındaki yetki ve sorumluluk karmaşasını ortadan kaldırmak amacıyla Su Ürünleri Genel Müdürlüğü acilen kurulmalıdır. Yetiştiriciliğin gelişimini yönlendirecek ruhsat işlemleri, tesislerin izlenmesi ve kontrolü de dahil tüm yetiştiricilik faaliyetleri söz konusu Genel Müdürlüğün yetki ve sorumluluğunda toplanmalıdır.
3. Yetiştiricilik projelerini onaylayan kurum su kaynaklarının kiraya verilmesi konusunda da yetkiye sahip olmalıdır. Arazi kira kontratlarının süreleri uzun (30 yıl) tutulmalı ve özellikle ücra alanlar için kira bedelleri teşvik edici etken olarak kullanılmalıdır. Potansiyel yetiştiricilik alanlarının belirlenmesi hususunda TKB’na yetki verilmelidir.
4. Çevre Düzeni Planları çok katılımlı ve kapsamlı çalışmalar sonucu hazırlanmalı ve ülke güvenliği vb zorunluluklar dışında değiştirilmemelidir.
5. Yetiştiricilikte tür ve ürün çeşitliliğinin artırılması amacıyla türlerin ticari düzeyde yetiştiriciliği ile ilgili sorunlar çözülmeli, diğer taraftan yeni türlerin kültüre alınması için gerekli AR-GE çalışmaları yapılmalıdır.
6. Belirli bir alanda yetiştiriciliğin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için yer seçimi, ortamın taşıma kapasitesi ve işletmeler arası yeterli mesafeler belirlenmeli ve münavebeli (rotasyon) alan kullanımı, kafeslerin kıyı ötesine kaydırılması, etkin bakım ve besleme ve polikültür üretim sistemleri (örneğin, kabuklu–balık yetiştiriciliğinin entegrasyonu) özendirilmelidir.
7. Kaliteli yumurta ve yavru üretimi amacıyla uzmanlaşmış damızlık işletmelerin kurulması ve mevcut işletmelerin geliştirilmesi teşvik edilmelidir.

8. Kabuklu su ve diğer su ürünlerinin mevcut durumu, değerlendirilme olanakları, avcılığı ve yetiştiriciliği ile ilgili çalışma, proje ve girişimler teşvik edilmelidir.
9. Organik su ürünleri yetiştiriciliği ile ilgili olarak acilen yasal düzenlemeler yapılmalı ve organik yetiştiricilik teşvik edilmelidir.
10. Özellikle nesli tehlikede olan türler (mersin balığı, Karadeniz alabalığı gibi) ve kritik durumdaki stokların desteklenmesi amacıyla, orijinal genetik yapı ve ekolojik denge göz önünde tutularak stok takviyesi ve balıklandırma faaliyetlerine önem verilmelidir.
11. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin mevcut su ürünleri potansiyelleri değerlendirilerek, bölgenin su ürünleri üretim ve tüketimi artırılmalı ve gelir düzeyinin artışına katkı sağlanmalıdır.
12. Ülkenin sportif balıkçılık potansiyeli irdelenerek gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı ve yetiştiricilik destekli “stokla ve avla” olarak bilinen sportif balıkçılık teşvik edilerek yeni bir ekonomik aktivite yaratılmalıdır.
13. Süs balıkları yetiştiriciliğinin ülkemizdeki durumunu irdeleyen ulusal bir çalışma yapılmalı ve geliştirilmesine yönelik gerekli önlemler alınmalıdır.
14. Kredi, sübvansiyon ve desteklerle ilgili bir çalışma yapılarak, öncelikle mevcut uygulamalarla ilgili sorunlar çözülmelidir. Uygulanan prim destek sistemi gözden geçirilmeli ve destek miktarları günün koşullarına uygun hale getirilmelidir.
15. Su ürünleri yetiştiricilik sektörü de akaryakıt desteğinden yararlanmalıdır. Ayrıca yemde KDV oranı, hammadde ithalinde gümrükleme, stopaj ve depolama ücretleri gözden geçirilmelidir.
16. İhracat navlun destek priminden su ürünleri sektörünün de yararlanması sağlanmalıdır.
17. Üreticilere yönelik eğitim kursları düzenlenmeli ve yönetmelikle getirilen teknik eleman istihdam zorunluluğunun etkin olarak uygulanması sağlanmalıdır.
18. “Yetiştiricilik Danışma Kurulu” oluşturulmalıdır.
19. Bakanlık ve üretici birlikleri tarafından balık tanıtımı sürdürülerek, tüketim teşvik edilmeli, arzda çeşitlilik yaratılmalı ve üretimden tüketime kadar bütün aşamalarda kalite kontrol sistemi (izlenebilirlik) geliştirilerek etkin olarak uygulanmalıdır. AB’ye gönderilen ürünlerde aranan kalite kriterleri iç pazarda da uygulanmalıdır. Balıkthane yönetmeliği etkin bir şekilde uygulanmalıdır.
20. Yetiştiricilikte sigortacılığın geliştirilmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı ve geçici teşvikler getirilmelidir.
21. Kıyı ötesi alanlarda yetiştiricilik yapan işletmelere kıyıya yakın alanlarda yavru büyütme amacıyla alan tahsis edilmelidir.

3. SU ÜRÜNLERİ VE ÇEVRE

3.1. Mevcut Durum

Tüm dünyada doğal kaynakların korunmasına, çevresel etkilerin takibine yönelik artan bir talep ve duyarlılık söz konusudur. Bu yüzden, çağımızda “sürdürülebilir gelişim” ve “çevre yönetimi” birlikte ele alınması gereken iki temel unsur haline gelmiştir.

Gerek doğal stoklar ve avcılık gerekse yetiştiricilik faaliyetleri çevreyle karşılıklı etkileşimler içerisinde. Bu etkileşimlerin en önemlisi çevre veya kirliliğin su canlıları üzerindeki olumsuz etkileridir. Başta ağır metaller olmak üzere inorganik ve organik orijinli kirlleticiler su canlılarının üreme, beslenme ve dağılımlarını etkilemektedir.

Kirleticiler ayrıca su canlılarının bünyelerinde birikerek ürün kalitesini ve tüketici sağlığını tehdit edebilmektedir. Özellikle Karadeniz'e Tuna Nehri ile taşınan kirleticiler, Karadeniz'deki ekonomik türlerin üreme ve yavru beslenme alanlarını ciddi ölçüde etkilemektedir. Ayrıca, içsuların büyük bir kısmı tarımsal, endüstriyel ve evsel kirleticilerin tehdidi altındadır. Konu, I. Su Ürünleri Şurası Su Ürünleri ve Çevre Komisyonu tarafından detaylı olarak irdelenmiş olup problemler günümüzde de önceliğini korumaktadır.

Avcılığın çevresel etkileri arasında aşırı av gücü, av operasyonunda yakalanarak imha edilen azımsanmayacak orandaki hedef dışı av ve özellikle kaybedilen ya da unutilan uzatma ağlarının neden oldukları hayalet avcılık sayılabilir. Ülkemizde özellikle aşırı ve/veya kaçak avcılık, sürütme ağlarının zeminde neden olduğu tahribat ve hedef dışı av, üzerinde önemle durulması gereken hususlardır. Bunların dışında, avcılık faaliyetleri koruma altındaki deniz memelileri üzerinde de olumsuz etkilere yol açmaktadır.

Son yıllarda su ürünleri ve çevresel etkileşimlerle ilgili olarak en fazla tartışılan hususlardan biri su ürünleri yetiştiriciliğinin neden olduğu ileri sürülen çevresel etkilerdir. Su ürünleri yetiştiriciliğinin, spesifik olarak da kafeslerde balık yetiştiriciliğinin çeşitli olumsuz etkileri olduğu ve bu nedenle sınırlandırılması gerektiği, dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de yoğun olarak tartışılmaktadır. Maalesef entansif üretimin artışı, kontrolsüz hızlı gelişim, planlama ve yönetim yetersizlikler bazı alanlarda olumsuz çevresel etkiler yaratabilmektedir. Yetiştiriciliğin potansiyel çevresel etkileri, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde detaylı olarak irdelenmiştir. Buna göre su ürünleri yetiştiriciliğinin yol açabileceği ileri sürülen çevresel etkiler şu başlıklar altında toplanabilir:

1. Alan ve su kullanımı, genel görünüm ve estetiği bozma, ulaşımı etkileme, doğal hayatın rahatsız edilmesi ve çıkar çatışmaları,
2. Yem atıkları, dışkı ve metabolik atıkların zeminde birikmesi veya su kolonunda çözünmesi,
3. Hastalıklara karşı kullanılan kimyasal ve antibiyotiklerin çevresel etkileri,
4. Doğal stoklara hastalık ve parazitlerin transferi,
5. Kaçan balıkların doğal stoklarla etkileşimi.

Ülkemizde henüz yetiştiriciliğin çevresel etkileri ile ilgili genel sonuç çıkarılabilecek kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle bu tip kapsamlı çalışmalar yapılmaksızın konu ile ilgili yorum yapmak mümkün değildir. Ancak, özellikle düşük su değişimli sığ alanlarda kurulan ve çok sayıda küçük kafesten oluşan işletmelerin, aynı koy ve/veya alanı paylaşan yada deşarj suyunu aynı akarsuya veren çok sayıda çiftliğin yukarıda sözü edilen çevresel etkilerden bir çoğuna neden olması mümkündür. Son yıllarda balık yemi teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak yem kalitesi artırılmış ve yetiştiricilerin bilinçlenmesiyle doğru yemleme metotlarının kullanımı sayesinde yem kayıpları azalmıştır. Böylece yem artıklarından kaynaklanan kirlilik önemli oranda azalmıştır. Günümüzde Türkiye'de çeşitli çevrelerce tartışılan temel hususlar ise yetiştiricilik kafeslerinin varlığı, görünümü ve alan kullanımı ile ilgili çatışmalardır.

Diğer taraftan endüstriyel, tarımsal ve evsel atıklarla diğer toplumsal (örneğin, turizm, gelişim projeleri) faaliyetlerin de su kaynaklarını, su ürünlerini ve yetiştiriciliği olumsuz yönde etkilediği bilinen bir gerçektir.

Türkiye’de balık çiftlikleri kurulmadan önce proje hazırlama aşamasındaki Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) uygulaması ve bazı büyük işletmelerin zaman zaman yaptırdıkları izleme çalışmaları dışında çevresel etkileşimlerle ilgili herhangi bir gelişme mevcut değildir. Mevcut (16 Aralık 2003 tarih ve 25318 sayılı) ÇED Yönetmeliğine göre 30-1000 ton/yıl arasındaki projelerden ön ÇED raporu, 1000 ton/yıl ve daha yüksek üretim kapasitesine sahip yetiştiricilik projelerinden ÇED raporu istenmektedir. Ayrıca, 29 Haziran 2004 tarih ve 25507 sayılı Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yönetmeliği ile üretim tesislerine arıtım tesisi kurma zorunluluğu getirilmiştir.

3.2. Sorunlar

1. Özellikle Karadeniz ve Akdeniz’deki kirliliğin, dış kaynaklardan (örn. Karadeniz’de Tuna nehrinin girdileri) gelmesi ve bazı uluslararası girişimlere rağmen önlenmesi için ciddi bir gelişimin sağlanmaması;
2. Göç, üreme ve yavru beslenmesi açısından büyük önem taşıyan Marmara Denizi’nin çok faktörlü çevresel etkileşime maruz kalması;
3. Kıyısız sularımızda endüstriyel, tarımsal ve evsel atıklardan kaynaklanan kirlilik ve habitat tahribatının gittikçe şiddetini artması ve çevre koruma ile ilgili yasal düzenlemelerin yürütülmesinde yetersiz kalınması;
4. Aşırı ve kaçak avcılık, hedef dışı av ve av araçlarının neden olduğu habitat tahribatlarının önlenmesi hususlarında koruma – kontrolün yetersiz kalması, uygun uygulama esaslarının geliştirilip balıkçıların bilinçlendirilememesi;
5. Yetiştiriciliğin başlangıçta kontrolsüz gelişimi, alan tahsisinde geç kalınması, yanlış yer, sistem ve kapasite seçimi;
6. Çevre düzenleme planları ve diğer alan yönetim programlarının eksikliği;
7. Bazı koy, alan ve akarsu havzalarının çok sayıda çiftlik tarafından paylaşılması (bazı Ege koyları, Ordu-Perşembe, Trabzon Maçka ve Uzungöl, Rize Fırtına Deresi);
8. Farklı alan veya ortamlardaki yetiştiricilik faaliyetlerinin potansiyel çevresel etkileri ile ilgili geniş kapsamlı çalışmaların eksikliği;
9. Yetiştiricilerin üretim faaliyetlerinin çevresel etkileri üzerinde eğitilip, bilinçlendirilmemesi;
10. İzleme ve kontrollerle ilgili uygulama yetersizlikleri.

3.3. Çözüm Yolları

Su ürünleri faaliyetlerinin çevre ve çevresel değişimlerin su ürünleri üzerindeki olumsuz etkileri ile ilgili problemlerin çözümü ve potansiyel risklere karşı alınabilecek önlemler şunlardır:

1. Özellikle Karadeniz’de kirliliğin azaltılmasına yönelik olarak Türkiye daha etkin rol oynamalıdır.
2. Deniz ve içsularda su ürünleri açısından kritik öneme sahip alanlar “özel su ürünleri koruma alanı” olarak belirlenmelidir.
3. Deniz ve içsularda endüstriyel, tarımsal ve evsel atıklardan kaynaklanan kirliliğin azaltılması için gerekli önlemler alınmalıdır.
4. Aşırı ve kaçak avcılık, hedef dışı av ve av araçlarının neden olduğu habitat tahribatlarının önlenmesi ile ilgili olarak özellikle FAO Sorumlu Balıkçılık

Uygulama esasları çerçevesinde yönetici ve balıkçılar eğitilmeli ve koruma-kontrol uygulamaları etkinleştirilmelidir.

5. Su ürünleri yetiştiriciliği açısından kritik alanlardan başlanarak pilot izleme programı ile mevcut ve potansiyel etkilerin belirlenerek gerekli önlemlerin alınması gerekir.
6. Yerel türlerin yetiştiriciliği teşvik edilmeli, yetiştirilen türlerin doğal ortama kaçışını, kaçanların ise toplanmasını sağlayacak önlemler alınmalıdır.
7. Yetiştiricilerin uygulayabilecekleri iyi yetiştiricilik uygulamaları geliştirilmeli ve bunların uygulanmasına yönelik eğitim programları ve el kitapları hazırlanmalıdır.
8. Balık çiftliklerinde kaliteli ve sindirilme oranı yüksek yem kullanımı teşvik edilmelidir. Kritik alanlarda yaş ve kalitesiz yem kullanımı önlenmelidir.
9. Halen üretim yapılan balık çiftliklerinde ortamın taşıma kapasiteleri periyodik olarak kontrol edilmeli ve gerektiğinde çiftliklerin yerinin değiştirilmesi sağlanmalıdır. Yeni verilecek projelerde üretim kapasitesine bağlı olarak ortamın taşıma kapasitesinin belirlenmesi esas alınmalıdır.
10. Çevreyle uyumlu sistemlerin kullanımı ve kaliteli ürün elde etme şartı ile yetiştiriciliğin her aşamasında (yavru temini, besi, yem temini, üretilen ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması) üreticiler desteklenmelidir.
11. Özellikle kimyasal ve antibiyotiklerin yanlış kullanımı önlenmeli ve kullanımı kontrol edilmeli, kalıntı (rezidü) programı etkin bir şekilde uygulanmalıdır.

4. SU ÜRÜNLERİ AVCILIĞI

4.1. Mevcut Durum

İnsan ve hayvan gıdası olarak büyük önem taşıyan su ürünleri üretimi, dünyada 2002 FAO verilerine göre yaklaşık 133 milyon ton olarak belirlenmiştir. Bu üretimin 93,2 milyon tonu avcılık, 39,8 milyon tonu yetiştiricilik yoluyla sağlanmaktadır. Dünya su ürünleri üretiminde en büyük pay 16,6 milyon ton ile Çin'e aittir. Çin'i 8,8 milyon ton ile Peru, 4,5 milyon ton ile Endonezya, 4,4 milyon ton ile Japonya ve 4,3 milyon ton ile Şili izlemektedir. Türkiye ise son yıllardaki 600 bin ton civarındaki toplam üretim ile (Tablo 2) ancak 30. sırada yer almaktadır.

DİE 2002 verilerine göre su ürünleri üretimi 628 bin ton olarak belirtilmiştir. Bunun 537 bin tonu (%85,6) avcılık yoluyla sağlanmaktadır. Belirtilen avcılık üretiminin 44 bin ton'u içsularda yapılan avcılıktır. 522 bin tonluk deniz üretiminin %55'i Doğu Karadeniz, %22'si Batı Karadeniz, %10'u Marmara, %10'u Ege ve %3'ü de Akdeniz'den elde edilmektedir. Karadeniz'den elde edilen hamsi, toplam üretimin yarısına yakın bir kısmını oluşturmaktadır. Hamsi, istavrit, sardalya, uskumru, lüfer, palamut, mezigit, kolyoz, barbunya, tekir ve kefal türleri toplam istihsalin %90'ından fazlasını karşılamaktadır (DİE 2003).

Türkiye'de 200 adet göl, 950'den fazla gölet, sürekli artmakla birlikte halen 159 adet baraj gölü ve 175 715 km'lik akarsu potansiyelini düşündüğümüzde 2002 verilerine göre 44 bin tonluk içsu su ürünleri üretimi oldukça düşüktür. Bu değer ülkedeki mevcut kaynakların daha planlı değerlendirilmesi gerektiği sonucunu çıkarmaktadır. İçsulardan avcılık yoluyla elde edilen üretim son 10 yılda toplam üretimin %7-10'unu karşılamaktadır. İçsularda istihsalin bu denli az olmasına karşın, balıkçılık kırsal kesimde yaşayanların beslenmeleri ve istihdamı açısından son derece önemlidir. En

büyük av sahası Van Gölü ve üretimde en büyük pay bu gölde yaşayan endemik tür olan inci kefaline aittir. Üretimde en yüksek paya sahip diğer türler sazan, turna, kadife, levrek ve kerevittir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde enerji temini ve sulama amacıyla yapılmakta olan barajlar önemli bir üretim potansiyeli arz etmektedir. GAP projesi kapsamında Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde yapılmış ve yapımı devam etmekte olan 22 baraj ve 19 hidroelektrik santrali ile yaklaşık 220 bin ha'lık alan üretime kazandırıldığında, yıllık 8-10 bin tonluk balık üretimi sağlanacağı ve bunun içsulardan elde edilen üretimi %15-20 oranında arttıracığı tahmin edilmektedir.

Av filosunu oluşturan tekne sayısı 2002 DİE istatistiklerine göre 17 696 adettir. Boyları 5-64 m arasında değişmekte olan teknelerin %24'ü Doğu Karadeniz, %15'i Batı Karadeniz, %18'i Marmara, %28'i Ege ve %14'ü Akdeniz'deki limanlara kayıtlıdır. Teknelerin % 3.2'si trol, %2.5'i gırgır, %2.4'ü çift amaçlı, %0.3'ü taşıyıcı ve %92'si genellikle iki kişi tarafından idare edilen, 8-10 m boya sahip, 10-25 BG'ünde, küçük balıkçılar tarafından kullanılan vasıtalarlardır. Üretime katkı sağlayan tekneler genellikle 12 m'nin üzerindeki gırgır, trol ve hem gırgır ve hem de trol ağıları kullanabilen çift amaçlı teknelerdir (%8.3). Gırgır tekneleri daha çok pelajik türlerin avlandığı Karadeniz ve Marmara'da yoğunlaşırken, trol tekneleri Batı Karadeniz, Ege ve Akdeniz'de kullanılmaktadır. Endüstriyel anlamda sürü oluşturan pelajik balıkları avlayan tekneler daha çok Karadeniz ve Marmara'da bulunurken, Ege ve Akdeniz'de küçük tekneler yoğunlaşmıştır. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren verilen teşviklerle sayı, büyüklük ve balık bulucu cihazlar yönünden giderek büyüyen av filosu 1988-1989 yıllarında yaşanan hamsi krizinden sonra ekonomikliklerini yitirmiş, hemen hemen tüm türlerin aşırı avcılık tehdidi ile karşı karşıya kaldığının anlaşılmasından sonra yeni teknelere ruhsat verilmesi 1991 yılında durdurulmuştur. 1996 yılındaki kısmi af, 1997 yılında tamamen kaldırılmıştır. Halen teknelerin modernleştirilmesi amacıyla %20'luk bir boy artışına izin verilmekte, eski tekne avcılıktan çekilmeden yeni ruhsat verilmemektedir.

Deniz balıkları avcılığı kıyısız nitelikte olup günlük seferlerle yürütülmektedir. Avın tamamına yakın bir kısmı tüketiciye veya işleme tesislerine aynı gün veya ertesi gün ulaştırılmaktadır.

Tekne dağılımı ve balıkçılık faaliyetlerine bağlı olarak liman ve alt yapı hizmetlerinin sunulduğu balıkçı limanı, balıkçı barınağı ve çekek yerlerinin sayısı 277'ye ulaşmıştır. Bu yatırımların bir çoğu politik tercihlerle yapıldığı için halen dolma ve sığlaşma problemleri nedeniyle kullanılmaz haldedir. Karadeniz sahil otoyolu yapımı esnasında Doğu Karadeniz'de yatırımların bir çoğu dolgu alanı altında kalmış olup yenilenme çalışmaları devam etmektedir.

Su kaynaklarının daha iyi değerlendirilmesi ve özellikle avcılık söz konusu olduğunda, genel olarak av gücünü arttırmaya, daha fazla avlanmaya ve dolayısıyla daha fazla kâr sağlamaya yönelik uygulamalar akla gelmektedir. Daha fazla avlamak yerine, verimlilik, iyi fiyat oluşumu ve sürdürülebilirlik öncelikli ilke olarak benimsenmesine rağmen uygulamaya geçirilememiştir. Avcılığımızın geliştirilmesi için av verimini arttırmak kadar ekosistemin korunmasına da önem verilmelidir. FAO tarafından belirlenen sorumlu balıkçılık ve kaynakların kullanılmasında ihtiyatlı yaklaşım prensiplerinden ödün verilmemelidir. Bunu sağlamak için ülkemizde idari ve

hukuksal düzenlemeler getirilmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. AB uyum süreci içinde olduğumuz bu süreçte bu gibi düzenlemelerin tamamlanması beklenmektedir.

Türkiye’de su ürünleri avcılığı, 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu ve bu kanuna ait Su Ürünleri Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nca düzenlenmektedir. Bu düzenlemeler çerçevesinde avcılığa getirilen yasaklamalar, sınırlamalar ve yükümlülükler sirkülerler şeklinde ilan edilmektedir. Ancak işleme tesisleri, toptancı balık halleri, balık pazarları ve denizde düzenli kontroller ve koruma-kontrol hizmetleri yeterince yapılamamaktadır. İlgili kanunda yapılan değişiklikle cezalar artırılmış ve etkin hale getirilmiştir. Ancak, bazı durumlarda işlenen suç ile ceza arasında uyumsuzluklar görülmektedir.

Henüz ülkemizde balık stoklarının üreme bölgeleri açık bir şekilde belirlenmemiştir. Kalkan, kefal, orkinos ve kılıç balığı gibi balıklarda üreme bölgeleri ve üreme zamanlarında çoğu kez kaçak avcılık devam etmektedir. Deniz alası başta olmak üzere diğer alabalıklar akarsuların uygun olan bölgelerinde yöre halkının kendince geliştirdiği yöntemlerle kurulan tuzaklarla üreme göçleri sırasında avlanmaya devam edilmektedir. Göllerde sazan gibi sıcak su balıkları üreme dönemi içinde sportif avcılık anlayışıyla avlanmaktadır. Cezalar yazılı olarak ağırlaştırılsa da, koruma kontrol hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle uygulamada önemini yitirmektedir. Bu gibi bölgelerde koruma kontrol hizmetleri ve eğitim çalışmaları ile yerel halkın sürdürülebilir kaynak kullanımına katılımı sağlanmalıdır.

Avlanan su ürünleri için avlanabilir asgari boyların belirlenmiş olmasına rağmen av araçlarının seçiciliği, av denetimleri ve piyasa kontrolleri yeterince yapılamadığından yasal boy sınırlarının altında su ürünleri avcılığı devam etmekte, stoklar hızla yıpranmaktadır. Hamsi, istavrit ve lüfer üreme boyunun altında avlanmaya devam etmektedir. Kontrol elemanlarının yeterli bilgiye sahip olmamaları bu kısıyımın sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kullanılan av araçları fazla seçici olmadığından, çok küçük bireyler yanında hedef türün dışında çeşitli su ürünleri de avlanmaktadır.

Balıkhaneler dışında satış yapılamayacağı konusunda Kanun hükmü ve getirilen yönetmelik uygulamaya geçirilememiştir. Satabilecekleri hal veya uygun satış yerlerine sahip olmayan balıkçılar kendilerince uygun buldukları kıyılarda avlarını karaya çıkarmakta ve bu alanlarda kayıt dışı ve hijyenik olmayan şartlarda satış yapmaktadırlar. Altyapı hizmetlerinin olmadığı bu ortamlarda fiyat oluşumu genellikle balıkçının aleyhine olmaktadır.

Stokların yıpranmış olması nedeniyle artan av gücü mevcut kaynağı kısa sürede tüketmekte, bu durum sürekli ve düzenli bir avcılık yerine balıkçılarımızı kısa sürede daha yoğun avcılığa yönelmeye zorlamaktadır. Bunun sonucunda özellikle son 5 yıl içinde her yeni av sezonu, nispi olarak bir önceki yıla göre daha kötü geçmektedir.

4.2. Sorunlar

1. Ülkemizde su ürünleri stoklarının büyüklükleri tam olarak belirlenmediğinden avcılığın planlanmasında önemli sorunlar yaşanmaktadır. Tüm ekonomik türler aşırı avcılık tehdidi altındadır. Avlanabilir balık miktarı ve bireysel kota sistemi yoktur.
2. Toptancı balık hallerinde avlanan ve pazarlanan balık miktarını ortaya koyacak bir sistem getirilememiştir. Bu nedenle av istatistikleri ve pazarlanan su ürünleri miktarlarının doğruluğu konusunda verilere güvensizlik duyulmaktadır. Güvensiz veriler üzerinde yapılan idari tasarruflar ve yatırımlar amaçlarına ulaşmaktan uzaktır.
3. Av filosu, stoklarımızın avlanabilir kapasitesinin üzerinde olup bu durum stoklar üzerindeki av baskısını artırmaktadır. Mevcut av filosu soğuk depolama ve diğer alt yapı açısından arzu edilen seviyede değildir.
4. Av araçlarının birçoğunda seçicilik sorunları yaşanmaktadır. Yapılan seçicilik araştırmalarının uygulamaya geçirilme oranı düşüktür.
5. Bazı türlerin üreme zamanları ve üreme bölgeleri tam olarak bilinmediğinden koruma güçlüğü yaşanmaktadır.
6. Balıkçılarımızın açık deniz balıkçılığına yönelmeleri sağlanamadığından yeni av sahaları açılamamıştır.
7. Ülkemizdeki içsu kaynakları yeterince korunmamakta hatta bazıları kurutulmaktadır. Bu da avcılık sahalarının daralmasına ve bazı türlerin yok olmasına neden olmaktadır.
8. Sulama ve kullanma amaçlı yararlanılan su kaynaklarında su alımı sırasında çevre ve su ürünleri zarar görmektedir.
9. Kaynakların ve ekosistemlerin korunmasında genellikle balıkçılar ve balıkçı kitlesinin dışındaki toplumlarda çevre korunmasının öneminin kavranılmadığı görülmektedir.
10. Balıkçıları destekleyen bir kuruluş olmaması, kooperatif ve birliklerin güçsüz olmaları nedeniyle balıkçılar kabzımallarla ön anlaşmalara girmekte, borçlanmakta ve gerçekçi fiyat oluşumu engellenmektedir. Sonuç olarak balıkçılar daha fazla av yapmaya çalışmaktadırlar.
11. Balık satış yerleri ile ilgili standartları içeren yönetmelik henüz uygulamaya geçirilememiştir. Birçok yerde hal ve satış yerleri yoktur. Bu da sağlıklı ve kayıt dışı pazarlamaya yol açmaktadır.
12. Su ürünlerinin korunmasına yönelik hazırlanan sirkülerdeki yasakların takibinde sorunlar yaşanmaktadır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığının merkez ve taşra birimlerinde bu konuda istihdam edilmiş personel sayısının azlığı veya yokluğu nedeniyle hizmet ve denetimler büyük ölçüde aksamaktadır.

4.3. Çözüm Yolları

1. Su ürünleri sektörünün yönetiminde yetki ve sorumluluk dağılımının ortadan kaldırılması ve hizmet kalitesinin artırılabilmesi için Su Ürünleri Genel Müdürlüğü'nün kurulması gerekmektedir.
2. Ülkemizde gerek içsularda gerekse denizlerimizde bulunan su ürünlerinin stokları belirlenmeli, avlanabilir balık miktarları ve bireysel kotalar ilan edilmelidir. Bireysel ve tekne için verilen avcılık ruhsatları tür ve av sahası belirtilerek yeniden tanımlanmalıdır.

3. Balıkçılıkla ilgili olarak yaşanan sorunların ve dağınıklığın önlenmesi için kooperatif, birlik ve üst kuruluşları güçlendirilmeli ve desteklenmelidir.
4. Tekne ve av kayıtları için modern bir anlayışla yeni kayıt sistemi geliştirilmeli, AB uyum sürecinin getirdiği standartlar bu konuda itici güç olarak değerlendirilmeli ve kullanılmalıdır.
5. Balıkçılık yönetimi tüm boyutları ile ele alınmalı, doğal kaynakların kullanımında sürdürülebilirlik prensipleri yanında sosyal ve ekonomik boyut da göz önünde tutulmalıdır.
6. Bakanlık, araştırma yapma ve yaptırma fonksiyonunu tam olarak yerine getirmeli, bu nedenle gerekli ödeneklerle takviye edilmelidir. Su ürünleri konusunda üniversitelerde yürütülen çalışmalar izlenmeli, sonuçları istenmeli ve uygulamaya konulmalıdır.
7. Kullanılmakta olan av araçlarına gerek stokların korunmasına katkı sağlayacak ve gerekse avlanması tamamen yasak olan koruma altındaki yunus, fok, deniz kaplumbağaları ve mersin balığı gibi türlerin avlanmasını önleyecek birtakım yeni donanımlar eklenmesi zorunlu tutulmalı ve bu konuda destek sağlanmalıdır.
8. Üreme sahası olarak bilinen yerler hassas alanlar olarak avcılığa tamamen kapatılmalıdır.
9. Kıyısularda bazı avlak sahaların balıkçılık kooperatif veya birliklerine tahsis edilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
10. Balıkçı filosunun ekonomik olarak kullanılabilmesi ve halkımıza daha fazla ürün sunabilmek için başta komşu ülkeler olmak üzere diğer ülkelerle ikili balıkçılık anlaşmaları imzalanmalı, büyük teknelerin bu avcılığa özendirilmesi uygun olacaktır. Müzakereleri devam eden Karadeniz Balıkçılık Anlaşması ülkesel menfaatler doğrultusunda gözden geçirilmelidir.
11. Ülkemizde doğal göller ve baraj gölleri için yönetim planları hazırlanmalı ve uygulamaya konulmalıdır. Ayrıca, göllerde ekolojik dengeyi bozabilecek balıklandırma faaliyetlerinin engellenmesi gerekir. Bu amaçla bilimsel bir kurul oluşturulmalı, uygun türler seçilmesi durumunda göllerin taşıma kapasiteleri dikkate alınarak balıklandırma yapılmalıdır.
12. Mevcut su kaynakları arazi sağlamak, yeni yerleşim alanları açmak amacıyla daraltılmamalı veya yok edilmemelidir. Kamu yatırımları dahil projeler için ÇED raporu istenmelidir.
13. İçsulardan sulama ya da kullanma amacıyla su alınmak üzere kurulan pompaj istasyonlarından su alımından kaynaklanacak yavru balık zayıflığının önlenmesi için su alım noktalarında koruyucu sistemler mutlaka yapılmalıdır.
14. Yeni baraj projelerinde balık geçitlerine mutlaka yer verilmeli, eski yatırımlar için bu konuda ilave yatırımlara geçilmelidir.
15. Kaynakların korunmasında, ulusal limitlerin yanı sıra, uluslararası standartlar dikkate alınmalı, uluslararası ve bölgesel işbirliği güçlendirilmelidir.
16. Kooperatifçilik ve işleyişi ile balıkçılık konusunda uygulamalı eğitim çalışmaları yapılmalıdır.
17. Koruma kontrol hizmetleri ile görevli ve yetkili kılınanlar arasında koordinasyon sağlanarak, hizmetlerin etkin bir şekilde yürütülmesi sağlanmalıdır.
18. Uzaktan algılama yöntemi ile balıkçı teknelerinin avcılık faaliyetlerinin izlenmesine imkan sağlayacak sistemler kurulmalıdır.

19. Kaynakların ve ekosistemlerin korunması açısından tüketicilerin de duyarlılığını arttıracak faaliyetlere önem verilmeli ve bilinçli bir tüketim toplumu oluşturulmalıdır.
20. Yürürlükteki Su Ürünleri Mevzuatı AB Ortak Balıkçılık Politikası Mevzuatı ile uyum sağlayacak şekilde gözden geçirilmelidir. Tam üyelik sırasında karşılaşılabileceğimiz olumsuzlukları ortadan kaldırmak üzere talep edilecek istisnaların belirlenmesine öncelik verilmeli ve bu konuda zaman geçirilmeden çalışmalara başlanmalıdır.
21. Sektörle ilgili eğitim veren Fakülte mezunlarının mevcut idari yapıda ve gelecekte oluşturulması planlanan organizasyondaki ilgili birimlerde istihdam edilmelerine öncelik verilmelidir.
22. Ülkemizin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlarda ulusal haklarının korunabilmesi amacıyla teknik altyapıya sahip kişilerle her zaman temsil edilmeli ve Bakanlık, üniversite ve özel kuruluş işbirliği sağlanmalıdır.

5. SU ÜRÜNLERİ ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME (AR-GE)

5.1. AB ile İlgili Gelişmeler

Su ürünleri ile ilgili olarak son yılların en önemli gelişmesi hiç şüphesiz gelişen Türkiye – AB ilişkileri sonucu su ürünleri sektöründe AB Ortak Balıkçılık müktesebatına uyum çalışmalarının başlamasıdır.

Su ürünleri sektöründe Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri ilk kez 1990'lı yıllarda AB'nin Türkiye'den üye ülkelere ithal edilen su ürünlerine, kendi kalite kriterlerine uymadığı gerekçesiyle yasaklar koymasıyla başlamıştır. Özellikle 1998 yılında Türkiye'den ithal edilen tüm su ürünlerine yasak getirilmiştir. Getirilen bu yasaklamalar sonucu yetkili otorite olarak Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, aldığı bir dizi önlemlerle AB'ye ihraç edilen tüm su ürünlerinde AB standartlarına uyumu sağlamış ve 1998 yılında taze ve donmuş balığa (özellikle çipura ve levrek), bir yıl sonra ise çift kabuklu yumuşakçalara uygulanan yasağın kaldırılmasını sağlamıştır (Çelikkale ve ark., 1999a).

Türkiye su ürünleri sektörü AB Ortak Balıkçılık Politikası (OBP) ile ilişkisi, Haziran 2002 yılında başlayan "Su Ürünleri Sektöründe AB Müktesebatının Yasal Uyumundan Sorumlu Türk Otoritelerinin Desteklenmesi" konulu proje ile başlamıştır. Yaklaşık bir yıl süren proje ile genel olarak; su ürünleri ile ilgili kurum ve kuruluşların yasal, kurumsal, teknik ve uyum süreci ile ilgili yatırım alanlarında kapasitelerinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Spesifik amaçlar ise:

1. Analiz ve öncelik belirleme yoluyla AB'ye uyum için stratejik bir planın tanımlanması;
2. AB balıkçılık *müktesebatına* uyum için "yeni" temel ve ikincil yasal mevzuatın hazırlanması ve/veya mevcut mevzuatın gözden geçirilmesi;
3. Kurumsal gereksinimlerin belirlenmesi ve AB'ne uyumlu mevzuatın yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde yürütülmesi, uygulanması ve izlenebilmesi için reform önerilerinin belirlenmesi;
4. Türkiye'nin AB'ne üyelik öncesi yardımdan yararlanılabilmesi için temel alan ve önceliklerin belirlenmesi, planlanması, kurumsal yapılanma ve yatırım projelerinin hazırlanması.

Proje esnasında farklı kuruluşları (TKB'nin ilgili tüm birimleri, AB Genel Sekreterliği, Sahil Güvenlik Komutanlığı, DİE, DSİ, Denizcilik Müsteşarlığı, özel sektör) oluşan bir "Su Ürünleri Çalışma Grubu" kurulmuştur. Söz konusu grup üyeleri ve ilgili diğer personel çalıştaylarda AB OBP konusunda eğitime tabi tutulmuş, Türk ve AB mevzuatları karşılaştırılarak eksiklikler ortaya konmuş, önemli AB yönetmelik ve direktifleri Türkçe'ye çevrilmiştir. Proje sonunda "Su Ürünleri Sektörü – AB Müktesebatına (*Acquis*) Yasal ve Kurumsal Uyum" başlıklı esas proje hazırlanarak AB'ne sunulmuştur. 2004 yılının ilk aylarında başlaması öngörülen proje öncelikle Türkiye'nin AB üyesi ülkeler arasından twinning (eş) ülke veya ülkeler seçmesini öngörmektedir. Twinning ortakları olarak Almanya, Hollanda ve İsveç konsorsiyumu seçilmiş olup, projenin 2005 yılının başında başlaması beklenmektedir. Twinning ülkeler tarafından atanacak bir proje lideri ve eş lider tarafından yürütülecek bu projede özellikle ana limanlardan bilgi toplama ve model bir balık hali kurulması amacıyla yatırım yapılması öngörülmektedir. Proje süresince gerçekleştirilecek başlıca faaliyetler ise:

1. Kurumsal güçlendirme, yasal ve yapısal politika: Kurumsal gelişme, su ürünleri politika ve planlama biriminin kurulması, yeni su ürünleri mevzuatının hazırlanması, sektör stratejisi ve planı hazırlanması, su ürünleri ile ilgili tarafların katılımının güçlendirilmesi;
2. Koruma, kontrol ve kaynak yönetimi: Su ürünleri ve Sahil Güvenlik personelinin eğitimi, fiziksel altyapının geliştirilmesi, balıkçılık yönetim planlarının hazırlanması ve bilimsel danışmanlık sağlanması;
3. Su ürünlerinde ortak pazar organizasyonu: Üretici birliklerinin kurulması, balık hallerinin yerel kontrolü, pazarlama eğitimi, pazara müdahale mekanizmalarında finansman, pazar istatistiklerinin toplanması, model bir su ürünleri hali tasarımı;
4. Balıkçı gemisi sicili ve Su Ürünleri Bilgi Sistemi (SÜBİS): SÜBİS'in tasarımı ve kurulması, Su Ürünleri Bilgi Merkezi (SÜBİM) kurulması ve geliştirilmesi, Balıkçılık İzleme Merkezi (BİM) ve Gemi İzleme Sistemi (GİS) kurulması, balıkçı gemileri sicil sisteminin geliştirilmesi, eğitimcilerin eğitimi.

5.2. Su Ürünleri Sektöründe AR-GE Gereksinimleri

1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı sektörle ilgili araştırmaları yapmak ve yaptırmakla yükümlüdür. Araştırmaların büyük bir çoğunluğu TKB bünyesinde Trabzon (Merkez), Bodrum, Eğirdir ve Elazığ'da bulunan araştırma enstitüleri tarafından yürütülmektedir. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı sektörle ilgili ülkesel boyutlu araştırma projelerini, TÜBİTAK daha küçük ölçekli bilimsel hedefleri olan araştırma projelerini desteklemekte, bu amaçla üniversitelere mali destek sağlamaktadır. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde kurulan Su Ürünleri Fakülteleri, Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi, ODTÜ, Dokuz Eylül Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri, Deniz Teknolojisi ve İşletmeciliği Enstitüleri balıkçılık ve deniz bilimlerine ilişkin araştırma faaliyetlerini sürdürmektedir. Son yıllarda araştırma potansiyeli ve ihtiyaçların artmasına karşın araştırmaya ayrılan bütçenin çok düşük olması araştırma faaliyetlerini sınırlandırmaktadır.

Kaynakların etkin yönetimi ve avcılık ve yetiştiricilik yoluyla su ürünleri üretiminde sürdürülebilir gelişimin sağlanabilmesi için gereksinim duyulan başlıca AR-GE faaliyetleri aşağıda verilmiştir.

1. Su ürünleri üretimi genel olarak tarımsal bir faaliyet olarak değerlendirilmesine rağmen geleneksel tarım ve hayvansal üretimden önemli farklılıklar arz etmektedir. Nitekim Avrupa Birliği'nde de tarımdan ayrı bir politika (Ortak Balıkçılık Politikası) ve idari yapıya (XIV. Genel Müdürlük) sahiptir. Bu nedenle ülkemizde de ivedilikle su kaynaklarının korunması ve yönetiminden, üretim, yetiştiricilik, balık sağlığı, ürün kalitesi, araştırma - geliştirme, ekonomik ve uluslararası ilişkilere kadar su ürünleri ile ilgili tüm faaliyetler kurulması gereken **Su Ürünleri Genel Müdürlüğü'nün** yetki ve sorumluluğunda toplanmalıdır. Genel Müdürlüğün ana birimleri arasında balıkçılık ve kaynak yönetimi, yetiştiricilik, bilgi merkezi, AR- GE, ekonomi, mevzuat ve dış ilişkiler yer almalıdır. Genel Müdürlük bölgesel birimlere (Müdürlüklere) sahip olmalıdır.
2. AB Ortak Balıkçılık mevzuatına uyum amacıyla ya mevcut 1380 Sayılı su ürünleri kanunu büyük ölçüde revizyona tabi tutulmalı veya tercihen yeni bir su ürünleri kanunu hazırlanmalıdır. Her iki durumda da gelişen yetiştiricilik ile ilgili yasal gereksinimlere büyük önem verilmelidir.
3. Su ürünleri sektörünün yönetiminde bütünlük ve etkinliğin sağlanması amacıyla tüm ilgili tarafların (kamu, üretici, sanayici, üniversite, yerel yönetim, sivil toplum örgütleri) temsil edildiği "Ulusal Su Ürünleri Konseyi" kurulmalıdır. Su ürünleri ve su ürünleri yetiştiriciliği danışma kurulları ise Konseye bilimsel destek sağlamalıdır.
4. Su ürünleri ile ilgili AR-GE önceliklerini belirlemek, kaynakların etkin kullanımını sağlamak ve ilgili kurumlar arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla TÜBİTAK bünyesinde "su ürünleri araştırma grubu" oluşturulmalı veya mevcut araştırma grupları içerisinde su ürünleri araştırmalarına daha fazla destek sağlanmalıdır.
5. Su Ürünleri Araştırma Enstitüleri kurulacak mutlaka Genel Müdürlük bünyesinde yer almalı ve yeni bazı düzenlemelere gidilmelidir. Kuzey Ege, Marmara ve Batı Karadeniz'de faaliyet gösterecek bir araştırma enstitüsü kurulmalı, Beymelek Su Ürünleri Üretim Merkezi Araştırma Enstitüsü haline getirilerek özellikle yetiştiricilik ve kıyı yönetimi konularda Akdeniz'de saygın bir enstitüsü haline gelmesi sağlanmalıdır. Kepez Su Ürünleri Üretim İstasyonu ve Egridir Su Ürünleri Araştırma Enstitüsü birleştirilerek içsular, balıklandırma ve içsu balıkları yetiştiriciliğinde uzmanlaşması sağlanmalıdır.
6. Araştırma yasası acilen çıkarılarak araştırma enstitülerinin nitelikli işgücü artırılmalı, akademik kariyer teşvik edilmeli ve akademik kariyer yapmış olanların özlük hakları iyileştirilmelidir. Araştırma enstitülerine ve araştırmacılara bilimsel araştırma, yayın ve araştırma işbirliği konularında özerklik verilmelidir.

7. Araştırma alt yapısının iyileştirilmesi amacıyla gerekli tüm önlemler ivedilikle alınmalıdır. Yatırım programı bütçelerinden su ürünleri sektörüne ayrılan kaynağın önemli bir kısmı araştırma proje faaliyetleri ile alt yapının güçlendirilmesine tahsis edilmelidir. Üretici dernek, birlik ve işletmelerinin su ürünleri eğitim ve AR-GE faaliyetlerine mali katkı sağlaması veya kendi AR-GE birimlerini kurmaları teşvik edilmelidir.
8. AB üyelik müzakerelerinde Ortak Balıkçılık Politikası ile ilgili müzakereleri yürütecek uzmanlar ekibi acilen kurularak gerekli hazırlıklar yapılmalıdır.
9. Üniversiteler, Bakanlık, su ürünleri araştırma enstitüleri ve özel sektör arasındaki işbirliği artırılmalıdır. Araştırmalarda tekrarlardan kaçınmak amacıyla uygulamaya yönelik araştırmalar daha ziyade su ürünleri araştırma enstitüleri, yeni gelişimlere yönelik araştırmalar ise üniversiteler tarafından yürütülmelidir. Araştırma konuları, ulusal plan ve acil gereksinimlere göre belirlenmeli, araştırma sonuçlarının yayınlanması ve pratik sonuçlarının yetiştiricilere ulaşması sağlanmalıdır.
10. Su kalitesi, gıda, yem, biyokimyasal analizler ve moleküler genetik konularında akreditasyona sahip bölgesel ve ulusal referans laboratuvarları kurulmasına destek verilmelidir.
11. Planlama, yönetim, araştırma ve yatırımda gereksinim duyulan tüm verilerin toplanabilmesi ve veri kalitesini artırmak amacıyla etkin bir veri toplama, işleme ve dağıtım sistemi geliştirilmelidir.
12. Deniz ve içsularda acilen ulusal stok tespit çalışmaları yapılarak avlanabilecek yıllık av miktarları (TAC) belirlenmeli, bunların dağıtımına ilişkin esaslar geliştirilmelidir. Bu çalışmalarda ekosistemlerin durumları da irdelenerek ekosisteme dayalı stok yönetim yaklaşımlarına geçilmelidir. Bu amaçla araştırma enstitüleri tarafından kullanılacak tam donanımlı bir araştırma gemisine ihtiyaç duyulmaktadır.
13. Ulusal bir proje ile su kaynaklarının biyolojik çeşitliliğı ve gen kaynakları belirlenmeli ve su kaynaklarının yönetiminde (avcılık ve yetiştiricilik dahil) bunların korunması öncelikli ilke olarak benimsenmelidir.
14. Çevresel etkileşimler uzun vadede yetiştiriciliğın gelişimi sınırlayıcı önemli faktörlerden biri olmaya devam edecektir. Bu nedenle üretime başlanmadan Çevresel Etki Değerlendirme ve daha sonra çevresel etki izleme rutin uygulama haline getirilmelidir.
15. Yetiştiriciliğın yaygın olduğı kıyısız bölgelerde (örneğin, Muğla, İzmir, Ordu) göl, gölet ve baraj gölleri ile akarsu havzalarında (Trabzon – Maçka ve Uzungöl) bütünleşik alan yönetim programları hazırlanarak uygulamaya konmalıdır. Bu amaçla birbirine yakın çiftliklerin ortak yönetim stratejileri belirlenmelidir.
16. Yetiştiricilikte yeni üretim sistemi ve teknoloji kullanımı teşvik edilmelidir. Özellikle kıyı ötesi kafesler, kapalı devre sistemler ve polikültür ya da ekolojik yetiştiricilik sistemlerinin geliştirilmesi amacıyla AR-GE programları hazırlanmalıdır.

- 17.** Yetiştiricilikte tür ve sistem çeşitliliğinin artırılması amacıyla halen yetiştiricilik teknolojisi mevcut türlerle (doğal alabalık, kerevit, yılan balığı, mersin balığı, sazangiller, turna, yayın, tatlısu levreği, kefal, karides, midye, istiridye, akivades) ilgili sorunlar çözülmeli, potansiyel türlerin (sinagrit, sivriburun, lüfer, orfoz, eşkina, orkinos (yavru), pisi, mezgıt, kalamar) üretim teknikleri irdelenmeli, mevcut ve potansiyel türler için yeni üretim teknoloji veya sistemlerinin geliştirilmesi amacıyla AR-GE teşvikleri sağlanmalıdır.
- 18.** Mevcut kuluçkahanelerin modernizasyonları sağlanmalı, özellikle alabalık yetiştiriciliğinde uzmanlaşmış kuluçkahanelerin kurulması teşvik edilerek yıl boyu yumurta – yavru üretimi sağlanmalıdır. Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsüne bağlı alabalık ve kalkan, Beymelek’de çipura/levrek ve Kepez’de sazan damızlık stok yönetimi ve ıslah merkezleri kurulmalıdır.
- 19.** Yetiştiricilikte dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla öncelikle Artemia, yoğun mikroalg ve mikrokapsüllü yem ve zenginleştirici üretimine yönelik AR-GE faaliyetlerine önem verilmelidir. Benzer şekilde yem üretiminde balık unu ve yağını ikame edebilecek alternatif yem maddeleri ile ilgili çalışmalar desteklenmelidir.
- 20.** Üreticilerin dernek ve birlikler halinde örgütlenmeleri teşvik edilmelidir. Bu amaçla destek ve teşviklerinin sağlanmasında birliklerin onayı zorunlu hale getirilmelidir. Dernek ve birliklerin “sorumlu balıkçılık” ve “iyi yetiştiricilik uygulamaları”, kalite kontrolü, dağıtım ve fiyat istikrarı konularında sorumluluk almaları sağlanmalıdır.
- 21.** Su Ürünleri Fakülte ve Yüksek Okullarının alt yapı olanakları iyileştirilmelidir.
- 22.** Su ürünleri ve deniz bilimleri fakülteleri ile yüksek okullarından mezun olan kişilerin aldıkları su ürünleri ve balıkçılık teknolojisi mühendislerinin unvanlarını ve yasal yetkilerini kuracakları odalar vasıtası ile belirlemeleri ve yasal hakları ile ilgili gelişmelere sahip çıkmaları sağlanmalıdır.
- 23.** Su ürünleri sektörünün ulusal ekonomi ve bölgesel kalkınmadaki rolünün tam olarak belirlenmesi amacıyla ulusal düzeyde sosyo-ekonomik bir çalışma gerçekleştirilmelidir. Balıkçı, yetiştirici, işlemeci, pazarlamacı ve ilgili kamu çalışanlarının sosyo-ekonomik durumlarını (eğitim, gelir düzeyi, aile yapısı, sosyal statü, örgütlenme, davranış ve çevre duyarlılığı vb) ortaya koyacak böyle bir çalışma aynı zamanda Ortak Balıkçılık Politikasına geçişte alınacak önlemlerle ilgili bir hazırlık olacaktır.

HAYVAN VE SU ÜRÜNLERİ SAĞLIĞI VE ÇEVRE İLİŞKİLERİ

1. BÜYÜKBAŞ VE KÜÇÜKBAŞ HAYVAN SAĞLIĞI

1.1. Giriş

Hayvancılık; hayvan yetiştiriciliği, hayvansal üretim, hayvan sağlığı hizmetleri ve insan sağlığına yönelik koruyucu sağlık hizmetlerini kapsayan geniş bir faaliyet alanını ifade eder. Hayvancılık işletmelerinde hedeflenen verimlilik ve karlılığın temini için, verim kapasitesi yüksek hayvanlara sahip olma yanında bilinçli bakım – besleme ve yeterli sağlık hizmetinin verilmesi şarttır. Tüm üretim faaliyetlerinin insan refahı ve yaşam kalitesinin yükseltilmesini hedef aldığını değerlendirdiğimizde, artan ülke nüfusumuza ve hedeflenen ulusal gelir düzeyimize paralel olarak hayvancılık faaliyetlerinin de relatif olarak büyümesi doğal olarak beklenen bir sonuçtur. Gerçekte hedeflenen sayısal büyüklükten çok üretim rakamlarındaki artışlardır. Aksi takdirde sektörel bir dışa bağımlılık ortaya çıkar. Bu nedenle hayvancılık sektöründe;

- (I) Genetik potansiyelin geliştirilmesi,
- (II) Küçük İşletme sayısının azaltılması, işletme büyüklüklerinin artırılması
- (II) Üretim maliyetlerinin düşürülmesi
- (IV) Hayvan sağlığı hizmetlerinde kalitenin artırılması, kolay ulaşılabilir hale getirilmesi ve finansman modelinin şekillendirilmesi
- (V) Stratejik AR-GE faaliyetlerinin yönlendirilmesi ve finansmanı konularında ulusal politikaların geliştirilmesi ve uygulanması önem arz etmektedir.

Sağlık hizmetinin ülkesel boyutta yeterince verilememesi hayvansal üretimi, milli ekonomiyi, gıda güvenliğini dış ticareti, hayvan ve insan sağlığını önemli ölçüde etkilemektedir. Hastalıklar nedeni ile oluşabilecek temel kayıp şunlardır;

- Verim kaybı,
- Hayvan ölümleri nedeniyle meydana gelen ekonomik kayıplar,
- Damızlık materyalinin azalması
- İlaç ve ilave tedavi giderleri
- Tarımsal ürün ticari kaybı
- İnsan sağlığının etkilenebilmesi

Ekonomik büyüklük bazında ülkemizden çok daha ileride bulunan ve gelişmiş ülkeler olarak kabul ettiğimiz ülkelerin bir çoğunda toplam ekonomik faaliyetler içinde hayvansal üretimin payı düşük olmasına rağmen- hayvancılık sektörü ve hayvan sağlığı hizmetleri direkt veya dolaylı olarak desteklenmeye devam etmektedir. Diğer taraftan entansif tarım uygulamalarına paralel olarak ortaya çıkan sorunlar (ekolojik dengenin bozulması, tarımsal ve hayvansal ürünlerdeki kalıntı problemleri vb.) hayvan sağlığı ile birlikte insan sağlığı açısından da tehdit oluşturmaktadır. Bu konuda yükselen bir değer olarak organik hayvansal üretimin desteklenmesi önemlidir.

1.2. Mevcut Durum ve Sorunlar

1.2.1. Hayvan Varlığı ve Hayvancılık İşletmeleri

Türkiye hayvan varlığı olarak zengin sayılabilecek bir konumdadır. Ülkemizde 10 milyondan fazla sığır ve 30 milyondan fazla küçükbaş ruminant bulunmaktadır. Kümes hayvanlarının oranı da her geçen gün artmaktadır. İpek böcekçiliğindeki

gerileme ise ekstrem bir durum olarak göze çarpmaktadır. Hayvancılık işletmelerinin ideal olarak büyükbaş hayvanlar için 100 baş, küçükbaş hayvanlar için en az 250 baş olması gerektiği düşünülürse, ülkemizde bu kriterleri sağlayan işletmelerin oranının %1'den düşük olduğu görülmektedir.

1.2.2. Hayvan Sağlığı Hizmetlerinin Organizasyonu

Ülkemizde hayvan sağlığı hizmetleri veteriner hekimler ve veteriner sağlık teknisyenleri tarafından verilmektedir. İl ve ilçelerde Tarım Bakanlığı taşra teşkilatına bağlı olarak yürütülen hizmetler, merkezde ise Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Faaliyetleri, araçları ve amaçları ile birbirinden çok farklı yapıya sahip olan hayvan sağlığı ve bitki sağlığı uygulamalarının organizasyon şemasında aynı çatı altında toplanması idare ve uygulama yönünden problemler doğurmakla birlikte mesleki hususatlara da zemin hazırlayabilmektedir.

Hayvan sağlığı hizmetlerinin önemli bir kolu olan özel veteriner Poliklinikleri (serbest veteriner hekimler) de başta büyük şehirler olmak üzere tüm yurttaki sağlık hizmetlerine katılmaktadır. İlgili mevzuat hükümlerine göre salgın hastalıklarla mücadelede ihtiyaç duyulduğunda Tarım ve Köyşleri Bakanlığı serbest çalışan veteriner hekimlerden de yararlanabilmektedir.

Sağlık hizmetlerinin ayrılmaz bir parçası olarak hayvansal ürünler üretim ve satış birimleri ile hijyen denetim birimleri de göz ardı edilemez. Bu konularda, sağlık veya gıda hijyeni alanında eğitim almamış lisans mezunlarının da ilgili yasa ve yönetmelik gereği sorumlu yönetici olarak görev alması mümkündür.

Ülkemizde son yıllarda, organik bitkisel üretime paralel olarak organik hayvansal üretim de önemli gelişmeler kaydedilmektedir. Ancak, organik hayvancılık yapan yetiştiricilerin geçiş sürecinde ve sertifikalandırmaya kadar geçen süre içerisinde Bakanlıkça yetkilendirilmiş olan Kontrol ve/veya Sertifikasyon Kuruluşları tarafından yıl içerisinde en az bir defa denetimleri yapılmak zorunluluğu bulunmakta olmasına rağmen söz konusu bu kuruluşlarda veteriner hekim istihdamı mevcut değildir. "Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik" kapsamında kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşlarında kontrolör olarak gıda, su ürünleri, balıkçılık teknolojisi ve ziraat mühendisleri ile veteriner hekimler yetkilendirilmektedir. Oysa organik hayvancılık yapılan işletmelerde ön planda olması gereken ilkeler hayvan refahı ve sağlığıdır. Dolayısıyla kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşlarında kontrolör olarak Veteriner hekimlerin istihdamı için gereği yapılmalıdır.

1.2.3. Hayvan Hastalıkları

Türkiye coğrafi konumu ve 7 ülkeyle kara sınırına sahip olması gibi nedenlerle sürekli olarak salgın hastalık tehdidi altındadır. Salgın hastalıklarla mücadele konusunda son yıllarda başarılı bir örnek olarak sığır vebası hastalığının eradikasyonu ve hastalıktan ari konuma ulaşılması gösterilebilir. Ancak Şap, Koyun keçi vebası (PPR), Mavi dil, Koyun keçi çiçeği, Kuduz, Brusella, Tüberküloz, Paratüberküloz, Listerioz ve Şarbon hastalıkları için aynı iyimser tablo söz konusu değildir. Bazı Avrupa Birliği (AB) ülkeleri Sığır Löykozu, Enfeksiyöz Bovine Rhinotracheitis (IBR) ve Bovine Viral Diarrhea (BVD) virus enfeksiyonları için kontrol-eradikasyon programları başlatmış ve

başarılı sonuçlar elde etmiştir. Bu konuların ileride AB içerisinde hayvan ve hayvansal ürün ticaretinde sorun yaratabileceği değerlendirilmeye alınmalıdır.

Şap hastalığı sığır ve koyun varlığımızda zaman zaman endemik olarak görülmesine karşın, Trakya bölgesinde son yıllarda görülmemektedir. Ülke genelinde kampanya tarzında yoğun aşılama yapılmaktadır. AB entegrasyonu kapsamında bu hastalığın uzun vadede yok edilmesi zorunludur. Hastalık nedeniyle her türlü tarımsal ürün ticareti engellenebilmektedir.

Zoonoz ve salgın hastalıkların yanında ülkemiz hayvancılığını ilgilendiren diğer önemli sağlık sorunlarını, metabolizma hastalıkları (ketosis, hipokalsemi, karaciğer yağlanması), mastitis, ayak hastalıkları, infertilite ve paraziter hastalıklar oluşturmaktadır. Bu hastalıkların oluşumu yetiştiricinin bakım, besleme konularındaki yetersizliği ile yakından ilişkilidir.

İhbar ve Karantina sisteminin yeterince etkin uygulanamaması bulaşıcı hastalıkların önlenememesinde önemli rol oynamaktadır.

1.2.4. Hayvan Sağlığında Görevli Personel Sayıları

Bakanlık bünyesinde hizmet veren birimlere uzun bir süre veteriner hekim alınmaması bu konudaki ihtiyacı daha da artırmıştır. Son dönemde KPS ile yapılan yerleştirmede belli bir miktar veteriner hekimin özellikle doğu illerine yerleştirilecek olması açığı nispeten hafifletebilir, ancak yeterli olduğu söylenemez. Ülkemizin mevcut hayvan varlığı ve hastalıkların durumu, AB entegrasyonunda yüklenen yeni sorumluluklar, veteriner hekim ihtiyacını giderek artırmaktadır. Son dönemde uygulamaya konulan 1000 köye 1000 tarım danışmanı projesinde görev alacak veteriner hekimlerin bu alandaki çalışmaları ve proje sonuçları takip edilmelidir.

Hayvan sağlığında gözlenen önemli eksikliklerden birisi de veteriner hekimlerin kamu kurumlarında uzmanlık dallarının gerektirdiği birimlerde görev alamaması ve Bakanlık Teşkilatı ile Veteriner Fakülteleri arasındaki bilimsel işbirliğinin istenen düzeyde olmamasıdır.

1.2.5. Hayvan Sağlığı Teşhis Hizmetleri

Türkiye’de hayvan sağlığı teşhis hizmetleri ağırlıklı olarak Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’na bağlı enstitü ve Veteriner Fakülteleri laboratuvarlarında gerçekleştirilmektedir. Sınırlı sayıdaki özel teşhis laboratuvarı da bu konuda katkı sağlamaktadır. Gerek kamu gerekse özel laboratuvarlardaki uzman veteriner hekim sayısının azlığı en önemli kısıt olarak görülmektedir. Bu alandaki laboratuvarların akreditasyon çalışmaları devam etmektedir.

1.2.6. Finansman

Veteriner hizmetlerine ayrılan bütçenin yetersizliği öteden beri bilinen ve söylene gelen bir tespittir. Bu tablo özellikle tazminatlı hastalık çıkışlarında belirgin olarak göze çarpmaktadır. Halk sağlığı açısından da oldukça önemli olan ve son zamanlarda yükseliş trendine geçen sığır tüberkülozu ve bruselloz ile mücadelede tazminat ödeme problemi nedeniyle pasif kalındığı görüşü ağırlıktadır.

Hayvan hastalıkları ile mücadele çalışmalarında sürekliliği olan bir fon mevcut değildir.

1.2.7. Hayvan Hareketleri

Hayvan hareketlerine ilişkin hususlar 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu ile belirlenmiştir. Son yıllarda Bakanlık Teşkilatı tarafından uygulanan hayvanların tanımlanması ve tescili ile ilgili kayıt sistemi olumlu gelişmeler sağlamıştır. Ancak bu konudaki yetersizlikler göz ardı edilemez. Kontrolsüz hayvan hareketleri nedeniyle bulaşıcı hastalıklar ülkemizin dört bir yanına hızla yayılabilmektedir. Ayrıca kurban bayramı dönemlerindeki yoğun hareketlilik sistemi tehdit etmektedir. Bu gibi dönemlerde farklı hayvan türlerinin aynı mekanlarda barındırılmasına bağlı olarak, normalde görülme sıklığı düşük olan Sığırların kataral fever (koriza) gibi hastalıklar yoğun olarak ortaya çıkabilmektedir.

Salgın hastalıkların büyük bir çoğunluğunun ülkemize, Ortadoğu, Yakındoğu ve Kafkas ülkelerinden bulaştığı acı bir gerçektir. Kontrolsüz ve kaçak yapılan hayvan nakilleri günümüzdeki nakliye araçlarının da kullanılmasıyla sadece sınırlarda kalmayıp kısa sürede ülkenin her yanına yayılabilmektedir.

1.2.8. Hayvan Neslinin İyileştirilmesi ve Sağlık Hizmetleri

4631 Sayılı Hayvan Islahı Kanunu ve ilgili yönetmelikler mevcut genetik potansiyelin artırılmasına yönelik düzenlemeleri yapmaktadır. Ancak yurt genelinde suni tohumlama sayıları ve başarı oranlarının istenen düzeylerde olmadığı bilinmektedir. Bu açığın telafisinde ilgili kanunda da yer verilen köy damızlıkları uygulaması yürütülmektedir. Ancak bu boğalar özellikle genital yolla bulaşan viral enfeksiyonları çiftleştikleri enfekte ineklerden almakta ve bir noktadan sonra sağlıklı bireyler için enfeksiyon kaynağı durumuna geçmektedir. Bu ve benzeri nedenlerle söz konusu enfeksiyonların görülme sıklığı Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerimizde diğer bölgelerimize oranla çok daha yüksek değerlere sahiptir. Ayrıca boğa istasyonları da benzer bir tablo sergilemektedir. Özel sun'i tohumlama istasyonları yeterince desteklenmemektedir. Embriyo transferi çalışmaları da hızlandırılmalıdır.

1.2.9. Damızlık Hayvanların Seçimi ve İthalı

Ülkemizde geçmiş dönemlerde yoğun bir şekilde canlı hayvan ve hayvansal ürün ithalatı gerçekleştirilmiştir. Günümüzde de özellikle yeni kurulan büyük kapasiteli işletmeler “damızlık” olarak yurt dışından düve teminine gidebilmektedir. Temelde yurt içinde yüksek verim kapasiteli hayvanların bulunamaması nedeniyle başvuru bu yol hayvan sağlığı yönünden ciddi problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu tür dış alımlarda hayvanların ve orijin aldığı bölgenin gözlenebilir özellikleri baz alınmakta ve bu özellikler ithalat noktasındaki resmi veteriner hekimin beyanıyla belgelendirilmektedir. Diğer taraftan hayvan ve hayvansal ürün ithalatları kamu oyununda BSE riski açısından tedirginlik yaratmaktadır.

1.2.10. Aşı, İlaç ve Biyolojik Madde Üretimi, İthalatı ve Kullanım

Ülkemizde veteriner hekimlik alanında kullanılan yerli aşı ve biyolojik maddelerin büyük bir çoğunluğu Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı enstitülerde ve sınırlı bir miktarı da özel sektör tarafından üretilmektedir. Özellikle küçük hayvan hekimliği alanında kullanılan aşılardan bir çoğu yurt dışından temin edilmekte ve ülke kaynakları uluslararası şirketlere akmaktadır.

Hayvancılık sektöründe diğer önemli bir sorunda bilinçsizce ilaç kullanımıdır. Genellikle hayvan sahipleri tarafından kontrolsüz olarak uygulanan ilaçlar ülke ekonomisine büyük zarar vermesinin yanında hayvan ve insan sağlığını da riske atmaktadır. Özellikle organik hayvan yetiştiriciliğinde bu durum çok daha önem kazanmaktadır.

“Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik”in hayvan sağlığı bölümünde bahsi geçen ve hayvan hastalıkları ile mücadelede faydalanılması istenilen diğer tedavi metodlarından Homeopatı ve Fitopatı gibi alternatif tedavi metodlarının kullanımının sağlanması için bu konuda eğitilmiş veteriner hekimlere ihtiyaç vardır. Söz konusu bu tedavi metodları ile ilgili Avrupa Birliği Üye Ülkeleri ve diğer ülkelerde eğitim veren en az 3 yıl süreli eğitim programları mevcuttur.

1.2.11. Eğitim, AR-GE ve Yayın Faaliyetleri

1.2.11.1. Eğitim

Ülkemizde veteriner hekimlik eğitimi tamamı devlet üniversitelerine bağlı bulunan toplam 17 fakültede yürütölmektedir. Bu sayı AB ölkelerine ve diğer gelişmiş ölkelere kıyasla oldukça abartılı görölmektedir. Fakölte sayısının toplam nüfusa oranına baktığımızda da benzer bir durum mevcuttur. Yaklaşık 80 milyon nüfuslu Almanya'da 5 veteriner faköltesi mevcuttur. Ülkemizdeki veteriner faköltelerinin çok fazla olması öğretim üyesi ve elemanı açığı doğurmakta, dolayısıyla veteriner faköltelerindeki eğitim kalitesini düşürmektedir. Dağılan kaynaklar eğitimin kalitesini de olumsuz yönde etkilemektedir. Hayvan sağlığı hizmeti üreten Tarım ve Köyişleri Bakanlığı kadrolarında uzmanlık eğitimi ve meslek içi eğitim yeterli düzeyde değildir. Veteriner Hekimliği Uzmanlık Yönetmeliğinin iptal edilmiş olması ve bu konuda yeni bir yönetmeliğin yayınlanamamış olması büyük bir sorun oluşturmaktadır.

Ayrıca, kurumlar arası geçişlerde alanı ile ilgili olmayan konularda uzun süre görev yaptıktan sonra Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na geçen personelin, Bakanlık mevzuatı ve işleyişi konularında yetersiz olduğu görölmektedir.

1.2.11.2. AR-GE Faaliyetleri

Ülkemizde hayvan sağlığı alanında araştırma ve geliştirme faaliyetleri başta üniversiteler olmak üzere, TÜBİTAK ve Bakanlığa bağlı enstitülerde yürütölmektedir. Ancak geliştirme faaliyetlerinin en geçerli kriteri olarak elde edilen “yeni patent sayısı”nı göz önüne aldığımızda çok da aydınlık bir tabloyla karşılaşmayacağımız

ortadadır. AR-GE faaliyetlerinin önündeki en önemli kısıt olarak kurumsal bütçelerde AR-GE 'ye ayrılan payın düşüklüğü gösterilebilir. Bununla birlikte üniversitelerde teknik personel (ara eleman) yetersizliği ile özellikle Bakanlığa bağlı enstitülerde uzman personel sayısının kısıtlı olması ve üretim faaliyetlerinin ön planda tutulması gösterilebilir. Bu durum başarılı ve yetişmiş personelin teşvikini kırmakta ve beyin göçünü hızlandırmaktadır. Araştırma faaliyetlerinde Üniversite Bakanlık işbirliği yeterli düzeyde değildir. Ayrıca ülkemizin mevcut hayvan sağlığı ile problemleri irdeleyen araştırma projelerine yeterli maddi destek sağlanmamaktadır.

1.2.11.3. Yayın Faaliyetleri

Hayvan sağlığı alanındaki yayınlar daha çok üniversitelerde (veya üniversite öğretim üyelerince hazırlanarak özel sektörde) bastırılan ders kitapları ve bakanlık tarafından bastırılan broşürlerle yürütülmektedir. Bir çok veteriner fakültesinin, Bakanlığa bağlı enstitülerin ve bazı meslek örgütlerinin periyodik olarak basılan bilimsel amaçlı dergileri mevcuttur. Yetiştirici eğitime yönelik (hayvan sağlığı, organik hayvancılık, iyi tarım uygulamaları konularını da kapsayan) yayın faaliyetlerinin sınırlı olduğu görülmektedir. Hayvan sağlığı alanındaki araştırma sonuçlarının pratiğe aktarılmasında sıkıntılar mevcuttur.

1.3. Çözüm Önerileri

1.3.1. Hizmet Üretimi

Dünya Hayvan sağlığı Teşkilatı (OIE), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Sağlık ve Bitki sağlığı Anlaşması (SPS). Birleşmiş Milletler gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO), Avrupa Komisyon (AB) gibi taraf olduğumuz uluslararası anlaşmalardan doğan sorumluluk gereği, veteriner hizmetleri ile ilgili merkezi otorite ve buna bağlı taşra teşkilatı bölgesel laboratuvar ve sınır kontrol noktalarının olduğu bağımsız bir veteriner teşkilatı kurulmalıdır.

1.3.2. Personel Politikası

1. Hayvan sağlığı hizmetlerinde görev alacak personel ihtiyaçları hizmet verilecek bölgenin sosyal ve coğrafi yapıları ve hayvan varlığı dikkate alınarak gerçekçi bir şekilde belirlenmelidir.
2. Belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda atamalara öncelik verilmelidir.
3. Veteriner Hekimlik Uzmanlık Eğitiminde mevcut sorunlar giderilerek tekrar başlanmalıdır.
4. Veteriner Enstitülerinin döner sermaye sorunu çözülüp motivasyonları sağlanmalıdır.

1.3.3. Finansman

Hayvan sağlığına ayrılan bütçe artırılmalı ve bu artış ağırlıklı olarak koruyucu-önleyici hizmetler yönünde kullanılmalıdır. Bu konuda halk sağlığı açısından önem arz eden kuduz, brusella, tüberküloz vb hastalıklar ön planda tutulmalıdır. Tüberkülin uygulamalarının yaygınlaştırılmasına ivedilikle başlanmalıdır.

Şüphesiz ki, hayvan sağlığı hizmetlerinde finansmanın sağlanması için en doğru yol hayvan sağlık sigortasının yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesidir.

Tazminatlı hastalıklarla mücadelede bütçe engeline bağlı kalmamak için gerekli mali kaynağın bir bölümü oluşturulacak bir fondan karşılanabilir. Bu fonun finansmanı için farklı kaynaklar seçilebilir:

- a) Yurt dışından ithal edilen canlı hayvan ve her türlü hayvansal ürünler ile, ithal edilen hayvan yemleri, yem ham madde ve katkı maddelerine belli oranlarda fon kesintisi getirilmesi
- b) Özellikle büyük tüketim bölgelerindeki hayvan borsalarında belli bir fon kesintisi uygulanması
- c) İlgili yasal mevzuatta değişiklik yapılarak, hayvan işletmelerinin tazminat almama şartı ile tüberküloz taramalarının yapılmasına olanak sağlanması
- d) Gerekirse başta tüberküloz olmak üzere tazminatlı hastalıkların kaldırılması

Özellikle salgın hastalıklarla mücadele amacıyla gelişmiş ülkelerde uygulandığı gibi bir fon oluşturulmalıdır.

1.3.4. Hayvan Hastalıkları ile Mücadele

1. Başta Şap hastalığı olmak üzere önemli ekonomik kayıplara yol açan salgın hastalıklarla ilgili ulusal eradikasyon programları başlatılmalıdır.
2. Tüberküloz ve Bruselloz hastalıkları ile ilgili tarama programları ülke çapında yaygınlaştırılmalı ve ari işletmeler oluşturulmalıdır. Tüm sürü tüberkülozdan ari olduktan sonrada her yıl tüberküloz taraması tekrarlanmalıdır.
3. Paratüberküloza karşı, tüberküloza benzer bir program uygulanmalıdır.
4. Bulaşıcı hastalıklarla mücadelede ilkel ve tavizsiz bir ihbar ve karantina sistemi uygulanmalıdır. Bu konudaki cezai hükümler artırılmalıdır. Bulaşıcı hastalıklar konusunda bölgede mevcut veteriner fakülteleri ile işbirliğine gidilmelidir.
5. Şarbon mücadelede daha etkili tedbirler alınmalı, ülke çapında bölgesel aşı uygulama seçenekleri değerlendirilmeli ve bu konuda Sağlık Bakanlığı ile işbirliği güçlendirilmelidir.
6. Vektörel hastalıklarla mücadelede, vektörler ve ara konakçılara karşı mücadele temel alınmalıdır.
7. Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanununun en iyi şekilde uygulanabilmesi ve yurtiçi-yurt dışı hayvan hareketlerinin tam anlamıyla kontrol edilebilmesi amacıyla bir kolluk gücü olarak "Hayvan Sağlık Zabıtası"nın istihdamı sağlanmalıdır.
8. Yurt dışından hayvan ithali politikası devam edecekse bu hayvanların sağlık sertifikasına ek maddeler getirilmelidir. Buna göre referans laboratuvarlarda yapılan analizlerde IBR/IPV antikorları ve BVD antijenleri yönünden negatif olduğu belirlenen sığırların alımına müsaade edilmelidir.
9. Ülkemizde üretilen veya ithal edilen spermaların bulaşıcı ve genetik hastalıklar (BLAD) yönünden kontrollerinin daha dikkatli yapılması gereklidir.
10. Yetiştirici birliklerine bağlı işletmelerde bulunan ve /veya bu birlikler tarafından temin edilen sığırların mutlaka IBR/IPV, BVD virus ve sığır löykozu (EBL) enfeksiyonları yönünden taranması ve sertifikalandırılması sağlanmalıdır. Ayrıca bu birlikler tüberküloz ve brusella kontrol programlarının uygulanmasında hareket merkezi haline getirilmelidir. Yetiştirici birliklerinde uzman veteriner hekim bulundurulması zorunlu hale getirilmelidir.

- 11.** Hayvan ve insan sağlığını yakından ilgilendiren BSE hastalığının ülkemize girişini engellemek amacı ile hastalığın görüldüğü ülkelerden 1996 yılından bu yana hayvan ve hayvansal ürün ithalatına izin verilmemesi sıkı bir denetimle sürdürülmelidir. Kesimlerin mezbahalarda yapılması ağır cezai uygulamalarla zorunlu hale getirilmeli, Bakanlık tarafından yürütülen BSE izleme programı genişletilerek devam ettirilmelidir. **12.** lkemizde üretilen tüm aşıların üretim standartları yükseltilmeli, ithal edilen diğer aşıların da özel sektör eliyle üretilmesi teşvik edilmelidir.
- 12.** Üniversitelerdeki Sürekli Eğitim Merkezleri ile işbirliği yapılarak veteriner hekimler mezuniyet sonrası belli dönemlerde spesifik konularda zorunlu olarak eğitime alınmalı ve bilgi güncellemesi sağlanmalıdır.
- 13.** AR-GE birimlerinin aktif olarak çalışması sağlanmalıdır. Enstitü laboratuvarlarının yeni gelişme ve teknolojilere uygun olarak eksikliklerinin giderilmesi ve yurt sathında hizmet verecek şekilde yaygınlaştırılması gereklidir.
- 14.** Hayvan sağlığı alanındaki çalışmalara verilen maddi destekler artırılmalıdır.
- 15.** Ülkemizde mevcut veteriner fakültelerinde Homeopatı ve Fitopatı gibi alternatif tedavi metotları konusunda muhakkak ders programlarının bir an önce başılatılması gerekmektedir.
- 16.** Organik hayvancılıkta kullanılabilecek alternatif tedavi yöntemlerinin yeni olması, kullanılan hayvan materyallerin çeşitli veteriner hizmetlerine bağımlı olmadan yaşımlarını zor devam ettirmesi, spesifik koruyucu sağlık programlarının oturmamış olması gibi hususlar hayvan sağlığının korunması açısından önemli sorunların varolduğu ve varolabileceği konusunda endişeler oluşturmaktadır. Bu nedenle başıta organik hayvancılığa uygun ırkların ıslahı ya da yetiştirilmesi ile birlikte organik hayvancılığın doğasına uygun koruyucu sağlık uygulamalarının hayata geçirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
- 17.** Hayvan kayıt sistemindeki yetersizlikler giderilmeli, hayvancılıkla ilgili yapılacak desteklemelerde sisteme dahil olma şartı aranmalıdır.
- 18.** Hayvanların lke içerisindeki hareketlerinin kontrolleri etkinleştirilmelidir.
- 19.** Hayvan pazarlarının ve nakil araçlarının standartları iyileştirilmelidir.
- 20.** Mevzuat yeniden ele alınarak hayvan sahiplerine veteriner hekimler dışında ve reçetesiz ilaç satılması kesinlikle yasaklanmalıdır. Hayvan sahiplerine hayvan sağlığında kullanılması için veteriner hekimlerce bırakılan ilaçların kontrol altında uygulanması sağlanmalı ve bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- 21.** Hayvan yetiştiriciliği, bakım besleme ile yakından ilişkili olan hastalıklar konusunda (metabolizma hastalıkları, ayak hastalıkları vb) yetiştiricilere, koruma nerileri seminer ve broşürlerle aktarılmalıdır.
- 22.** Ülkemizdeki süt sığırıcılığı ve damızlık işletmelerindeki en büyük ekonomik kayba yol açan diğer problemlerin başında mastitis ve infertilite gelmektedir. Bu sorunların yol açtığı ekonomik kayıpların önlenmesi amacı ile nedenlerine yönelik bilimsel çalışmalara destek verilmelidir. Özellikle büyük potansiyele sahip işletmelerde belli periyotlarda zorunlu mastitis taraması yapılmalıdır.

2. KANATLI HAYVAN SAĞLIĞI

2.1. Mevcut Durum

Kanatlı sektörü ülkemizde en hızlı gelişen hayvancılık sektörüdür. Bu gelişmeye paralel olarak hayvan sağlığı hizmetlerinin de iyileştirilmesi gereklidir. Türkiye son yıllarda Dünya gündemini oldukça sık meşgul eden Avian Influenza (Kuş gribi) hastalığı yönünden ari pozisyonunu muhafaza eden bir ülkedir. Ancak özellikle köy tavukçuluğu işletmelerinde sık karşılaşılan New Castle (Yalancı veba) hastalığı önemli bir problem olarak görülmekte ve zaman zaman entegre işletmeleri de tehdit edebilmektedir. Diğer taraftan salmonella, marek, gumboro, tavuk tifosu, koksidiyoz hastalıklarının da ülkemizde varlığı bilinmektedir.

2.2. Sorunlar

1. Tavukçuluk işletmelerinin kuruluşu disiplin altında değildir. Tavukçuluk faaliyetleri belli bölgelerde yoğunlaşmış olup, kuluçkahane, damızlık birim, üretim işletmesi kuruluşunda işletmeler arasında canlı güvenliği alanları (biosecurity zone) oluşturulmamaktadır. Bu da hastalıkların çıkış ve yayılmasını kolaylaştırmaktadır.
2. Köy tavukçuluğu uygulamaları entansif üretim işletmelerini tehdit etmektedir.
3. New CASTLE gibi bir çok tavuk hastalığının tazminatlı hastalıklar kapsamında yer almaması hastalık bildirimini olumsuz etkilemektedir.
4. Kanatlı hayvan hastalıkları teşhis laboratuvarlarının ve uzman personel yetersizliği.
5. Üretimde hastalık etkenlerinin öldürülmesi, hastalık etkenlerinin uzakta tutulması, günlük kontrol ve otopsi gibi canlı güvenliği konularına yeterince dikkat edilmemesi.
6. Üretimde kullanılan aşıların tamamının ithal olması nedeni ile lokal suşlardan hazırlanan aşıların kullanılmaması.

2.3. Çözüm Önerileri

1. Tavukçuluk işletmelerinin kuruluşu disiplin altına alınmalıdır.
2. Köy tavukçuluğunun kontrol altına alınması amacı ile en azından devlet tarafından civciv dağıtımı durdurulmalı ve köy tavukları kontrol altına alınarak aşılanmalıdır.
3. Avian Influenza gibi önemli kanatlı hastalıklar tazminatlı hastalıklar kapsamına alınmalıdır.
4. Kanatlı hayvan hastalıkları teşhis laboratuvarları ve uzman personel sayısı artırılmalıdır.
5. Üretimin her aşamasında canlı güvenliği kurallarının uygulanmasına dikkat edilmelidir.
6. Lokal suşlardan aşı üretimi sağlanmalıdır.

3. ARI SAĞLIĞI

3.1. Mevcut Durum

Ülkemizde Bal arısı hastalıkları ve zararlılarıyla ilgili belli konular dışında sınırlı ve yöresel çalışmalar vardır. Bu çalışmaların belli bir koordine ile yapılmaması hastalıklarla mücadelenin de istenilen düzeyde olmayışında beraberinde getirmektedir. Hastalıklarla ilgili tip tayinlerinin olmaması ve arıcıların gelişi güzel, ruhsatsız ilaç kullanmaları ve ortaya çıkan kalıntı problemi hem arıcıları hem de insan sağlığını tehdit etmektedir.

3.2. Sorunlar

1. Ülkemiz bal arısı ırklarının bilinmemesi bu yüzden hastalıklara dirençli hatların geliştirilmemesi,
2. Arı hastalık ve zararlılarını teşhis edebilen laboratuvarların tüm arıcılık bölgelerinde olmayışı ve olanların da uzman personel ve araç-gereç noksanlığının olması,
3. Bilinçsiz, ruhsatsız ve zamansız ilaç kullanımı,
4. Zirai ilaç kullanımında sistemli uyarı sisteminin olmaması,
5. Arı sağlığı ile ilgili yasa ve yönetmeliklerin bazı maddelerinin memeli ve kanatlı hayvanlarla ilgili aynı kategoride olması nedeniyle arıcılara engel teşkil etmesi,
6. Varroosis'in eksik tanımlanması nedeniyle mücadelenin noksan ve tam başarılı olmaması,
7. Amerikan yavru çürüklüğünün ihbarı mecburi hastalıklar arasında yer almasına karşın **tazminatlı** bir hastalık olmaması,
8. Arı hastalıkları, ilaç kullanımı ile ilgili analizlerin bütün bölgelerde bulunmaması ve pahalı olması,
9. Temel petek üreticilerinin hastalık etmenleri yönünden etkin denetlenmemesi.

3.3. Çözüm Önerileri

1. Arı hastalık ve zararlıları ile ilgili sahada görev yapabilen Veteriner hekimler yetiştirilmelidir.
2. Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü bünyesindeki laboratuvarların bölgesel hastalık ve ilaç analizleri konularında yapılandırılmalıdır.
3. Arıcılar ilaç kullanımı ve ruhsatsız kimyasallarla ilgili eğitilmelidir.
4. Arıcılık bölgelerinde zirai ilaçlarla ilgili erken uyarı sistemi kurulmalıdır.
5. Organik asit ve eterik (esansiyel) yağların arı hastalıklarında kullanımı teşvik edilmelidir.
6. Ülke genelinde arı hastalık ve zararlıları ile ilgili fauna tespiti ve insidensi belirlenmelidir.
7. Çam balının yoğun üretildiği Muğla ve ayçiçek balının yoğun üretildiği Trakya gibi arı toplanma bölgeleri Tarım ve Köyişleri Bakanlığı saha ve laboratuvar elemanları tarafından kontrol altında tutulmalıdır.
8. Arıcılıkta antibiyotik kullanımının engellenmesi Arı Yetiştiricileri Birlikleri ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı personeli ile birlikte sıkı bir şekilde denetlenmelidir.
9. Komşu ülkelerle (sınır) sıkı bir ilişki ile arı hastalıkları ve mücadele yöntemleri ortaklaşa ve koordineli yapılmalıdır.

10.Amerikan yavru çürüklüğü, kaynak sağlanarak tazminatlı (laboratuar tescili ile) olmalıdır.

4. SU ÜRÜNLERİ SAĞLIĞI

4.1. Giriş

Balık hastalıklarının (genel olarak su ürünlerinde görülen hastalıklar) hem ekonomik hem de ekolojik sonuçları söz konusudur. Ekonomik açıdan, balık hastalıkları yetiştiricilikteki kayıpların %10 ve daha fazla kısmını teşkil etmektedir. Kayıpların yüksekliği mevcut hastalıklarla mücadelenin niteliği ölçüsünde belirlenmektedir. Dolayısı ile, aktif mücadelenin yapılamadığı işletmenin büyümesi üzerine önemli bir sınırlayıcı faktör olmaktadır. Ekolojik olarak ise, özellikle her yeni gelen bir hastalık, doğal ortamda populasyon dinamiğini etkileyerek tür zenginliğini değiştirmesi yanında seleksiyona yol açarak aynı tür içinde dayanıksız olan bireylerin (ki bunlar çeşitli tercih edilen bazı genetik özellikleri taşıyabilir) sistemden kaldırılmasına neden olabilecektir. Sonuç olarak, gelişmiş ülkeler balık hastalıklarını çok uzun sürelerde beridir izlemeye almışlar, mevcut stoklarını korumak için çok ağır yasal düzenlemeler getirmişlerdir. Ancak, ülkemizde balık hastalıkları ile ilgili olarak hem yasal düzenlemeler hem de araştırma çalışmaları uzun yıllar ihmal edilmiştir.

4.2. Mevcut Durum ve Sorunlar

Ülkemizde balık hastalıkları konusunda yapılan çalışmalar çok yetersizdir. Hala pek çok bölgede karşılaşılan balık patojenleri tanımlanmamış ve bir hastalık haritası çıkarılmamıştır. Kontrolsüz olarak gerçekleşen balık transferleri gelecek için hastalık yayma riski oluşturmaktadır. Özellikle gelişen teknolojinin kullanılmasının bir sonucu olarak kapasite artırımı ve bilinçsiz hastalık mücadelesi nedenleri ile hastalık yayılım baskısı daha da artmaktadır.

Teşhis ve tedavi çalışmalarında altyapı, uzman personel eksikliği giderilememiştir. Özellikle iç su balıkları yetiştiriciliğinde, herhangi bir hastalık problemi ile karşılaşıldığında, genellikle teknik yardımdan yoksun olarak faaliyetler söz konusudur.

Balık hastalıkları üzerine yetişmiş saha çalışması yapabilecek yeterli sayıda ve nitelikte eleman bulunmamaktadır. Ülkemiz balık hastalıkları profilini ortaya koyacak çalışmaların yapılmış olması gerekirken herhangi bir izleme çalışması başlatılamamıştır.

4.3. Çözüm Önerileri

1. Hastalıklara sebep olan özellikle OIE (Uluslararası Epizootik Hastalıklar Dairesi = Office International des Epizooties) tarafından rapor edilmesi zorunlu patojenlerin durumu ülkemizde “epidemiolojik” olarak hızlı bir şekilde tanımlanmalıdır. Tanımlanan hastalıkların olmadığı bölgeler balık transferlerine kapatılmalıdır.
2. Epidemiolojik çalışmaların yapılması laboratuvarların yaygınlaştırılması ile mümkün olabilecektir. Bu laboratuvarlar aynı zamanda düzenli veri alımı ile veri

birikimini de sağlayarak, hastalık dağılım eğilimleri izlenmesine olanak verecektir. Önemle üzerine vurgu yapılması gereken nokta, bu laboratuvarlarda görev yapacak olanların, yeterli düzeyde yetiştiricilik eğitimi yanında balık hastalık ve etmenleri konusunda eğitilmiş olmalarıdır.

3. Hastalıkların yayılım eğilimlerinin tam kontrolü balık transferlerinin kontrolü ile mümkün olabilecektir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesi içerisinde balık transferi kontrol birimi kurulmalı ve tüm transferler kayıt altına alınmalıdır.
4. Hastalık haritasının çıkarılması, laboratuvarların kurulması ve transferlerin kontrol altına alınmasıyla sertifikalı balık ve yumurta uygulamasına geçilmelidir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesi içerisinde karantina merkezleri kurulabilir. Mevcut ithal ürünler burada karantina prosedürlerine sokularak ülkeye patojenle kontamine balık girişi tamamen önenebilir.
5. Balık hastalıkları yönlendirme komiteleri kurulmalıdır. Bu komitelerin görevleri, izleme çalışmalarını yönlendirmek, arazide teşhis ve problem tanımlamak, işletmeleri denetlemek, balık hastalıklarının mevcut durumunu değerlendirmek, bulguları halka rapor etmek gelmektedir. Bu tip bir yapılanma bizde de karışıklığı ortadan kaldırabilir.
6. Hastalık Önleme konusunda yetiştiriciler eğitilmelidir.
7. Her türlü yumurta, yavru ve çoğaltım materyali taşıdığı çiftlikte yeterli bir süre gözetim altında tutulmalıdır.
8. Ülkemizin su ürünleri bakımından hastalık zon bölgeleri belirlenmelidir. Hastalığın görüldüğü zonlardan hastalığın görülmediği zonlara balık transferleri önlenmelidir.

HEDEFLER VE STRATEJİLER

Kısa Vadeli Hedefler ve Stratejiler

1. Damızlık hayvan üretimi için verilecek destek ve krediler damızlık üretim sertifikasına sahip işletmelere verilmelidir.
2. Damızlık hayvan üretimi amacına yönelik faaliyet gösteren yetiştirici birlikleri teşvik edilmeli ve güçlenmeleri için gerekli önlemler alınmalıdır.
3. Bu çalışmalar için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Üniversiteler ve Damızlık Yetiştirici Birlikleri arasında işbirliği geliştirilmelidir.
4. Suni tohumlama için gerekli spermaların temin edildiği boğalar titizlikle seçilmeli ve suni tohumlama hızla yaygınlaştırılmalıdır. Bu amaçla uygun ulaşım ve haberleşme ağına sahip ve her türlü teknik bilgi ve imkanları olan özel firmalar desteklenmelidir.
5. Suni tohumlama çalışmalarında gen kaynaklarının korunması dikkate alınmalı, kontrolsüz yapılmamalıdır.
6. Sektöre yatırım yapmak ve entansif yetiştiricilik yapmak için bu sektörü cazip kılıcı teşvik ve destekler süreklilik arz edici ve yeterli düzeyde olmalıdır.
7. Bölgesel bazda hayvancılık işletme tipleri ve bulunması gereken fiziki alt yapı tespit edilmelidir.
8. Tarla bitkileri ekim alanı içerisinde, yem bitkileri ekim alanı oranının artırılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.
9. Bitkisel ürün olarak ekimi sınırlandırılan (tütün, haşhaş vb) arazilerde ve ana ürünün alınmasından sonra ikinci ürün olarak yem bitkileri yetiştiriciliği teşvik edilmelidir.

10. Meraların korunması ve geliştirilmesi amacıyla, çıkarılan Mera Kanunu kapsamında uygulamaya yönelik çalışmalara hız verilmelidir.
11. Yetiştiricilerin bilinçlenmesi amacıyla etkin ve yaygın eğitim programlarının yapılması. Bu çerçevede hayvanlardan optimum verim elde etmeyi sağlayacak uygun barınak, bakım, yönetim şartları ve silaj yapımı ile ilgili eğitimler yaygınlaştırılmalıdır.
12. Üretim maliyetlerinin düşürülmelidir.
13. İhracat desteklerinin yeterli düzeye yükseltilmelidir.
14. Piliç eti üretimi ile ilgili AB' ye uyum çalışmalarının tamamlanmalıdır.
15. Üretimin her aşamasında güvenli gıda üretimi ile ilgili standartların uygulanmalıdır.
16. Kanatlı ürünleri tüketimi artırılmalıdır.
17. İşletme yeri seçimi disiplin altına alınmalıdır.
18. Her 2 yılda bir ana arı değiştirilmesinin sağlanması. Bunun için mevcut anaarı yönetmeliğine göre, bölgesel olarak kontrollü özel anaarı üretim işletmeleri kurdurulup desteklenmelidir.
19. Gezgin arıcıların konaklama ve yer problemlerinde Avrupa ve Amerika modeli uygulanmalı bu konuda yetiştiricilere teşvik ve destekleme uygulanmalıdır.
20. Kovan kayıt sistemi oluşturulmalı ve verim kayıtları tutulmalıdır.
21. Arıcı birlikleri ile birlikte eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmelidir.
22. TSE standartlarında kovan üretimi sağlanmalıdır.
23. Organik arıcılığı özendirmek için örnek teşkil edecek pilot havza oluşturulmalıdır.
24. Arı ürünleri analizlerinde mevzuata uygun destekleme uygulanmalıdır.
25. Diğer hayvancılık ürünlerinde olduğu gibi ürün etiket sistemi zorunlu olmalıdır.
26. Örtü altı tarımında polinasyon amacıyla kullanılan Bombus arısı üreticileri destekleme kapsamına alınmalıdır.
27. İhraç balı ve diğer arı ürünleri (arı sütü, arı zehiri, polen, propolis, bal mumu, apilarnil) destekleme kapsamına alınmalıdır.
28. Arı ürünleri tüketimini özendirmek için medya kanalıyla yayınlar yapılmalıdır.
29. Bakanlığımızca düzenlenmekte olan arıcılık kursları bundan sonra TAB tarafından Üniversite ve özel sektörde bulunan konu uzmanı kişilerden yararlanılarak Bakanlık gözetiminde açılmalıdır. Arıcılıktaki gelişmeler aktarılmalı ve ihtisas kursları düzenlenmelidir.
30. İpek böcekçiliğini canlandırmak için kredi ve teşvikler uygulanmalıdır
31. Özellikle İpek böcekçiliği GAP içinde yer alması için desteklenmelidir.
32. Çin ve Hindistan gibi ülkelere giren mamul ve yarı mamul ürünlerin vergi oranları artırılmalıdır.
33. Milli değerimiz olan mevcut ipekböceği gen kaynaklarının muhafazası için Bakanlık tarafından gerekli düzenlemeler yapılmalı ve bu amaçla Bursa İpekböcekçiliği Araştırma Enstitüsünün kapatılması ile ortaya çıkan boşluk giderilmelidir.
34. Kaçak giren yarı mamul ve mamul ürünlerin engellenmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.
35. 35.AB ve diğer gelişmiş ülkelere ihracatındaki bazı engeller nedeniyle hayvansal üretimde **"Hedef daha çok iç pazara yönelik"** olmalıdır. Ekolojik

tarımda ürün pazarlamasında sorun yaşanmaması için üretim, tüketime paralel olarak artırılmalıdır.

36. Türkiye tarımının yapısal sorunların başında örgütlenme konusu gelmektedir. Burada üreticinin önünde iki seçenek sunulabilir. Bu iki seçenek ilk aşamada birbirine rakip gibi gözükmebilir. Bunlardan **“Birincisi”** sermayesi güçlü büyük şirketlerin yabancı organik ürün pazarlayan firmalarla sektöre girmesi şeklindedir. **“İkincisi”** ise, üreticilerin hızla örgütlenerek kooperatif örgütler aracılığıyla üretime ve ürünlerin değerlendirilmesine girmesidir. Gerek kooperatifler gerekse şirketlerin kuracağı süt işleme kurumlarının, sözleşmeli ya da üyelik üretim modeli ile önemli işgücü sağlaması söz konusu olabilecektir. **“Diğer yandan”** üreticinin ekonomik örgütlenmesi yanında teknik örgütlenmesi de önemlidir. Bu bağlamda, damızlıkçı yetiştirici birliklerinin örgütlenmesi hızla tamamlanmalıdır. Sığır yetiştiriciliğinde damızlıkçı birlikler belli bir gelişme göstermişlerdir, ancak koyun ve keçide başlangıç aşamasındadırlar. Bilindiği üzere bu örgütlerin temel görevi olan kayıt tutma, organik hayvancılık için koşuldur.
37. Türkiye’de organik süt hayvancılığı konusunda eğitimli ara elaman ve uzman sayısı yetersizdir. Atatürk Üniversitesi dışında diğer üniversitelerde organik hayvancılık lisans ve lisans üstü programı bulunmamaktadır. Bu nedenle, ivedilikle Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ya da üniversiteler tarafından üretim teknikleri hakkında ayrıntılı ve uygulamalı kurslar düzenlenmelidir. Ücretsiz danışma hatları kurulmalı, yayın faaliyetleri yeterli duruma getirilmelidir.
38. Bilgi akışının düzenli olmasının sağlanması amacıyla veri tabanı eksikliği giderilmelidir.
39. Organik tarım ve hayvancılık için özendirici bir destekleme sağlanmalıdır. Bunlar analiz ücretleri, sertifika ücretleri ve diğer girdilerin ücretlerinde belirli oranlarda indirim yapılması şeklinde olabilir.
40. Tüketicilerin organik hayvansal ürünler konusunda bilgi eksikliği hızla giderilmelidir. Yazılı ve Görsel Basında reklamlar yapılarak, görsel basında organik tarım konusunda ayrıntılı bilgiler içeren ve tartışma programları (siyaset meydanı, ceviz kabuğu vb.) yapılarak ve çeşitli panel ve sempozyumlarla tüketici bilincinin geliştirilmesi gerekir.
41. Denetim ve sertifikasyon işlemleri çok uluslu firmaların denetiminde olmasından dolayı, maliyetleri yükselttiği gibi dışa bağımlılığı da beslemektedir. Bu konudaki yasal sorunlar çözümlenmelidir ve yerli kuruluşların özellikle iç tüketimde kontrol işlemlerini yapabilmesi için sektöre girmesi teşvik edilmelidir.
42. Çevre ve insan sağlığı açısından bu ürünlerin öneminin bilinmesi ve tüketici bilincinin artırılması ile ekolojik tarım ürünlerine talep artışı sağlanabilir. Bu sektörde sağlıklı bir büyüme için, günümüzde ihracata yönelik olan üretim, iç pazarla da desteklenmelidir.
43. Organik et ürünlerinin iç pazarda tüketiminin artırılmasında organik lokantaların açılmaları teşvik edilmelidir.
44. Organik kırmızı et pazarında ham ürünler yanında, geleneksel tekniklerle işlenmiş et ürünlerine ile üretilmiş yemeklerinin tanıtımına yönelik yayın çalışmaları yapılmalıdır.
45. Türkiye’de yaygın kullanılan geleneksel marinateleme yöntemleri, pişirme teknikleri, bölgesel et yemekleri, organik et ürünleri başlığı altında gerek Internet ortamında gerekse iletişim organları aracılığıyla tanıtılmalıdır.

46. Türkiye’de organik bitkisel ve hayvansal üretiminin göreceli paylarının artışı, daha sağlıklı bir beslenme nedeniyle toplum sağlığını olumlu olarak etkileyecek ve çevrenin korunmasına da katkıda bulunacaktır. Bunların yanında daha bilinçli bir tarımsal üretimin devreye girmesiyle de kırsal kesimin gelirini artıracaktır.
47. Organik hayvancılığın gelişmesi için kaliteli ve sağlıklı ürünlere yönelik tüketici talebi artırılmalıdır.
48. Organik hayvansal üretimde özellikle tüketici güveninin sağlanması açısından kontroller sürdürülmeli ve bu ürünler için farklı etiket, ambalaj ve Ulusal logo kullanılmalı ve bir örneklilik sağlanmalıdır.
49. TKB bünyesinde Su Ürünleri Genel Müdürlüğü kurulmalı, diğer kurum ve kuruluşlarda bulunan su ürünleri ile ilgili yetki ve sorumluluklar tek elde toplanmalıdır.
50. Ulusal Su Ürünleri Konseyi ve farklı alt sektörler için Bilimsel Danışma Kurulları oluşturulmalıdır. Sektör yönetiminde bütünlük ve etkinliğin sağlanması amacıyla ilgili bütün tarafların temsil edilmesi sağlanmalıdır.
51. Koruma kontrol hizmetlerinde etkinlik sağlanmalıdır. Sahil Güvenlik Teşkilatı’nın komutanlığının hizmet verdiği alanlar dışında kalan kıyılar, limanlar, pazarlar ve işleme tesislerinde TKB’nin yerel teşkilatının denetim yapabilmesi için teknik eleman yetiştirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
52. Yetiştiriciliğe uygun alanların tespit edilmesi, bu alanlara yönelik çevre düzenleme planlarının hazırlanması, taşıma kapasitelerinin belirlenerek bu alanlarla ilgili her türlü uygulama yetki ve sorumluluklarının TKB tarafından kullanılması sağlanmalıdır.
53. Su ürünleri yetiştiriciliği teşvik edilmeli, tesislerin kurulmasına ilişkin bürokratik işlemler azaltılmalıdır.
54. Yetiştiricilikte alternatif tür ve yetiştirme yöntemleri alanlarında AR-GE faaliyetleri desteklenmelidir.
55. Sektörde ulusal veri toplama, işleme ve erişim sistemi oluşturulmalıdır .
56. Sularımızda biyoçeşitlilik ve gen kaynakları belirlenmeli ve korunması sağlanmalıdır. Envanter çalışmaları düzenlenerek plansız ve programsız balıklandırma faaliyetleri önlenmelidir.
57. Stokların sürdürülebilir işletmeciliğinin sağlanması amacıyla sorumlu balıkçılık ilkeleri yerleştirilmelidir.
58. Üyesi olduğumuz uluslararası kuruluşların toplantı ve müzakerelerine daha etkin katılım sağlanmalıdır.
59. Su ürünleri üretimi kaynaktan tüketime kadar kayıt altına alınarak izlenebilmelidir.
60. Avcılığın izlenmesi amacıyla 12 m’den büyük teknelere uzaktan algılama sistemi zorunluluğu getirilmelidir.
61. Hayvan hastalıkları ile mücadelenin devlet politikası halinde yürütülmesi,
62. Hayvan hareketlerinin kontrolünde etkin olunması,
63. Sınırlardan kaçak hayvan girişinin tamamen engellenmesine yönelik muhtelif birimler arasında koordinasyonun tam olarak sağlanması,
64. Hayvanların ve işletmelerin kayıt ve tescil işlemlerinin etkin bir şekilde sürdürülmesi,

65. Bruselloz, tüberküloz, paratüberküloz hastalıklarında kontrol ve tarama metotlarının aktif hale getirilmesi,
66. Şap, koyun keçi vebası, koyun keçi çiçeği, newcastle, mavidil vb. salgın hastalıkların kontrolü,
67. Aşı üretimi ve teşhis hizmetlerinin modern bir yapıya kavuşturulması.
68. Arı hastalık ve zararlıları ile ilgili sahada görev yapabilen Veteriner hekimler yetiştirilmelidir.
69. Arıcılar ilaç kullanımı ve ruhsatsız kimyasallarla ilgili eğitilmelidir.
70. Çam balının yoğun üretildiği Muğla ve ayçiçek balının yoğun üretildiği Trakya gibi arı toplanma bölgeleri Tarım ve Köyişleri Bakanlığı saha ve laboratuvar elemanları tarafından kontrol altında tutulmalıdır.
71. Arıcılıkta antibiyotik kullanımının engellenmesi Arı Yetiştiricileri Birlikleri ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı personeli ile birlikte sıkı bir şekilde denetlenmelidir.
72. Amerikan yavru çürüklüğü, kaynak sağlanarak tazminatlı (laboratuvar tescili ile) olmalıdır.

Orta Vadeli Hedefler ve Stratejiler

1. Damızlık hayvan gereksiniminin yurt içinden sağlanması amaçlanmalıdır. Bu doğrultuda büyük ölçekli damızlık işletmelerin kurulması teşvik edilmelidir.
2. Kendi çevrelerine uyum sağlamış yerli ırklarımızdan gerektiğinde yararlanmak üzere uygun büyüklükte sürüler oluşturarak yetiştirilmeleri sağlanmalıdır.
3. Hayvan başına verim düzeyinin yükseltilip, toplam hayvansal ürün miktarını arttırmak için hayvanların genetik değerini yükseltmek, genotiplerini fenotiplerine yansıtabilecek uygun çevresel faktörleri (besleme, bakım, sağlık vb.) sağlamak gerekir.
4. Hayvancılık sektörünün üretimden pazarlamaya kadar olan sorunlarının çözümünde ilçe bazında ve tür bazında örgütlenme şarttır.
5. Hayvansal ürün üretim bölgelerine göre, ürünleri yerinde değerlendirebilecek entegre tesislerin kurulmasına ilişkin kredi ve destekleme politikaları geliştirilmelidir. Bu kredi ve destekler sanayi kapsamında değil tarım kapsamında değerlendirilmelidir.
6. Özellikle örnek damızlık işletmelerin kurdurulup desteklenmesi, bölge çiftçisinin damızlık ihtiyacını yurt içinden karşılama ve demonstratif işlev yapma yönünden, yararı oldukça büyüktür. Bölgeler itibarı ile çok küçük ölçekli desteklerden ziyade, ekonomik örnek işletmeler kurdurulup desteklenmelidir.
7. Mevcut çayır-meraların iyileştirilmesi ve özel çayır-meraların kurulması teşvik edilmesi ve desteklenmelidir.
8. Araştırma faaliyetleri geliştirilmelidir.
9. Piliç eti üretimi dışında diğer kanatlı üretiminde AB' ye uyum çalışmaları tamamlanmalıdır.
10. Teşhis ve kalıntı izleme laboratuvarları sayıca artırılmalı ve uzman personel ekşiği giderilmelidir.
11. Yumurta sanayi geliştirilmelidir.
12. İşletme kapasiteleri artırılmalıdır.
13. Sektörde uzman eleman sayısı yeterli düzeye getirilmelidir.
14. Organik ve alternatif ürün üretimi geliştirilmelidir.

15. Bal üretimi, arıcılıkta tek ürün olarak ele alınmaktadır. TKB önderliğinde TAB üyelerinin katılımıyla Ürün çeşitliliğiyle ilgili projeler hazırlanarak hayata geçirilmelidir.
16. Gen merkezlerinde koruma altına alınmış bulunan Kafkas arılarının üretim amaçlı kullanımının yasaklanarak Ana arı yetiştiren işletmelerde kullanmalarını ve istenilen bazı özelliklerinden dolayı ıslah materyali olarak kullanılması sağlanmalıdır.
17. Üretim hedefi kovan başına 20 kg'ın üzerinde olmalıdır.
18. Arıcılar çiftçi kayıt sistemine dahil edilerek kayıt altına alınmalıdır.
19. Türkiye'deki işletmelerin küçük, parçalı ve birbirine çok yakın olmasıdır. Bu durum nedeniyle, çevrede konvansiyonel tarım yapan işletmelerde kullanılan kimyasallardan dolayı organik üretimi olumsuz olarak etkileyecektir. Bu bağlamda, orta ve uzun dönemde tarımsal işletmelerin büyümesine yönelik düzenlemenin devreye sokulması gerekir.
20. Organik hayvancılıkta temel yem kaynağı olarak meraların kullanılması zorunlu olduğundan mera yasasıyla ilgili düzenlemeler yapılmalıdır. Özel şahısların kendilerine ait mera alanı oluşturabilmesine yasal imkan tanınmalıdır.
21. Fiyat yüksekliği dışında tüketiciler, organik ürünleri bir fantezi olarak görmektedirler. Bu ürünlerin özellikle çocuklar ve yaşlılar açısından önemi, iletişim organları aracılığıyla tanıtılmalıdır. İç pazarın geliştirilmesi açısından bunun önemi vardır. Ayrıca, yasal düzenleme yapılarak (0- 4 yaş) arası çocukların beslenmesi için organik mamaların kullandırılması ve sosyal işletmelerde de organik ürünlerin kullanılması zorunluluk haline getirilmelidir.
22. Ülkemizde organik tarımın yaygınlaştırılması; doğanın ve eko sistemin korunmasına, küçük çiftçilerin gelir düzeyinin artırılmasına, köyden kente göçün önlenmesine, başta bebekler ve çocuklar olmak üzere insanlar için daha sağlıklı ürünler üretilmesine ve daha sağlıklı beslenmelerine olanak sağlayacağından, bunun için yeterli bir eğitim, iyi bir denetim ve üretimden pazarlamaya kadar çok iyi bir organizasyonun oluşturulması gereklidir.
23. Risk faktörlerinin değerlendirilmesi için epidemik inceleme ve araştırmalara yer verilmelidir.
24. Kaliteli üretim yöntemlerini geliştirmek için üretici kararlarını destekleyici sistemler göz önüne alınmalıdır.
25. Organik hayvansal üretimin, işletmelerde yerleştirilmesine ilişkin sosyo-ekonomik araştırmalar yapılmalıdır.
26. Organik hayvancılığa uygun ırkların ıslahı yada yetiştirilmesi ile birlikte organik hayvancılığın doğasına uygun koruyucu sağlık uygulamalarının hayata geçirilmesi önem taşımaktadır.
27. Üreticilerin organik üretimi benimsemesi yönünden, üretilecek organik ürünlerin maliyet ve farklılıkları araştırmalarla ortaya konulmalıdır.
28. Gerek üreticiye, gerekse tüketiciye organik tarım ile ilgili kurslar verilmelidir.
29. Türkiye'de mera alanları potansiyeli yüksek olan Doğu Anadolu, İç Anadolu gibi bölgelerde organik koyun ve keçi üretimine geçme yolları araştırılmalıdır.
30. TAGEM tarafından yürütülecek çok az sayıda olan organik hayvancılık projelerinin sayılarının artırılması ve araştırmaların çeşitlendirilmesi gerekmekte ve sonuçlarının sahaya aktarılmasında hızlı davranılması birçok soru işaretlerinin ortadan (Sağlık, Yetiştiricilik, vb.) kalkmasına yardımcı olacaktır.
31. Organik hayvansal ürünler için iç ve dış pazar araştırmaları yapılmalıdır.

32. Ülkesel AR-GE politikaları oluşturulmalıdır. AR-GE öncelikleri belirlenmeli, avcılık, yetiştiricilik ve işleme-değerlendirme alanlarında kaynakların öncelikli alanlara tahsis edilmesi sağlanmaktadır.
33. Damızlık ve ıslah işletmelerinin kurulması teşvik edilmelidir. Tür ve bölgelere göre uzmanlaşmış damızlık işletmeleri kurularak yıl boyu yumurta/yavru üretimi ve yüksek verimli hatlar geliştirilmesi sağlanmalıdır.
34. Tehdit altında yada nesli tükenmekte olan türlerin korunması ve stokların takviyesi sağlanmalıdır. Üretim tesislerinde yavru üretimini desteklemeli ve balıklandırma ile; yok olan türlerin yeniden oluşturulması veya stok miktarı ekonomik olarak avcılığı yapılamayacak derecede azalmış stokların iyileştirilmesi sağlanmalıdır.
35. Doğu ve Güneydoğu bölgeleri kapsamında balık üretim ve tüketimi artırılmalıdır. Ekosistemle uyumlu türlerle balıklandırma yapmak amacıyla işletmelerin kurulması ve balıklandırma faaliyetleri desteklenmeli, yörede işlenmeli ve tüketime sunulmalıdır.
36. Süs balıklarının yetiştiriciliği geliştirilmeli, turizm amaçlı akvaryum tesisleri kurulmalıdır. Sıcak ve sıcak su kaynaklarının olduğu bölgelerde süs balıkları yetiştiriciliği (aile işletmeleri) özendirilmelidir. Özellikle büyük şehirler ve turizm ağırlıklı bölgelerde yap-işlet-devret modeli ile büyük akvaryum komplekslerinin kurulması teşvik edilmelidir.
37. Yetiştiricilikte maliyetlerin düşürülmesine yönelik tedbirler alınarak, uluslararası rekabette müteşebbislere diğer ülkelerle eşdeğer destekler sağlanmalıdır.
38. Balık üretim tesislerinin çevresel etkileri izlenmeli.
39. Eğitim kurumları ile özel sektör işbirliği artırılmalı, eğitimin niteliğini artırıcı önlemler alınmalıdır. Sektör ve üniversite işbirliği artırılarak, eğitimin altyapı olanakları iyileştirilmelidir.
40. TÜBİTAK bünyesinde bilimsel su ürünleri araştırma grubu oluşturulmalıdır. Balıkçılıkla ilgili projelere gereken ağırlığın verilmesi ve kaynak tahsisi amacıyla ayrı bir grubun oluşturulması ve grup üyelerinin bu konuda eğitim veren fakültelerden oluşturulması sağlanmalıdır.
41. Diğer ülkelerin balıkçılık kaynaklarını kullanmak amacıyla anlaşmalar yapılmalıdır. İkili veya çok taraflı antlaşmalarla balıkçılık kaynaklarının işletilmesi ve değerlendirilmesi ile ilgili sektörünün gelişimini sağlayıcı tedbirler alınmalıdır.
42. Av gücü artışı sınırlandırılmalıdır. Av gücünün modernizasyonlarında FAO ve AB standartları getirilmeli, AB fonlarının kullanılması sağlanmalı, büyük balıkçılar için ikili anlaşmalarla diğer ülkelerinde avcılık yapmaları sağlanmalıdır.
43. Denizlerimizde özel koruma alanları oluşturulmalıdır.
44. Şap, koyun keçi vebası, koyun keçi çiçeği, newcastle, mavidil vb. salgın hastalıkların bölgesel eradikasyonu,
45. Laboratuvarların akreditasyonunun tamamlanması,
46. Serbest veteriner hekimlerin, Bakanlık uygulamalarına aktif katılımının sağlanması,
47. Veteriner hekimlerin ve yardımcı personelin sürekli meslek içi eğitiminin sağlanması,
48. Bruselloz, tüberküloz, paratüberküloz hastalıklarında kontrol ve tarama metotlarının bölgesel düzeyde eradikasyonu,

49. Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü bünyesindeki laboratuvarların bölgesel hastalık ve ilaç analizleri konularında yapılandırılmalıdır.
50. Arıcılık bölgelerinde zirai ilaçlarla ilgili erken uyarı sistemi kurulmalıdır.

Uzun Vadeli Hedefler ve Stratejiler

1. Kaliteli damızlık üretimi için ihtiyaç duyulan bilimsel, teknolojik ve biyoteknolojik çalışmalar öncelikle desteklenmeli ve ülke çapında yaygınlaştırılmalıdır.
2. İnternet ortamında çalışabilen, Türkiye'nin her tarafından ulaşılabilen alıcı ve satıcının aracısız işlem yapabileceği Merkez Birlik kontrolünde 'Damızlık Hayvan Borsası' oluşturulmalıdır.
3. Destekler, tarımsal bölgelerin ekonomik, sosyal, coğrafi ve demografik yapılarına en uygun, yapılabilecek ve yetiştirilebilecek hayvancılık sektörleri belirlenmeli. Bölge şartlarına uygun hayvancılık ve destekleme politikaları geliştirilmelidir.
4. Bölgesel bazda optimum işletme büyüklükleri tespit edilmeli, bu ölçü yetiştirici birliklerine üye olma ile devletin teşvik, kredi ve damızlık dağıtımında kriter olarak kullanılmalıdır.
5. Yurtdışından ithal edilen mısır, çekirdek soya ve soya küspesinin yurt içinde üretimi teşvik edilmeli, yem sanayimiz ithalata bağımlı olmaktan kurtarılmalıdır.
6. Hayvan refahı ile ilgili olarak yumurta tavukçuluğunda yaşanması muhtemel teknoloji değişimi 2013 yılına kadar tamamlanmalıdır.
7. Damızlıkta dışa bağımlılıktan kurtulmak için hayvan ıslahı alanındaki araştırmalar artırılarak devam ettirilmelidir.
8. Aşı-ilaç, yem katkı maddeleri ile yem hammaddeleri ve bir kısım ekipmanlarda dışa bağımlılıktan kurtulmak için yeterli yatırımlar yapılmalı ve teşvik edilmelidir.
9. Ülkemizde mevcut bulunan yöre arılarının tespit edilerek bu arılardan üstün verimli, hastalıklara dayanıklı arıların elde edilmesi için ıslah çalışmalarına en kısa zamanda başlanmalıdır.
10. Arı mera alanları belirlenmeli, verim kayıt defteri her üretici için zorunlu olmalı bu konuda TAB ile koordinasyona gidilerek üniversitelerle ortak çalışmaya gidilmelidir.
11. Alternatif tıpta dünyada önemli bir yeri olan Apiterapi konusu ile ilgili bir planlama yapılmalı bu konuda Sağlık Bakanlığı ile ortak projeler oluşturulmalıdır.
12. Türkiye'de organik et üretim köylerinin kurulması aynı zamanda agro-turizmin gelişmesine de olanak tanıyacaktır. Seçilen köylerde sosyal tesisler ve gastronomi merkezleri kurulabilir. Bu köylerde geleneksel et ürünleri üretilir, "kendir pişir kendin ye piknik alanları" oluşturulabilir, böylelikle organik etin iç piyasada değerlendirilmesine de olanak sağlanabilir.
13. Henüz değerlendirilmeyen kabuklular, yumuşakçalar ve eklembacaklıların üretimleri desteklenmelidir. İhracat olanakları artırılmalı yeni türlerin beslenmedeki yeri konusunda kampanyalar düzenlenmelidir.
14. Organik su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesinde teşvik tedbirleri uygulanmalıdır. Alan tahsisi, girdi sağlama, sertifikasyon ve pazarlama gibi sorunlar öncelikle ele alınmalıdır.
15. Su ürünleri üretim sahalarında kirliliği önleyici tedbirler alınması sağlanmalıdır.

16. Araştırma enstitüleri yeniden yapılandırılmalıdır. Araştırma ve araştırmacı yasası çıkarılarak teknik personelin akademik çalışma yapmaları teşvik edilmeli ve özlük hakları iyileştirilmelidir.
17. Şap, koyun keçi vebası, koyun keçi çiçeği, newcastle, mavidil vb. salgın hastalıkların ülkesel eradikasyonu,
18. Veteriner hekimlerin ve yardımcı personelin sürekli meslek içi eğitiminin sürdürülmesi,
19. Bruselloz, tüberküloz, paratüberküloz hastalıklarında kontrol ve tarama metotlarının ülkesel düzeyde eradikasyonu,
20. Ülkemizde olmayan egzotik hastalıkların, ülkeye girişinin engellenmesi.
21. Organik asit ve eterik (esansiyel) yağların arı hastalıklarında kullanımı teşvik edilmelidir.
22. Ülke genelinde arı hastalık ve zararlıları ile ilgili fauna tespiti ve insidensi belirlenmelidir.
23. Komşu ülkelerle (sınır) sıkı bir ilişki ile arı hastalıkları ve mücadele yöntemleri ortaklaşa ve koordineli yapılmalıdır.

GENEL DEĞERLENDİRME

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığının yıllar itibarıyla büyük oranda azaldığı, hayvansal üretimin nüfus artışına paralel olarak artmadığı, mevcut olan hayvanların gerek genetik kapasitelerinin düşük olması gerekse uygun çevresel faktörlerin sağlanamaması nedenleriyle verim seviyelerinin düşüklüğü söz konusudur.

Genetik kapasitesi yüksek hayvanların elde edilebilmesi ve verim seviyelerini uygun çevresel şartlar sağlanıp sürdürebilmesi için bilimin gerektirdiği uygulamalar kısa, orta ve uzun vadeli olarak belirlenen hedeflerle hayata geçirilmelidir.

Piliç ve hindi eti üretimi ile yumurta üretimi yurt içi ihtiyacı karşılayacak düzeyde olup, elverişli koşullar sağlandığında ihracat yapabilecek potansiyele sahiptir. Verimlilik ve üretim teknolojisi açısından da gelişmiş ülkeler seviyesindedir. Bununla birlikte üretim maliyetlerinin yüksekliği hem iç tüketimin artırılması hem de ihracatın geliştirilmesini olumsuz etkilemektedir. Piliç ve hindi eti üretiminde AB' ye uyum ile ilgili olarak önemli mesafeler alınmıştır.

Mevcut koloni sayısının sürekli artış içinde olması ile birlikte bal üretiminin belirgin bir şekilde artmaması ve diğer arı ürünlerinde ciddi bir faaliyet görülmemesi arıcılığın geleceği için düşündürücüdür. Arıcılığın gelişmiş ülkelerdeki gibi bir sektör halini alması yukarıda belirtilen çözüm önerilerinin uygulanmasına bağlıdır. Ülkemiz koloni sayısı bakımından dünyada istenilen noktada olmasına rağmen verim bakımından istenilen düzeyde değildir. Koloni sayısının daha fazla artmasından ziyade, birim koloni başına üretimin artması esas alınmalıdır.

Organik Tarım; bitkisel ve hayvansal üretimleri birlikte içeren karma bir sistem olarak ele alınmakta, dolayısıyla da tarımın iki ana kolundan birisi olan hayvansal üretimin ekolojik dengeyi koruyacak ve biyolojik gelişmeyi sağlayacak şekilde yürütülmesi, hem bu faaliyetlerin devamlılığın sağlanması, hem de insan sağlığının korunması açısından son derece önemlidir. Organik hayvancılık; yüksek kaliteli, sağlıklı ve risksiz ürünler talep eden tüketici kitlesine yönelik, çevre dostu üretim teknikleriyle kontrollü ve sertifikalı olarak gerçekleştirilen bir üretim faaliyetidir.

Ülkemiz, zengin su ürünleri potansiyeline sahip olmasına rağmen su ürünleri üretiminin ülke ekonomisi ve insan beslenmesindeki payı arzulanan düzeyde değildir. İdari yapının dağınıklığı yanında bilimsel kuruluşların etkin çalışamamaları, sektörün ihtiyaç duyduğu araştırmaların yetersiz veya sınırlı düzeyde olması, sorunlara kalıcı çözümler getirilmesini zorlaştırmaktadır. Kamu, üniversiteler, özel sektör ve sivil toplum örgütleri arasında yeterli koordinasyon sağlanamamıştır. Dünyadaki gelişmeler ülkemizin acilen her alanda uluslararası standartlarda politikalar üretmeye ve strateji geliştirmeye zorlamaktadır. Bu nedenle sorunları tespit edecek ve çözüm yolları üreterek uygulamaya koyacak, yetki ve sorumlulukların tek elde toplandığı yeni bir idari yapılanmaya gidilmesi gerekmektedir. Bunun yanında TC Hükümeti, AB Ortak Balıkçılık Politikası esasları ile uyumlu yasal ve yapısal değişiklikleri gerçekleştireceğini taahhüt etmiştir. Su ürünleri kaynaklarının belirlenerek rasyonel şekilde kullanılması amacıyla, AB normlarına uygun balıkçılık yönetimi esaslarının getirilmesi kaçınılmaz zorunluluktur. Hızlı bir gelişim gösteren su ürünleri yetiştiriciliği, toplam üretimin sürdürülebilir artışında önemli rol oynamaya devam edecektir. Bu gelişimi sınırlayıcı faktörlerin ortadan kaldırılması amacıyla destek ve teşviklerin devam ettirilmesi gerekir.

Başta, salgın hastalıklar olmak üzere tüm hayvan hastalıkları ile mücadelede devlet politikası oluşturulmalı ve sürekliliği sağlanmalıdır.

Arı hastalık ve zararlılarına karşı yapılan mevcut mücadele yeterli ve bilinçli değildir. Özellikle kullanılan ilaçlar ve zamanlaması arıcılığa yarardan çok zarar getirmektedir.

Su ürünleri sağlığı ile ilgili düzenli taramalar teknik yapı (alet ve nitelikli personel) eksikliği nedeniyle yapılamamaktadır.

SONUÇ

Ülke ekonomisine katkısı ve insan beslenmesine yararları nedenleriyle önemli bir yere sahip olan hayvancılığın biri bir diğerinden daha önemli olan sorunlarının çözüme kavuşturulması, ülkemizde toplam hayvansal üretimin artırılması gereklidir. Temel amaç, birim verim seviyesi yüksek hayvan popülasyonunu artırmak gerekmektedir.

Diğer hayvancılık alanlarına göre daha hızlı gelişen ve daha ileri teknolojik seviyeyi yakalamış bulunan kanatlı sektörünün önündeki engeller kaldırılarak iç tüketim düzeyi artırılırken, ihracatın artırılması ile ilgili tedbirler süratle alınmalıdır.

Mevcut eko tiplerimizin ıslah çalışmaları yapılarak, hastalık ve zararlılara dayanıklı üstün verimli ve üstün performans gösteren ana arıların belirlenmesi ve belirlenen hedef ve stratejilerin uygulanması gerekmektedir. İpekböcekçiliğinde mevcut şartlar altında gen kaynaklarımızın korunması ileriki yıllarda yapılacak çalışmalar için zorunludur.

Ülkemizde organik tarımın yaygınlaştırılması; doğanın ve eko sistemin korunmasına, küçük çiftçilerin gelir düzeyinin artırılmasına, köyden kente göçün önlenmesine, başta bebekler ve çocuklar olmak üzere insanlar için daha sağlıklı ürünler üretilmesine ve daha sağlıklı beslenmelerine olanak sağlayacaktır. Bunun için de yeterli bir eğitim, iyi

bir denetim ve üretimden pazarlamaya kadar çok iyi bir organizasyon oluşturulmalıdır.

Tarımsal üretimde 4. sırada yer alan su ürünleri sektörü, dengeli beslenme, ülke ekonomisi ve istihdam yaratması açısından büyük bir öneme sahiptir. Kaynakların daha etkin ve verimli değerlendirilmesini sağlamak amacıyla önerilen hedefler ve stratejilerin mutlaka dikkate alınması gerekir. Özellikle su ürünleri üretiminde etkin bir kurumsal yapılaşma, yeni bir su ürünleri kanunu hazırlanması, bilgi toplama ve değerlendirme sisteminin geliştirilmesi ve su ürünleri araştırma-geliştirme çalışmalarının desteklenmesi büyük önem arz etmektedir. Ayrıca yetiştiriciliğin sürdürülebilir gelişimini sınırlayan sorunlar çözümlenmeli, yetiştiriciliği yapılabilen tür sayısı artırılmalı ve ıslah edilmeli, yeni yetiştiricilik sistem ve teknolojiler desteklenmelidir. Deniz ve içsu stoklarının mevcut durumlarının belirlenerek etkin balıkçılık yönetim stratejileri geliştirilmeli, izleme, koruma ve kontrol önlemlerinin yürütülmesinde etkinlik sağlanmalıdır. Su kaynaklarında kirlilik ve habitat tahribatının önlenmesine yönelik tedbir alınması, kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve su ürünleri sektörünün geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye su ürünleri sektörünün uluslararası düzeyde rekabet edebilmesi, bu önerilerin gerçekleştirilmesindeki başarıya bağlıdır.

İnsan sağlığını yakınan ilgilendiren hayvan sağlığı hizmetlerinin ülkesel boyutta yeterli düzeyde verilememesi, hayvansal üretimi, gıda güvenliğini ve milli ekonomiyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Arı hastalıkları ile ilgili en kısa sürede Veteriner Hekimler en kısa zamanda yetiştirilmeli ülke genelinde mevcut arı hastalıklarının yayılışı belirlenmelidir. Kullanılan ilaçlar ve pestisitler yönünden arı ürünleri EMEA kriterlerine göre kontrol altında tutulmalıdır.

Hem ekonomik (özellikle ihracat ve hastalıklardan kaynaklanan kayıplar) hem de ekolojik sonuçları olan su ürünleri hastalıklarına gereken önem verilerek, ülkemizde gerekli bilgi ve veri birikiminin sağlanabilmesi için yasal ve teknik alt yapının güçlendirilmesi önemlidir.

GENEL SONUÇ

Raporun tümünde yer alan Hayvancılık, Su Ürünleri ve Hayvan Sağlığı konularındaki görüş ve önerileri özetlemek gerekirse; Hayvancılık faaliyetlerinde ırk ıslahına, kaliteli kaba yem üretiminin arttırılmasına, verim ve verimliliğin arttırılmasına, işletmelerin ihtisaslaşmasına, işletmelerde hijyen şartlarının sağlanmasına, hayvan sağlığı ve refahına, hayvan kimlik sisteminin yaygınlaştırılmasına, hayvansal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması ile bunlarla ilgili kontrol, takip ve standartların iyileştirilmesi amacıyla mevcut destekleme araçlarına ek olarak et primlerinin, pazarlama desteklerinin, hayvancılık işletmelerinin modernizasyonu destekleri ile çevre ile ilgili önlemlere yönelik tedbirlerin uygulamaya konulması gerekmektedir.

Su ürünleri üretiminde ise etkin bir kurumsal yapılaşma, yeni bir su ürünleri kanunu hazırlanması, su ürünleri araştırma-geliştirme faaliyetlerinin iyileştirilmesi, bilgi toplama ve değerlendirme sisteminin geliştirilmesi, yetiştiriciliğin sürdürülebilir gelişimini sınırlayan sorunların çözümlenmesi, yetiştiriciliği yapılabilen tür sayısının artırılması ve ıslah edilmesi, balık sağlığı ile ilgili yasal ve uygulamadaki sorunların çözülmesi, su ürünleri yetiştiricilik işletmelerinin teknolojik ve yönetim açısından modernleştirilmesi, yeni yetiştiricilik sistem ve teknolojilerinin desteklenmesi, deniz ve içsu stoklarının mevcut durumlarının belirlenerek etkin balıkçılık yönetim stratejileri geliştirilmesi, izleme, koruma ve kontrol önlemlerinin yürütülmesinde etkinliğin sağlanması ve gerek yetiştiricilik gerekse geleneksel balıkçılık açısından çevre kirliliği ve habitat tahribatının önemli bir sorun olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Yukarıda belirtilen hususların gerçekleştirilmesi halinde; Türkiye, zengin **hayvancılık** ve **su ürünleri** kaynaklarını en iyi bir şekilde değerlendirebilecek ve AB ile üyelik müzakerelerinde “pazar olmadan” kolayca uyum sağlayabilecektir.

NO	UNVANI	AD SOYAD	KURUMU	BİRİMİ
1		ABDULBAKİ ŞAHİN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ERZURUM TARIM İL MÜDÜRÜ
2	PROF.DR.	ABDULLAH ÖKSÜZ	MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ	SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ DEKANLIĞI
3		ADNAN AKAY	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KAYSERİ İL MÜDÜRÜ
4	PROF.DR.	ALİ AKMAZ	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
5	PROF.DR.	ALİ ERYILMAZ		
6		AYŞE ARICAN	SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI	KÜÇÜK SANATLAR SAN.BÖL.SİTESİ GENEL MÜD.
7		BAHADIR GÖDEK	T.YARIŞ ATI YETİŞ. VE SAHİP. DERNEĞİ	
8		BAHRİ YILMAZ	TÜRKİYE ARI YETİŞ. MERKEZ BİRLİĞİ	
9		BAYRAM POLATBAŞ	TÜRKİYE MUHTARLAR DERNEĞİ	ÇAMURLU KÖYÜ MUHTARI
10		BEKİR TAŞKALDIRAN	TÜRKİYE YEM SANAYİCİLERİ BİRLİĞİ	
11	PROF.DR.	BÜLENT ŞEN	FIRAT ÜNİVERSİTESİ	SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİNE
12		CENGİZHAN MIZRAK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TAVUKÇULUK ARAŞTIRMA ENS.MÜD.
13	DR.	DURALİ KOÇAK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KORUMA VE KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
14		EMRULLAH AKPINAR	TARIMSAL KALKINMA KOOP. BŞK.	TARIMSAL KALKINMA KOOP. BAŞKANI
15	PROF.DR.	ERCAN EFE	K.MARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ DEKANLIĞI
16		ERDAL ÜSTÜNDAĞ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	SU ÜRÜNLERİ MERKEZ ARAŞTIRMA ENS.MÜD.
17		ERKAN BENLİ	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	
18		ERKAN GÖZGÖZOĞLU	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞ.GENEL MÜDÜRL.
19		ERTAN ÜŞÜMÜŞ (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ARAŞTIRMA PLANLAMA VE KOOR.KURULU BŞK.
20	PROF.DR	ERTUĞ DÜZGÜNEŞ	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	SÜRMENE DENİZ BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
21	DOÇ.DR.	FATİH ATASOY	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ DEKANLIĞI
22		FEHMİ AKSOY	T.DAMIZ.SIĞIR YETİŞ.MERZ.BİRLİĞİ	
23		FEVZİ TOPAL	SARAY HALI A.Ş.	
24	PROF.DR.	FUAT ODABAŞIOĞLU	MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ DEKANLIĞI
25		GÜRSEL ALTUNDAŞ	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	SİVRİYE ZİRAAT ODASI BAŞKANI
26		HAKAN YILDIZ	SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI	KÜÇÜK SANATLAR SAN.BÖL.SİTESİ GENEL MÜD.
27	YRD.DOÇ.DR.	HAMDİ ÖĞÜT	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	SÜRMENE DENİZ BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
28	PROF.DR.	HASAN BAŞPINAR (KOMİSYON BAŞKANI)	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ DEKANLIĞI
29		HÜSEYİN YILDIZER	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	BURSA TARIM İL MÜDÜRÜ
30		İBRAHİM DOSTER	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KONYA TARIM İL MÜDÜRÜ
31	PROF.DR	İBRAHİM OKUMUŞ (KOM.BŞK.YARD.)	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ
32	YRD.DOÇ.DR.	KADİR YEŞİLBAĞ	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
33		KAMURAN PATRONA	MUĞLA KÜLTÜR BALIKÇ.BİR.DERNEĞİ	

34		KEMAL AKYILDIZ	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ARICILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
35	DOÇ.DR.	LEVENT AYDIN	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
36		LEVENT GENÇ	TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ	
37		MEHMET ALTUN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ŞANLIURFA TARIM İL MÜDÜRÜ
38		MEHMET ULUPINAR	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
39	DOÇ.DR.	METİN PETEK	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
40	DR.	MUHAMMET AKSIN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	PENDİK VETERİNER KONTROL VE ARŞ.ENS.MÜD.
41		MUHARREM YILMAZ	SÜTAŞ	
42		MUSA ARIK	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KORUMA VE KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
43	DR.	MUSTAFA ÇETİNDAG	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
44		MUSTAFA DARÇIN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TEŞKİLATLANMA VE DESTEK.GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
45	PROF.DR.	MUSTAFA OĞAN	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
46	DR.	NECDET CEMAL ÇİZMECİ (KOM.BŞK.YRD.)	DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI	
47	DOÇ.DR.	NECMETTİN ÜNAL	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	ZİRAAT FAKÜLTESİ
48	PROF.DR.	NEVZAT ARICAN	VETERİNER SAĞ.TEKNS.DERNEĞİ BŞK.	
49	PROF.DR.	NİHAT MERT	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
50		ORHAN AYATA (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞ.GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
51		ORHAN KILIÇ	MUĞLA KÜLTÜR BALIKÇILARI DERNEĞİ	
52		ÖZLEM DÜNDAR	MUĞLA KÜLTÜR BALIKÇILARI DERNEĞİ	KILIÇ DENİZ ÜRÜNLERİ
53	PROF.DR.	RAMAZAN İKİZ	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ	SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ
54	DR.	RECEP ERGÜL	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	ŞAP ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
55	PROF.DR.	RÜVEYDE AKBAY	BİLİMSEL TAVUKÇULUK DERNEĞİ	
56		SELÇUK ERBAŞ (RAPORTÖR)	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞ.GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
57	YRD.DOÇ.DR.	SERAP USTAOĞLU	ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ	SİNOP SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ DEKANLIĞI
58	DOÇ.DR.	SEZGİN ŞENTÜRK	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	VETERİNER FAKÜLTESİ
59		SİBEL AYGÜL	SET-BİR	
60		ŞERİF GÜNEY	DANONE TIKVEŞLİ GIDA VE İÇ. SAN.TİC.A.Ş.	
61		TALAT GÖZET	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	LALAHAN HAYVANCILIK MERKEZ ARŞ. ENS.MÜD.
62		TEVFİK KARABALIK	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI	KAYSERİ VALİSİ
63		TÜLAY KURT	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KORUMA VE KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
64		VAHDETTİN KÜRÜM	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	KORUMA VE KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
65		VEYSEL ÖREN	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ARAŞTIRMALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
66		YÜCE CANOLAR	BESD-BİR	
67		YÜCEL SAYGI	TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI	TARIMSAL ÜRETİM VE GELİŞ.GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

